

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**River Basin Organisations (Organizace říčních pánví): historie,
principy fungování a cíle. Analýza několika stávajících modelů a jejich
srovnání.**

Bc. Petra Pauerová

Plzeň 2022

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Študijný program Politologie

Študijný odbor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

**River Basin Organisations (Organizace říčních pánví): historie,
principy fungování a cíle. Analýza několika stávajících modelů a jejich
srovnání.**

Bc. Petra Pauerová

Vedúci práce:

Doc. PhDr. Šárka Cabadová Waisová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2022

Prehlásenie

Prehlasujem, že som prácu vypracovala samostatne s použitím uvedených zdrojov a literatúry.

Plzeň, júl 2022

.....
Petra Pauerová

Pod'akovanie

Touto cestou by som chcela pod'akovať doc. PhDr. Šárke Cavadovej Waisovej, Ph.D. za cenné rady, vecné pripomienky a hlavne za trpezlivosť, ktorú mi prejavila pri písaní diplomovej práce.

Ďakujem.

Zoznam skratiek

BR OSN – Bezpečnostná rada OSN

CFA – Rámcová dohoda o spolupráci

CIDA – Kanadská agentúra pre medzinárodný rozvoj

ČŠ – členský štát

EC – Európska komisia

ECAFE – Hospodárska komisia OSN pre Áziu a Ďaleký východ

ENSAP – Podporný akčný program pre východný Níl

ENTRO – Technická regionálna úradovňa východného Nílu

EPDRB – Environmentálny program pre povodie Dunaja

ES – expertná skupina

GEF – Globálny fond pre životné prostredie

GERD – Veľká etiópska renesančná priehrada

GMS – Program širšieho subregiónu Mekongu

ICCON – Medzinárodné konzorcium pre kooperáciu na Níle

ICPDR – Medzinárodná komisia na ochranu rieky Dunaj

IMC – Dočasný mekonský výbor

LVBC – Komisia pre povodie Viktóriinho jazera

MC – Mekonský výbor

MRC – Komisia rieky Mekong

NBI – Iniciatíva povodia Nílu

NBTF – Zverenecký fond nílskeho povodia

NELSAP – Pomocný akčný program pre nílske rovníkové jazerá

NELSAP-CU – Koordinačná jednotka pomocného akčného programu pre nílske rovníkové jazerá

Nile-COM – Nílska rada ministrov

Nile-TAC – Nílsky technický poradný výbor

PJTC – Stála spoločná technická komisia

RBO – Organizácia povodia rieky

TECCONILE – Výbor pre rozvoj a ochranu životného prostredia povodia Nílu

UNDP – Rozvojový program OSN

WWF – Svetový fond na ochranu prírody

Obsah

Úvod	9
1 Súčasný stav riešenej problematiky	12
2 Medzinárodné úpravy týkajúce sa manažmentu cezhraničných vodných zdrojov	15
2.1 Spôsoby spolupráce pri manažmente cezhraničných vodných zdrojov.....	17
3 Iniciatíva povodia Nílu	27
3.1 Fyzicko-geografický a socioekonomický profil povodia Nílu.....	27
3.2 Počiatky manažmentu povodia rieky Níl.....	31
3.3 Vznik a fungovanie Iniciatívy povodia Nílu.....	34
3.3.1 Štrukturálna organizácia NBI.....	36
3.3.2 SWOT analýza NBI.....	38
4 Medzinárodná komisia na ochranu rieky Dunaj	47
4.1 Fyzicko-geografický a socioekonomický profil povodia Dunaja	47
4.2 Počiatky manažmentu povodia rieky Dunaj.....	49
4.3 Vznik a fungovanie Medzinárodnej komisie na ochranu rieky Dunaj	51
4.3.1 Štrukturálna organizácia ICPDR	53
4.3.2 SWOT analýza	55
5 Komisia rieky Mekong	62
5.1 Fyzicko-geografický a socioekonomický profil povodia Mekongu.....	62
5.2 Počiatky manažmentu povodia Mekongu.....	64
5.3 Vznik a fungovanie Komisie pre Mekong.....	66
5.3.1 Štrukturálna organizácia MRC	67
5.3.2 SWOT analýza	69
Záver	73
Zdroje.....	78

Resumé	96
Príloha	98

Úvod

Voda predstavuje nenahraditeľný prameň možností a pokroku pre ľudstvo. Bez vody by nevznikli staroveké civilizácie, neprebehla by priemyselná revolúcia a možnosť fungovania atómových elektrární by ostala len v hlavách vynálezcov. Ovplyvňuje každý jeden aspekt ľudského života už od vzniku sveta, no aj napriek tomu v r. 2020 nemal prístup k neškodnej pitnej vode jeden zo štyroch ľudí na planéte. Podľa predpovedí bude do r. 2030 až 1,6 mld. ľudí naďalej žiť bez prístupu k zdravotne vyhovujúcej vode; 2,8 miliárd nebude mať na dosah bezpečnú sanitáciu a k 1,9 miliárdam sa nedostanú zariadenia na umývanie rúk (WHO – UNICEF 2021). Vzhľadom na nárast svetovej populácie a prejavujúce sa klimatické zmeny je vysoko pravdepodobné, že sa tlak na zdieľané zdroje sladkej vody a ich dostupnosť bude len zvyšovať. Na svete existuje približne 300 hydrologických kolektorov a 263 cezhraničných riek i jazier (UN Water n.d.); prakticky niet štátu, ktorý by s iným štátom nezdieľal významný zdroj sladkej vody.

V rozvojových oblastiach sveta, kde je veľká časť populácie závislá od primitívnejších foriem získania obživy, bude tento tlak len znásobeným existenčným ohrozením. Za predpokladu, že sa štáty zdieľajúce vodný tok budú chcieť vyhnúť konfliktu a tým aj celkovej degradácii spoločenského rozvoja, spolupráca pri riadení zdieľaného vodného toku sa stane nevyhnutnosťou. Či už ide o socioekonomicky vyspelejšie alebo zaostalejšie štáty krajiny, väčšina zdieľaných vodných tokov predstavuje dôležitý zdroj národného hospodárstva. Hoci spolupráca pri riadení zdieľaného vodného zdroja prinesie štátom väčší úžitok než súperenie o tento esenciálny zdroj. Za predpokladu, že sa štáty touto spoluprácou budú snažiť o čo najefektívnejšie riadenie, môžeme očakávať istý technologický a ekonomický rozvoj, čím by mohlo dôjsť k posilneniu udržateľného rozvoja a aj k zníženiu možnosti vypuknutia konfliktu.

Manažment zdieľaných vodných zdrojov pokrývajú organizácie povodí vodných zdrojov fungujúce na rôznych organizačných stupňoch. Naša diplomová práca sa bude zaoberať spôsobom manažmentu troch cezhraničných vodných

zdrojov – riek. Jej hlavným cieľom je priniesť komplexnú analýzu spoločnej správy troch regionálne významných cezhraničných riek, a to konkrétne analýzu (1) správy povodia Nílu zastrešenej Iniciatívou povodia Nílu; (2) správy Dunaja pod záštitou Medzinárodnej komisie na ochranu rieky Dunaj a (3) správy Mekongu patriacej pod Komisiu rieky Mekong. Všetky tri rieky prúdia cez viac ako päť štátov, cez diametrálne odlišné prostredie, či už berieme do úvahy geografické reálie regiónov, ich historický vývoj alebo súčasné politické a socioekonomické nastavenie. Takáto rozdielnosť nám poskytuje možnosť zaznamenať nielen podobnosti, ale aj rozdielnosti súvisiace s faktom, že ide o veľtoky alebo že sú v manažmente vodného toku prítomné faktory vyplývajúce z regionálnych reálií. Výskumnú otázku sme si položili nasledovnú: ako funguje manažment nami zvolených vodných tokov? Formulovali sme ju tak, aby sme sa dozvedeli nasledovné: (1) na základe akých dohôd vznikol v súčasnosti fungujúci manažment vybraného vodného zdroja a čo mu predchádzalo, (2) na akých princípoch daný spôsob manažmentu funguje, akými mechanizmami správy vodného toku sa vyznačuje a (3) aké sú silné a slabé stránky manažmentu, respektíve aké faktory naň vplývajú.

Vzhľadom na to, že v práci predstavíme tri spôsoby manažmentu povodia riek, metodologicky pôjde o prevedenie štúdie SMALL-N. Pri vytváraní podrobných analýz budeme využívať vedecké práce, medzinárodné dohody a zmluvy, dokumenty i správy medzinárodných organizácií (OSN, UN Water, UNDP, OECD, Svetová banka) vzťahujúce sa na povodie vybranej rieky a ak budú vyhľadateľné, využijeme aj publikácie manažmentu vodného zdroja (výročné správy, akčné plány a pod.). Zdroje, ktoré použijeme na vytvorenie analýz, boli dominantne publikované v angličtine; sekundárne však budeme čerpať aj zo zdrojov v slovenčine alebo v češtine s cieľom uviesť čo najpodrobnejšie informácie.

Odhliadnuc od úvodu a záveru, diplomová práca je rozdelená na päť kapitol. Prvé dve kapitoly predstavujú teoretickú bázu práce. V prvej z nich predstavíme súčasný stav riešenej problematiky, a teda akademikov venujúcich sa

zdieľaniu vodných zdrojov. V druhej poukážeme na medzinárodné úpravy týkajúce sa manažmentu cezhraničných vodných zdrojov. Jeho možnosti najviac ovplyvňujú Helsinské pravidlá, Dohovor o práve na iné ako navigačné využívanie medzinárodných vodných tokov, ako aj Berlínske pravidlá. V rámci tejto kapitoly taktiež vymedzíme pojmový aparát, nosné termíny a pojmy predkladanej práce, akými sú vodný tok, medzinárodný vodný tok a štát povodia. Pri definovaní týchto kľúčových pojmov sme sa rozhodli využiť už spomenutý Dohovor OSN o práve na iné ako navigačné využívanie medzinárodných vodných tokov z r. 1997. V podkapitole uvedieme všeobecné princípy, podľa ktorých môže manažment povodia fungovať. Následné tri kapitoly predstavujú praktickú časť našej práce, v ktorej podrobne rozoberieme spôsoby manažmentu vybraných povodí riek. Kapitoly budeme štruktúrovať nasledovne:

1. predstavenie fyzicko-geografického a socioekonomického profilu povodia,
2. počiatky manažmentu; t. j. dohody a zmluvy, na základe ktorých bol daný vodný tok spravovaný v časovej línii; až po vytvorenie súčasne fungujúceho manažmentu,
3. následne popíšeme vznik a fungovanie súčasného manažmentu povodia,
4. akú má manažment daného povodia štrukturálnu organizáciu a
5. na záver kapitoly uvedieme SWOT analýzu. Prostredníctvom ktorej poukážeme nielen na silné a slabé stránky manažmentu povodia, ale aj na príležitosti a hrozby, s ktorými daný manažment zápasí, pričom jednotlivé hodnotenia podložíme adekvátnymi zdrojmi.

V závere práce sprítomníme bilanciu získaných poznatkov o vybraných typoch manažmentu vodných zdrojov. Poukážeme na reálie fungovania jednotlivých manažmentov a prostredníctvom ich komparácie vyhodnotíme faktory, ktoré či už pozitívne alebo negatívne ovplyvňujú vzájomnú spoluprácu. Ak budú prítomné, poukážeme aj na faktory vyplývajúce z regionálnych skutočností.

1 Súčasný stav riešenej problematiky

Téma diplomovej práce *„River Basin Organisations (Organizácie riečnych panví): história, princípy fungovania a ciele. Analýza niekoľkých súčasných modelov a ich porovnanie.“*, môže na prvý pohľad pôsobiť vágne, nov realite ide o tému, ktorá zahŕňa viaceré elementy dôležité pre mierumilovný rozvoj medzinárodného spoločenstva. Voda je esenciou života, ide o surovinu podobnú kyslíku, o surovinu, bez ktorej by život na Zemi nebol možný. Môžeme konštatovať, že momentálne neexistuje činnosť, ktorá by pre svoj úspešný chod nevyžadovala prístup k vode, prostredníctvom čoho vieme poukázať aj na široký záber našej práce.

Prevažná časť odbornej literatúry zaoberajúcej sa vodou ako predmetom výskumu medzinárodných vzťahov sa jej venuje ako konfliktogénnemu faktoru, respektíve hovorí o takzvaných „vojnách o vodu“. Tento termín vošiel do medzinárodného povedomia po tom, ako Ismail Serageldin, viceprezident Svetovej banky v období od 1992 až 2000, v roku 1995 poznamenal, že: „[a]k sa vojny tohto storočia viedli o ropu, vojny budúceho storočia sa budú viesť o vodu“ (cit. podľa Otis 2002). Následne k zvýšeniu povedomia o environmentálnych problémoch (čiže aj o problémoch spojených s vodnými zdrojmi) došlo počas mandátu Kofiho Annana, generálneho tajomníka OSN v rokoch 1997 až 2006. Pod vedením Annana boli spustené iniciatívy ako Miléniové rozvojové ciele (Millenium Development Goals – MDGs¹), ktoré v roku 2015 nahradila ešte ambicióznejšia agenda Ciel'ov udržateľného rozvoja (Sustainable Development Goals – SDGs²) (Bradlow 2018).

V akademickom prostredí sa problematike vodných zdrojov venuje najmä Peter H. Gleick a Aaron T. Wolf. Prvý z menovaných ako spoluzakladateľ Pacifického inštitútu, ktorý sa venuje témam udržateľného rozvoja, vypracoval

¹ Miléniové rozvojové ciele pozostávali z ôsmich cieľov, pričom cieľ č. 7 – *Zabezpečenie trvalo udržateľného životného prostredia* mal ako jeden z čiastkových cieľov do roku 2015 znížiť podiel populácie bez prístupu k bezpečnej pitnej vode na polovicu. Podľa záverečnej správy získalo od roku 1990 prístup k pitnej (neškodnej) vode 1,9 miliárd ľudí (UN 2015).

² Ciele udržateľného rozvoja sú tvorené sedemnástimi cieľmi, z čoho dva sú priamo spojené s tematikou vody: cieľ č. 6 – *Čistá voda a hygiena*, cieľ č. 14 – *Život pod vodou* (UN n.d.).

jednu z prvých analýz sledujúcich vplyv klimatických zmien na vodné zdroje. Gleick vo svojich prácach taktiež definoval právo na vodu ako jednu zo základných ľudských potrieb (Gleick.Com n.d.; Pacific Institute n.d.). Pre našu prácu je podstatná Gleickova spolupráca s Garym Wollfom, ktorú spoločne predstavili v roku 2002, a to v rámci série publikácií *The World's Water Book* s názvom *The Soft Path for Water*. Upozorňujú v nej na prepojenie medzi zvyšujúcim sa tlakom na obmedzené vodné zdroje (v dôsledku nárastu svetovej populácie) a následkami vodohospodárskych politík na ľudské životy po zdravotnej i ekonomickej stránke. Označenie „the soft path“ predstavuje neštrukturálne zložky ako správne využívanie ekonomiky; stimuly na efektívne využívanie vodných zdrojov; sociálny zámer ohľadom kvality vody alebo participáciu verejnosti na rozhodnutiach, implementácia ktorých má prispieť k trvalo udržateľnému vodohospodárstvu prispôbenému potrebám obyvateľov využívajúcich daný vodný zdroj. Cieľom tohto prístupu je zlepšenie produktivity vodohospodárskych politík, ktoré zvyčajne tvorí rigidná centralizovaná infraštruktúra (napríklad stavba a údržba priehrad) a ktoré predstavujú takzvanú „the hard path“ (Gleick et al. 2002: 3-8). Druhým už spomínaným akademikom je Aaron T. Wolf, profesor na Oregonskej štátnej univerzite, kde sa venuje výskumu cezhraničných vodných konfliktov a ich riešení, a tiež poradca pre Svetovú banku v oblasti aktivít zahrňujúcich medzinárodné vody. V minulosti pôsobil aj ako poradca pre americkú Agentúru pre medzinárodný rozvoj, pre ministerstvo zahraničných vecí či UNESCO (Oregon State University, n.d.). Okrem mnohých pozoruhodných štúdií je Wolf spoluautorom Programu riadenia a transformácie vodných tokov (*Program in Water Conflict Management and Transformation*), ktorého súčasťou je Databáza cezhraničných sporov o sladkovodné zdroje (*Transboundary Freshwater Dispute Database*) a Register medzinárodných povodí (*International River Basin Register*), z ktorých sme čerpali aj pri písaní práce (Oregon State University n.d.).

V neposlednom rade medzi popularizátorov problematiky vodných zdrojov patrí i Sandra L. Postelová, ktorá založila Projekt globálnej vodnej politiky (*The Global Water Policy Project*). Cieľom projektu je šíriť povedomie o zmenšujúcich

sa zásobách sladkovodných zdrojov a možnostiach ich zachovania prostredníctvom efektívneho manažmentu využívania (Global Water Policy n.d.).

Na prvý pohľad sa môže zdať, že takmer všetky vedecké práce spojené s tematikou vodných zdrojov vnímajú vodu ako konfliktogénny faktor. Naša diplomová práca sa však primárne venuje vybraným organizáciám združujúcim poriečne štáty, ktorými pretekajú medzinárodné rieky. Zaoberáme sa teda určitou formou medzinárodnej spolupráce, z čoho vyvodzujeme, že tak, ako môžeme medzinárodné rieky vnímať ako konfliktogénny faktor, tak ich môžeme vnímať aj ako faktor kooperácie. Podobnú zmenu vnímania problematiky vodných zdrojov mohli pozorovať aj u Kofiho Annana. Ten v roku 2001 označil sladkovodné zdroje za budúci zdroj konfliktov a vojen, no o rok neskôr svoje stanovisko upravil a sladkovodné zdroje označil za budúci katalyzátor spolupráce (IRIN News 2014). O výhodách kooperácie štátov zdieľajúcich medzinárodnú rieku sa vo svojich prácach zmieňuje aj Gleick, Wolf a Postelová. Gleick síce varuje, že situácie náročnejšie na dohodu (akou je napríklad stavba priehrady na medzinárodnej rieke) môžu viesť ku vzniku konfliktu, ak medzi aktérmi nedochádza k rovnému využívaniu výhod, ale na druhej strane zároveň dodáva, že tie isté situácie môže sprevádzať aj spolupráca a mier (Gleick 1993: 92). Pozitívnejší prístup zastáva Wolf a Postelová. Tí vnímajú zdieľané vodné zdroje ako prvok vedúci prioritne k spolupráci a partnerstvu (a nie ku konfliktu ako podotýka Gleick). Hoci podľa Wolfa každá medzinárodná rieka vytvára istý stupeň napätia medzi krajinami, ktorými preteká, spoločná správa týchto vodných zdrojov prináša aj veľa celospoločenských benefitov (vedenie medzinárodného dialógu, zdieľanie skúseností, rozvoj environmentálneho manažmentu či zníženie nákladov na udržiavanie toku zdieľanej rieky pre jednotlivé štáty) (Wolf et al. 2010: *passim*).

2 Medzinárodné úpravy týkajúce sa manažmentu cezhraničných vodných zdrojov

Cieľom tejto kapitoly je vymedziť, aké vodné teleso je možné považovať za cezhraničné. Následne predstavíme medzinárodné dohody, vďaka ktorým vznikol inštitucionalizovaný manažment cezhraničných vodných tokov v podobe komisií, výborov alebo organizácií.

Do 50. rokov 20. storočia boli vodné toky v medziach medzinárodného práva vnímané primárne ako splavné cesty na prepravu tovarov³. Zmena nastala až v roku 1966, keď Asociácia pre medzinárodné právo (*International Law Association – ILA*) v reakcii na viaceré medzinárodné spory o riečne toky (spor medzi Egyptom a Sudánom o riekou Níl, medzi Indiou a Pakistanom o riekou Indus alebo medzi Izraelom a susednými štátmi o riekou Jordán) predstavila dokument známy ako Helsinské pravidlá (Bourne 1996: 155). Predmetmi ich šiestich kapitol sú: všeobecné pravidlá využívania vôd medzinárodného povodia, spravodlivé využívanie vôd medzinárodného povodia, znečistenie, navigácia, splavovanie dreva, rovnako ako aj postupy na predchádzanie sporov a ich riešenia (International Law Association 1966). Zaujímavosťou predmetného dokumentu, na definície ktorého sa odvoláva aj UN Water, je, že sa viackrát zmieňuje o pojme „medzinárodná rieka“, hoci ho nikde nedefinuje. Charakterizuje iba „medzinárodné povodie“, a to ako „geografickú oblasť rozprestierajúcu sa na území dvoch alebo viacerých štátov určenú hranicami povodí vodných sústav vrátane povrchových a podzemných vôd, ktoré tečú do spoločného ústia“ (International Law Association 1966). Prínos Helsinských pravidiel spočíva v tom, že po „prvýkrát zakotvujú princíp spravodlivého a racionálneho zdieľania vodného zdroja“ (Cséfalvayová 2012: 186).

³ Takéto vnímanie vodných tokov bolo zakotvené Barcelonským dohovorom a štatútom o režime splavných vodných ciest medzinárodného záujmu, ktorý uzatvorila Liga národov v roku 1921. Dohovor považuje za splavnú vodnú cestu akúkoľvek vodnú cestu, ktorá vo svojom toku umožňuje plávanie do mora a z mora, pričom môže pretínať viacero štátov (Barcelonský dohovor 1921).

Následne sa témou zdieľaných vodných zdrojov začala zaoberať aj OSN, pričom ju pridela Komisii pre medzinárodné právo (*International Law Commission – ICL*). Výsledkom bolo vytvorenie Dohovoru o práve iných ako plavebných použití medzinárodných vodných tokov (ďalej len Dohovor), ktorý bol prijatý Valným zhromaždením OSN v máji 1997. V rámci Dohovoru došlo k terminologickému vymedzeniu nasledujúcich pojmov:

- A. „Vodný tok predstavuje sústavu povrchových vôd a podzemných vôd tvoriacich ich prostredníctvom jednotný celok a obyčajne plynúcim do spoločného ústia;
- B. medzinárodný vodný tok reprezentuje taký vodný tok, ktorého časti sú situované v rôznych štátoch;
- C. štát povodia predstavuje zmluvný štát tohto Dohovoru, na ktorého území sa nachádza medzinárodný vodný tok, alebo strana, ktorá je organizáciou regionálnej hospodárskej integrácie na území jedného, alebo viacerých členských štátov, v ktorých je medzinárodný vodný tok situovaný“ (Convention on the Law of the Non-Navigational Uses...1997).

Pre tému diplomovej práce sú dôležité nasledovné články; slúžiť môžu ako rámec budúcej spolupráce medzi štátmi zdieľajúcimi medzinárodný vodný tok:

- Článok 5 hovoriaci nielen o spravodlivom a racionálnom využívaní medzinárodného vodného toku štátmi, ktorými preteká, ale zároveň aj o optimálnom a udržateľnom využívaní medzinárodného vodného toku berúc do úvahy potrebnú ochranu;
- Článok 6 bližšie špecifikujúci pojem spravodlivého a racionálneho využitia, ktorý je tvorený faktormi ako:
 - geografické, hydrografické, hydrologické, klimatické, ekologické a iné prírodné faktory,
 - sociálne a ekonomické potreby poriečnych štátov,
 - populácia závislá od vodného toku v každom poriečnom štáte,
 - dôsledky využívania vodného toku jedným zo štátov pre ostatné poriečne štáty,

- súčasné a potenciálne spôsoby využitia vodného toku,
 - konzervácia, ochrana, rozvoj a hospodárske využitie vodných zdrojov vodného toku a náklady s tým spojené,
 - dostupnosť alternatív porovnateľnej hodnoty k plánovanému alebo existujúcemu využitiu;
- Článok 7 pojednávajúci o povinnosti zabrániť vzniku závažného poškodenia vodného toku a o prijatí potrebných opatrení, aby nedošlo k vzniku škody u ostatných poriečnych štátov;
 - Článok 9 zdôrazňujúci potrebu pravidelnej výmeny údajov medzi poriečnymi štátmi týkajúcich sa hydrologického, meteorologického, ekologického a kvalitatívneho stavu vodného toku a prognóz s tým súvisiacich (Convention on the Law of the Non-Navigational Uses...1997).

I keď Dohovor poskytuje iba teoretický a pomerne vágny rámec na vytvorenie spolupráce medzi štátmi zdieľajúcimi medzinárodný vodný tok, vo Valnom zhromaždení ho prijalo 103 členských štátov OSN (27 krajín sa hlasovania zdržalo a 3 boli proti). Celkovo trvalo viac ako 17 rokov, kým ho 35 členských štátov ratifikovalo; do platnosti tak vstúpil až 17. augusta 2014 (UN 2014a).

V roku 2004 došlo na 71. konferencii Asociácie pre medzinárodné právo k prijatiu Berlínskych pravidiel, ktoré predstavujú upravenú a rozšírenú verziu Helsinských pravidiel. Na rozdiel od Helsinských pravidiel a Dohovoru, Berlínske pravidlá definujú, čo všetko možno vnímať pod označením „škoda“, „životne dôležité ľudské potreby“ a „trvalo udržateľné využívanie“ (The Berlin Rules on Water Resources 2004).

2.1 Spôsoby spolupráce pri manažmente cezhraničných vodných zdrojov

Spôsoby manažmentu cezhraničných vodných zdrojov môžu variovať podľa toho, či manažment daného vodného zdroja funguje na základe dodržiavania zvykov alebo na základe inštitucionalizovanej spolupráce medzi poriečnymi štátmi vychádzajúcej z medzinárodných dohôd a dohovorov.

Domorodé kmene a pôvodné komunity používali tradičné zvykové zákony pri správe prírodných zdrojov celé stáročia. Voda mnohým komunitám slúžila nielen ako kultúrny prvok, ale aj ako dôležitý základ života týchto komunit (Hicks – Peña 2010: 185). Kultúrne praktiky fungovali v rámci vzájomne prepojeného systému, v ktorom práva a povinnosti súvisiace s využívaním prírodných zdrojov boli/sú späté s kultúrnym i duchovným rozmerom domorodého obyvateľstva. Takéto riadenie využívania prírodného zdroja, akým je aj voda, nielenže formovalo správanie domorodého obyvateľstva pri jeho využívaní, ale zároveň aj dbalo na jeho udržateľnosť (Adjakloe 2021: 78-79). Spoločenská hodnota vody pre domorodé obyvateľstvo sa okrem rituálnych procesov odráža/la aj vo fyzických štruktúrach. Príkladom sú domorodí obyvatelia Nového Mexika, ktorí vodu uctievali/li ako „krv“ spoločnosti. Vodu spravovali cez sieť zavlažovacích kanálov – acequias, ktorými pretekala z horného toku rieky Rio Grande do všetkých častí sídel (Gondo et al., 2018a). Prepojenie kultúrnych tradícií a zodpovednosti za kvalitu vody v kanáloch nachádzame v spoločenských tradíciách spomínanej domorodej komunity. Každoročné sezónne zmeny prúdenia vody v prírode totiž sprevádzajú najrôznejšie rituály, napríklad ten, ako muži predmetné kanále čistia. (Brown – Rivera 2000: 6; Hutchins 1928: passim).

V súčasnosti dochádza k prechodu od zvykového riadenia vodných zdrojov na konvenčný typ, ktorý je podriadený medzinárodným dohodám, a to predovšetkým v dôsledku nedostatkov zvykového riadenia, zvýšeného dopytu po vodných zdrojoch, rastúcej populácie a umelo vyvolaných nedostatkov vody (Adjakloe 2021: 78-79). Z vody sa postupne stal obmedzený zdroj, v dôsledku čoho sa tento prechod na konvenčný typ riadenia vodných zdrojov stal nevyhnutným (Gondo et al. 2018b). Na druhej strane však predpokladané zmeny klímy v kombinácii so sociálnym, ekologickým a technologickým dopytom po vode zvyšujú zložitosť prechodu z konvenčného typu riadenia vodných zdrojov na adaptívny spôsob (Pahl-Wostl 2007: passim).

I keď k spolupráci štátov pri správe cezhraničných vodných zdrojov vyzývajú akademici či medzinárodné organizácie, internacionálne uznávaný

model inštitucionalizovanej spolupráce neexistuje. Problémom je obsiahly záber činností, ktoré si toto spravovanie vyžaduje, respektíve manažment vodných zdrojov, význam ktorého sa často podceňuje, hoci ide o ústredný prvok rozvoja celej spoločnosti. V neposlednom rade si efektívne riadenie vodných zdrojov vyžaduje nielen vedecko-technické riešenie, ale aj potrebu adaptácie ľudí na rozdielne využívanie vodných zdrojov (Pahl-Wostl 2007: 49-51).

Manažment vodných zdrojov zosobňoval v 20. storočí technický pokrok, akým boli stavby technicky náročných priehrad a hrádzí. Dominantnou bola v danom období politika založená na viere v schopnosť kontrolovania a predvídania systémov vodných zdrojov, rovnako ako aj na snahe dosiahnuť ekonomickú efektívnosť, racionálno-komplexné plánovanie a spoliehanie sa na pozitivistickú vedu (Raadgever et al. 2008; Pahl-Wostl et al. 2007). Súčasný manažment vodných zdrojov musí zvládať riadenie dodávok v meniacich sa environmentálnych podmienkach, ekonomických i sociálnych hodnotách (UNESCO 2012: 136). „Rozvíjajúci sa manažment vodných zdrojov 21. storočia možno považovať za čoraz viac zameriavajúci sa na mäkkú infraštruktúru, najmä v spojení s riadením kompromisov, politik, legislatív a dialógu medzi konkurenčnými používateľmi“ (UNESCO, 2012: 136). Úspešné medzinárodné spolupráce vznikali a vznikajú tam, kde sa stretne potreba spolupracovať, rovnako ako aj vhodné podmienky (technické a finančné kapacity) s náležitým počtom ľudí (Swatuk – Wirkus 2009: 12-17). Faktory vplývajúce na manažment vodných zdrojov môžeme rozdeliť do dvoch skupín:

- A. externé faktory: nachádzajú sa mimo povodia zdieľaného vodného zdroja, ide o medzinárodné právne normy – ich následnú implementáciu do regionálnych štruktúr, rovnako ako aj o vplyv epistemických komunit/environmentalizmu/globalizácie;
- B. interné faktory: priamo vyplývajú z povahy vodného povodia (hydrogeografia), zahŕňajú politické a socioekonomické okolnosti v štátoch zdieľajúcich povodie (Vollmer et al. 2009: 4-5).

Oba typy faktorov ovplyvňujú manažment vodných zdrojov pozitívne aj negatívne. Všeobecnosť medzinárodného právneho rámca ako externého faktora poskytuje základovú oporu pre regionálne štruktúry, hoci ide o vágne a občas protichodné deklarácie (World Water Assessment Programme 2003: 4-8). Smer prúdu vodného zdroja (v smere prúdu alebo proti prúdu) môže štáty negatívne postaviť proti sebe, keď činnosť jedného štátu (aj keď neúmyselne) spôsobí ostatným štátom nepriaznivé následky (Mitchell - Keilbach 2001: 891-892).

Samotný manažment vodných zdrojov možno rozdeliť do troch kategórií tvorených rôznymi činnosťami:

1. Manažment zdrojov pokrýva hospodárenie s vodou v riekach a jazerách, ako aj hospodárenie s podzemnou vodou, s čím súvisí kontrola kvality vody, ochrana ekosystémov, vytváranie infraštruktúry na skladovanie a prerozdeľovanie vodného zdroja.
2. Riadenie vodohospodárskych služieb pozostáva zo sieťového riadenia (od dodania cez spracovanie a zachytávanie odpadových vôd až po ich čistenie).
3. Manažment dohôd potrebných na vyváženú ponuku a dopytu spočívajúceho v administratívnych úkonoch súvisiacich s pridelovaním oprávnení pre sociálno-ekonomický sektor (UN 2014b).

Efektívnym prepojením manažmentu vodných zdrojov naprieč sektormi, organizáciami a politikami sa zapodieva Integrovaný manažment vodných zdrojov (*Integrated Water Resources Management – IWRM*) (UNESCO 2012: passim). IWRM je empirický koncept vytvorený na základe príkladov dobrej praxe, ku kompletizácii ktorého došlo medzi prvou Konferenciou o vode (1977, Mar del Plata) a Svetom summite o trvalo udržateľnom rozvoji v roku 2002 (United Nations 2014b; UNESCO 2012: 38). Všeobecne akceptovaná definícia IWRM znie nasledovne: „IWRM je proces, ktorý podporuje koordinovaný rozvoj a manažment s vodou, pôdou a súvisiacimi zdrojmi s cieľom maximalizovať výsledný hospodársky a sociálny blahobyt spravodlivým spôsobom bez ohrozenia udržateľnosti životne dôležitých ekosystémov“ (UNESCO 2012: 761).

Existujú rôzne modely správy vodných zdrojov, ktoré boli implementované na základe histórie, politického zriadenia a potrieb štátov zdieľajúcich vodný zdroj. Zakladajú sa na piatich elementárnych prvkoch:

1. rozsah pôsobnosti – geograficky a funkčne definuje vymedzenie medzinárodného vodného zdroja, ku ktorému sa vzťahuje platný zákonný režim zvyčajne vo forme územnej zmluvy. Rozsah pôsobnosti môže taktiež definovať aj typy použitia a činností, ktoré môžu zmluvné strany na vodnom zdroji prevádzkovať;
2. vecné pravidlá – prezentujú právne normy vychádzajúce z medzinárodných dohôd, ktoré ukladajú štátom povinnosti. Tieto pravidlá sa neustále vyvíjajú, keďže dochádza aj k novým výzvam spojeným s klimatickými zmenami;
3. procesné pravidlá – predstavujú prostriedky na implementáciu vecných pravidiel, účelom ktorých je vytvoriť operačný rámec pre manažment;
4. inštitucionálne mechanizmy – ich cieľom je zjednotiť záujmy štátov ohľadom riadenia vodného zdroja, a to prostredníctvom vytvorenia spoločných riadiacich štruktúr. Okrem iného môžu vďaka zdieľaniu technických expertíz slúžiť aj ako prevencia pred vznikom konfliktov. Vytvorenie spoločných inštitucionálnych mechanizmov predstavuje najdôležitejší aspekt manažmentu zdieľaných vodných zdrojov;
5. spôsoby riešenia sporov – opis možných metód na riešenie sporov alebo prechádzanie ich vzniku (Wouters 2013: 17-22).

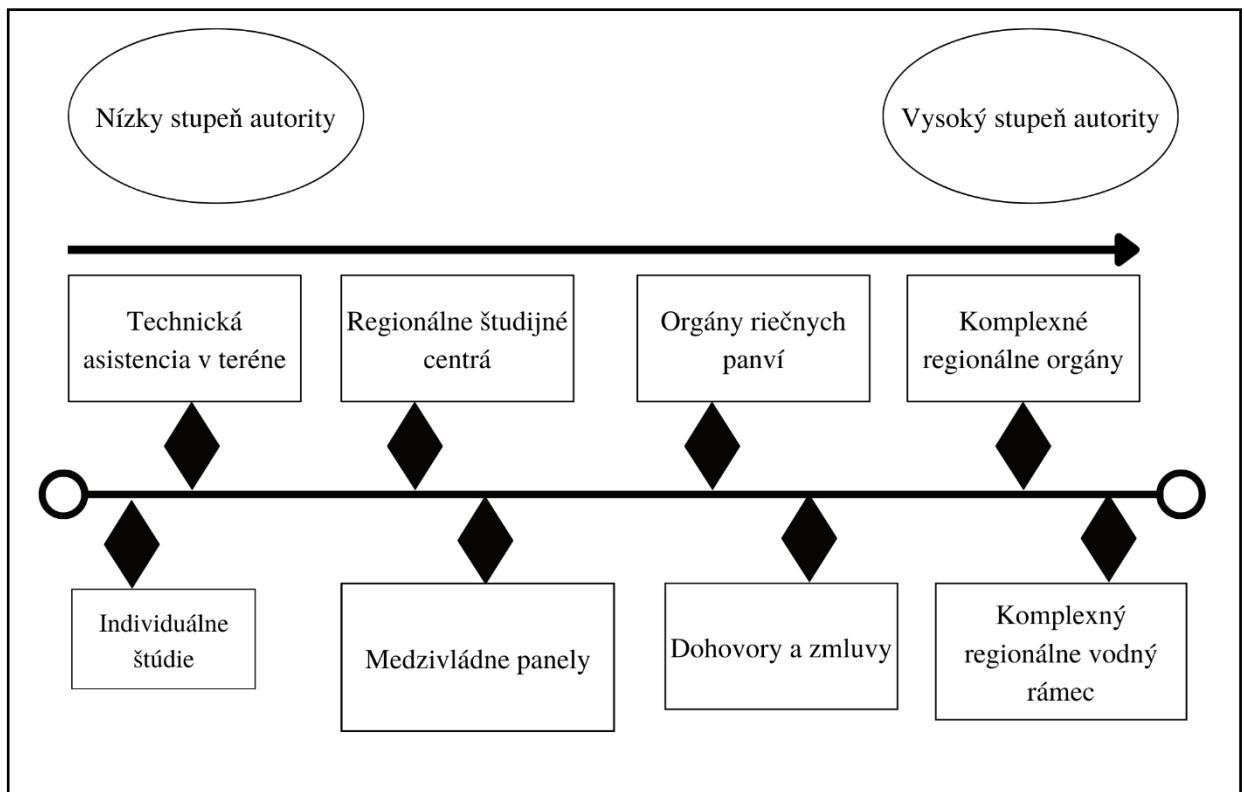
Cezhraničná spolupráca pri spravovaní povodia rieky pretekajúcej cez viacero štátov môže byť inštitucionalizovaná zriadením medzinárodných komisií pre povodie rieky (Dieperink 1998: 472). Na svete existuje približne 300 hydrologických kolektorov (zvodní) a 263 cezhraničných riek a jazier, ktoré pokrývajú takmer polovicu zemského povrchu (UN Water n.d.). Raadgever a spol. (2008) definoval spôsoby manažmentu cezhraničných povodí ako „princípy, normy, pravidlá a rozhodovacie postupy, okolo ktorých sa zbierajú očakávania aktérov v (cezhraničnom) manažmente povodí“ (Raadgever et al. 2008).

Vychádzal pritom z Krasnerovej definície cezhraničného režimu pozostávajúceho z „implicitných alebo explicitných zásad, noriem, pravidiel a rozhodovacích postupov, okolo ktorých sa zbiehajú očakávania aktérov v danej oblasti medzinárodných vzťahov“ (Krasner, 1983 cit. podľa Raadgever et al. 2008). Štáty sa pre cezhraničnú spoluprácu pri riadení vodných zdrojov môžu rozhodnúť z viacerých dôvodov, akými je napr. potreba riadiť čerpanie vody medzi jednotlivými užívateľmi (na účely výroby energie, zavlažovania, zásobovania pitnej vody alebo dodávok vody pre priemysel), kontrola kvality vody a predchádzanie znečisteniu, monitorovanie a hodnotenie stavu vodného zdroja, zdieľanie informácií, vedenie spoločných výskumných projektov, vytvorenie poplašného systému alebo prehĺbenie vzájomnej pomoci a koordinácia adaptácie na klimatické zmeny v sektore vodohospodárstva (Vollmer et al. 2009: 7-8). Vytvorenie spolupráce z vyššie uvedených dôvodov často vyplýva z „prírodnej katastrofe, z konfliktu o zdieľanie vody, z veľmi slabej regulácie a riadenia alebo z vážnej degradácie zdroja“ (Millington et al. 2006: 10), ktorá následne pôsobí ako potrebný štartovací bod spolupráce. Manažment cezhraničných vodných zdrojov môže nadobudnúť rôznu intenzitu. Projekt regionálneho spravovania vodných zdrojov Water Governance pod záštitou arizonskej univerzity identifikoval tri úrovne intenzity spolupráce:

1. plytká spolupráca fungujúca bez oficiálneho ústredia alebo bez etablovaných byrokratických postupov spolupráce (výbory, koordinačné tímy, pracovné skupiny);
2. stredne pokročilá spolupráca, ktorá už podlieha istej byrokracii (má stále sídlo, medzi stranami spolupráce dochádza k pravidelným stretnutiam) a jej fungovanie je závislé od darcovských príspevkov;
3. integrálna spolupráca, ktorá má vysoký stupeň byrokratického riadenia a finančnej nezávislosti. Takúto spoluprácu už možno klasifikovať ako formálne medzinárodné organizácie, pretože ich chod je založený na kolektívnom rozhodovaní a na určitej autonómii v organizačných aktivitách (Vollmer et al. 2009: 7-8; Gerlak 2007: 3-5).

Vytváranie cezhraničných organizácií pokrývajúcich vodohospodárstvo takmer vždy prebieha v širšom spoločenskom kontexte a s prihliadnutím na predchádzajúce dohody. J. Delli Priscoli (2003) vo svojej práci vytvoril schému (viď Schéma 1) znázorňujúcu rozdiel medzi spoluprácou s nízkym stupňom autority a s vysokým stupňom autority.

Schéma 1: Rozdelenie právomocí rôznych inštitucionálnych mechanizmov

Zdroj: Delli Priscoli 2003: 78, 03.03. 2022, vizualizácia autora.

Okrem uvedeného Delli Priscoli poukázal aj na fakt, že realita – týkajúca sa správy vodných tokov pri zvyšujúcom sa ekonomickom rozvoji, vzájomnej závislosti, snahe o udržateľnosť a rast populácie – by mala politiky štátov so zreteľom na vodohospodárstvo tlačiť na schéme smerom doprava, čiže ku komplexným regionálnym organizáciám, ale politické skutočnosti takýmto regionálnym projektom pokrývajúcim riadenie vodných zdrojov vo všeobecnosti odolávajú (Delli Priscoli 2003: 77-78).

Pri vytváraní fungujúceho byrokratického aparátu, úlohou ktorého bude spravovanie zdieľaného vodného toku, treba dbať na sociálne, kultúrne a politické

podmienky, ale vo všeobecnosti ho je možné rozdeliť na tri hlavné modely: koordinačný výbor/rada povodia rieky, komisia pre povodie a orgán povodia rieky (Millington et al. 2006: 6).

- **Koordinačný výbor/rada povodia rieky** (*River Basin Coordinating Committee/Council*) – tento model riadenia vychádza z predpokladu, že (1) v rámci správy povodia existujú efektívne fungujúce agentúry, (2) dochádza ku generácii údajov a informácií, (3) projekty s vysokou prioritou boli zrealizované a (4) súťaže o využívanie zdrojov medzi štátmi povodia boli ukončené. Takúto organizačnú štruktúru tvoria ministri alebo predstavitelia organizácií pôsobiacich v rámci povodia rieky, ktorí sa stretávajú na pravidelnej báze a diskutujú o stratégiách, politikách, prevádzkových postupoch alebo systémových problémoch. Výbor taktiež sleduje manažment povodia (využívanie zdrojov, monitorovanie výkonu prevádzkových organizácií), ale nezasahuje do každodenných riadiacich záležitostí. Tento typ riadenia povodia rieky možno využiť ako prvý stupeň koordinácie povodia medzi štátmi.
- **Komisia pre povodie rieky** (*River Basin Commission*) – model riadenia formou komisie sa využíva v prípadoch, keď postupy pre plánovanie a riadenie vodného zdroja nie sú dostatočne podrobné a keď je ešte potrebný rozvoj v politikách využívania zdroja, aby došlo k jeho spravodlivému zdieľaniu. Na jej čele stojí predstavenstvo komisárov vytvárajúcich politiku a stanovujúcich strategické smerovanie; komisári slúžia ako podporný technický personál. Samotná komisia nezasahuje do všeobecných vodohospodárskych funkcií, ale stanovuje objem vody, ktorý má každý štát oprávnenie čerpať a monitoruje jej využívanie (právomoci má zvyčajne jasne definované prostredníctvom limitovanej výkonnej a administratívnej moci). Partnerstvo medzi členskými štátmi povodia je pritom rovnocenné. Jedna z jej úloh spočíva v rozhodovaní týkajúcom sa cezhraničných sporov; takéto rozhodnutia môžu byť

záväzné v závislosti od zákonnej autority Komisie a právneho systému daného štátu.

- **Orgán povodia rieky** (*River Basin Authority*) – takýto model riadenia je prevedený v dvoch verziách, buď ide o veľkú multidisciplinárnu organizáciu so špecifickými úlohami zameranými na rozvoj (napr. rozvoj využívania vodnej energie), alebo o organizáciu, ktorá združuje všetky funkcie organizácií v povodí danej rieky. Tento model riadenia je vhodný pre povodia riek s nižším stupňom rozvoja (napr. rieka Niger), ale nehodí sa pri riadení povodia riek spätých so zložitými geografickými, historickými a politickými reáliami (napr. rieka Níl) (Vollmer et al. 2009: 9-10; Millington et al. 2006: 6-9).

Okrem priamo vytvorenej organizácie, ktorá sa, ako nástroj spolupráce v oblasti manažmentu vodných zdrojov, venuje správe povodia rieky, považujeme za osožné aj členstvo v organizáciách, akými je UNESCO, UNDP, WHO alebo GWP. Ako podporný prvok spolupráce môže taktiež slúžiť Globálny environmentálny fond (*Global Environmental Fund*) či Svetová banka, a to prostredníctvom poskytovania finančných prostriedkov. V rámci kontextu EÚ na spoluprácu v oblasti vodohospodárstva pozitívne vplýva aj politika podmienenosti pri pridelovaní regionálnych fondov podľa Rámcovej smernice o vode, ktorá vyžaduje, aby pobrežné štáty koordinovali manažment cezhraničných vôd (napr. vzhľadom na rieku Dunaj alebo Sáva) (OECD 2013: 9-15).

I keď bolo v posledných päťdesiatich rokoch podpísaných 150 zmlúv týkajúcich sa spolupráce pri riadení vodného zdroja, v súčasnosti až 158 (60 %) z 263 cezhraničných riek a jazier stále nemá vytvorený rámec pre jeho kooperatívne riadenie. Iniciatíva *International Water Law Project*, ktorá sa venuje otázkam medzinárodného vodného práva, registruje 33 organizácií zaoberajúcich sa cezhraničným manažmentom vodných zdrojov (viď Tabuľka 1) (*International Water Law Project n.d.*).

Cieľom našej diplomovej práce je poukázať na rôzne spôsoby manažmentu povodí cezhraničných riek. Medzi nami vybrané modely, ktoré budeme v práci

analyzovať, patrí Iniciatíva povodia Nílu, Medzinárodná komisia na ochranu rieky Dunaj a Komisia rieky Mekong. Tieto modely riadenia cezhraničného manažmentu povodia riek sme si zvolili na základe toho, že všetky tri rieky pretekajú viac ako piatimi štátmi, pričom neobchádzajú ani viaceré významné aglomerácie a vplývajú na socioekonomické podmienky obyvateľov žijúcich v ich bezprostrednej blízkosti.

3 Iniciatíva povodia Nílu

Rieka opradená závojom tajomstva a neodlúčiteľne spojená s budovaním prvých civilizácií, prameň fascinácie mnohých objaviteľov, ale aj zdroj obživy pre ľudí prebývajúcich v jej blízkosti, to je Níl. V nadchádzajúcej kapitole sa budeme venovať komplexnému predstaveniu manažmentu povodia rieky Níl, ktorý je v gescii Iniciatívy povodia Nílu. Najprv predstavíme fyzickú geografiu jeho povodia, následne poukážeme na zmluvy a dohody, ktoré možno vnímať ako počiatky manažmentu Nílu ako vodného zdroja. Osobitne sa zameriame na vznik a štrukturálne fungovanie už existujúceho typu manažmentu povodia Nílu, čiže Iniciatívy povodia Nílu. Kapitulu uzavrieme SWOT analýzou, v ktorej vyhodnotíme silné a slabé stránky danej Iniciatívy (*Nile Basin Initiative – NBI*), pričom nezabudneme ani na príležitosti, ktoré NBI má, a na hrozby, akými oplýva.

3.1 Fyzicko-geografický a socioekonomický profil povodia Nílu

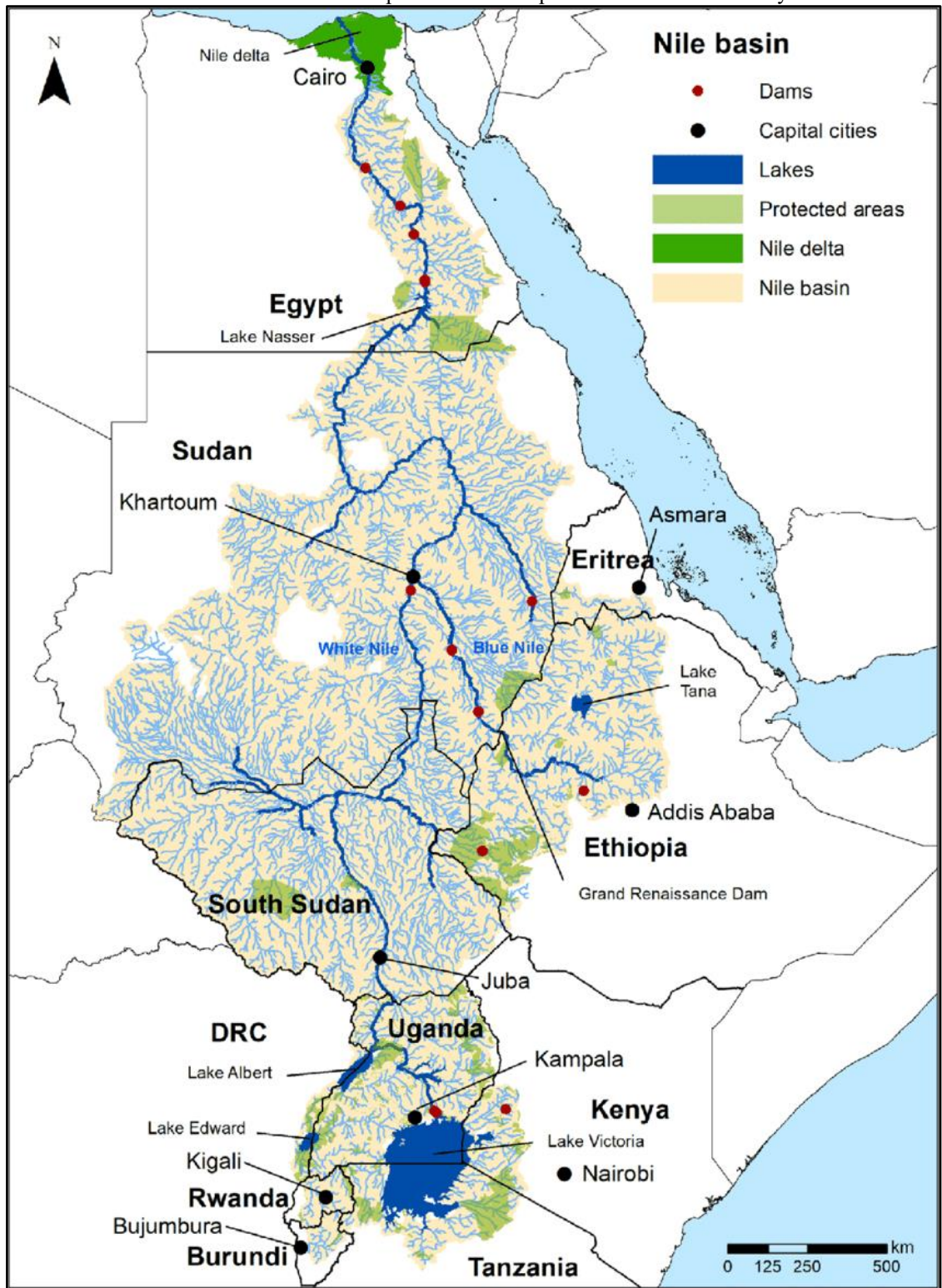
Níl pretekajúci severovýchodnou časťou Afriky s dĺžkou okolo 6 695 km a s odvodňovaným územím v približnej výmere 3 349 000 km² je najdlhšou riekou na Zemi. Rozsiahlosť jeho povodia (viď obrázok č. 1) situovaného v jedenástich krajinách (Tanzánia, Burundi, Rwanda, DR Kongo, Keňa, Uganda, Južný Sudán, Sudán, Eritrea, Etiópia a Egypt) a pokrývajúceho tak približne 10 % pevniny afrického kontinentu, vytvára jedinečnú klimatickú a ekologickú rôznorodosť. Níl tvoria tri hlavné zdroje: (1) Modrý Níl prameniaca z jazera Tana v Etiópskej vysočine, ktorý sa v Chartúme spája s (2) Bielym Níлом vychádzajúcim z Viktóriiho jazera, a následne, približne 200 km po prúde rieky, sa doň za Chartúmom vlieva tretí prítok, (3) rieka Atbara prameniaca z Etiópskej vysočiny. Níl tak prepája Viktóriino jazero so Stredozemným morom (TheWorld Bank 2019; Hurst et al. n.d.). A hoci je tvorený tromi prítokmi, 86 % objemu jeho vody priteká cez Modrý Níl, zatiaľ čo Biely Níl ho zásobuje len štrnástimi percentami (tieto pomery privádzanej vody sa menia počas obdobia povodní, keď z Etiópie priteká až 95 % celkového objemu nilských vôd) (Tadesse 2008: 3). Štáty povodia sa dajú rozdeliť na dve základné skupiny, na tie, ktoré sú prispievateľmi do povodia, a na tie, ktoré sú odoberateľmi. Za najväčšieho prispievateľa možno označiť Etiópiu,

na území ktorej sa nachádza už spomenuté jazero Tana (prameň Modrého Nílu). Najväčším relatívnym prispievateľom je Uganda (v povodí Nílu sa nachádza takmer celé jej územie), keďže je v nej situované Edwardovo, Albertovo aj Viktóriino jazero, z ktorého pramení Biely Níl). Za najväčšieho odoberateľa vody z Nílu sa naopak označuje Južný Sudán⁴, Sudán a Egypt. V prípade Sudánu a Egyptu sa o to pričiňujú najmä klimatické podmienky (v Egypte ročne spadne minimum zrážok a všetok dopyt po vode pre poľnohospodárstvo, domácnosti, cestovný ruch atď. sa kompenzuje využívaním nílskej vody) (Ayebare 2010: 3; Tadesse 2008: 3). Samotné povodie Nílu zároveň možno rozdeliť aj na čiastkové úseky, ktoré sa líšia fyzicko-geografickými charakteristikami, a to nasledovne: vysočina/náhorné plošiny a pohoria, otvorené vodné plochy, mokrade a močiare, nížinaté územia a púšte (FAO – IHE Delft 2020: 1).

Oblasť povodia Nílu sa vyznačuje rozvojovými výzvami a vysokým populačným rastom. Obýva ju približne 257 miliónov ľudí, v krajinách povodia celkovo žije 487 miliónov ľudí, čiže dokopy viac ako 50 % populácie (ibid.). Desať z jedenástich štátov (s výnimkou Egypta) sa v r. 2021 umiestnilo v prvej päťdesiatke najchudobnejších krajín sveta (Ventura 2021). Vo väčšine z nich predstavuje najdôležitejší sektor ekonomiky poľnohospodárstvo; vysoký demografický rast a zhoršovanie klimatických podmienok sa však podpisuje na kvalite životných podmienok. Populácia v daných krajinách vzrástla za posledných 50 rokov viac ako štvornásobne (v rokoch 1960 až 2010), v dôsledku čoho sa prudko zvýšil dopyt po vode, potravinách a energii, a práve to má za následok zníženie dostupnosti vody z Nílu (FAO – IHE Delft 2020: 2). Poľnohospodársky sektor poskytuje tiež zamestnanie pre viac ako 75 % celkovej pracovnej sily a reprezentuje 1/3 HDP (Karimi et al. 2012: 133-134). Podľa najnovšie dostupných informácií z databázy Svetovej banky z r. 2019 má najväčší podiel obyvateľstva pracujúceho v poľnohospodárstve Burundi (86 %) nasledované Ugandou (72 %) a Etiópiou (67 %), zatiaľ čo najmenším podielom

⁴ Obaja autori (Tadesse a Ayebare) vo svojich prácach zmieňujú iba Sudán, my sme však za jedného z najväčších odoberateľov označili aj Južný Sudán. Dôvodom je fakt, že obe publikácie boli vydané ešte pred osamostatnením Južného Sudánu v r. 2011.

obyvateľstva pracujúceho v poľnohospodárstve sa vyznačuje Egypt (21 %) (The World Bank n.d.-c). Štáty horného toku rieky obýva prevažne vidiecke obyvateľstvo závislé od poľnohospodárstva s nízkou produktivitou s neefektívnym využívaním vody z Nílu obýva. Neefektívny manažment poľnohospodárstva a periodicky opakujúce sa suchá (dĺžka ktorých sa predlžuje) ovplyvňujú potravinovú bezpečnosť v regióne. Produkcia potravín v štátoch povodia Nílu za posledné štyri desaťročia nestíha vyrovnávať dopyt vytvorený nárastom populácie. Jediným štátom s približne konštantnou potravinovou produkciou je Egypt (NBI .n.d.).

Zdroj:

<https://www.researchgate.net/publication/332203535/figure/fig1/AS:743998658461697@1554394511340/The-Nile-River-basin-including-its-11-countries-capital-cities-major-lakes-dams-and.png>, 20.05. 2022.

3.2 Počiatky manažmentu povodia rieky Níl

Prvou entitou, ktorá manažovala povodie Nílu, respektíve sa o to snažila, bola koloniálna vláda Británie. Britská koloniálna vláda sa snažila zabezpečiť nielen dostatok vody predovšetkým pre produkciu bavlny, ale aj ovládať Suezský kanál. Na druhej strane Briti vedeli svoje projekty na hornom toku rieky využiť na potlačenie potencionálnych nepokojov v Egypte (Tvedt 2010: 3-6). Nedostatok vody ju ale na tomto území donútil britskú vládu uzavrieť dohodu so Sudánom týkajúcu sa regulácie využívania vody Nílu. Na základe nej nemohli štáty horného toku bez súhlasu Egyptu a Sudánu vykonávať práce, ktoré by mohli či už priamo alebo nepriamo ovplyvniť prietok vody v Níle (Tadesse 2008: 5).

Po tom, ako si britská vláda uvedomila extrémnu dôležitosť Nílu v regióne, začala trvať na formálnych zmluvách. Jedna z prvých bola uzavretá v r. 1902, a to medzi Veľkou Britániou a cisárom Etiópie Menelikom II.. Kráľ Menelik II. sa v nej zaviazal, že na toku Modrého Nílu, na jazere Tana a rieke Sobat (vlievajúcej sa do Bieleho Nílu), Etiópia nepostaví a ani nedovolí postaviť stavbu, ktorá by mohla obmedziť tok vody . Výnimku tvorili len tie stavby, na ktorých sa dohodne s britskou koloniálnou vládou Sudánu. Predmetnú zmluvu však pre jej nevýhodnosť z pohľadu Etiópie cisár Menelik II. nikdy neprijal. Nebola teda záväzná ani podľa medzinárodného práva. Etiópia až do súčasnosti upozorňuje, že verzia zmluvy v amharčine sa zmieňuje len o tom, že cisár Menelik II. nezastaví tok rieky, a nie o tom, že Etiópia nemôže odkloniť tok rieky (Tadesse 2008: 6-7).

V r. 1929 došlo k podpísaniu dohody medzi Egyptom a Veľkou Britániou (tá v tom čase zastupovala aj Ugandu, Keňu, Tanganiku a Sudán) regulujúcej tok Nílu a rozdeľujúcej jeho využitie. Egyptu dala právo vetovať akýkoľvek projekt na hornom toku Nílu, ktorý by mohol ovplyvniť jeho prietok (El Dahan 2009).

Následná postkoloniálna éra bola po odchode Britov zo štátov povodia Nílu „bola poznačená právnymi spormi týkajúcich sa následníkov koloniálnych dohôd o Níle a do akej miery by mali byť právne záväzné pre tých, čo sa označuje ako nezmluvné, suverénne štáty povodia“ (Tvedt 2010: 10).

Dohoda z r. 1959 medzi Zjednotenou arabskou republikou a Sudánom, dopĺňajúca dohodu z r. 1929, dávala Zjednotenej arabskej republike právo na 55,5 miliardy m³ vody z Nílu a Sudánu 18,5 m³. Opäť išlo o bilaterálnu dohodu medzi dvoma štátmi dolného povodia, ktorá bola so štátmi horného povodia (väčšinou prispievatelia do prietoku vody Nílu) uzavretá bez konzultácie a zakazovala vykonávať akúkoľvek činnosť ohrozujúcu množstevné kvóty dodávky vody pre ZAR a Sudán. Vďaka nej mohol Sudán na Níle realizovať rozvojové projekty a Egypt pri hraniciach so Sudánom budovať Asuánsku priehradu (Tadesse 2008: 8-9; El Dahan 2009). Výstavba predmetnej priehrady (v Egypte označovanej ako Násirovo jazero) si vyžadovala presídlenie približne 50 000 Sudáncov, keďže 150 km z nej zasahuje do sudánskeho územia. Ako kompenzáciu za spôsobené škody Egypt Sudánu vyplatil 15 mil. egyptských libier (Swain 1997: 679).

Táto dohoda taktiež podľa článku IV zakladá Stálu spoločnú technickú komisiu⁵ (PJTC), právomoci ktorej spočívali nielen v dohľade nad vytváraním schém zameraných na zvýšenie prietoku vody v rieke, ale zároveň aj v príprave a dozore nad projektami prebiehajúcimi na povodí Nílu (AGREEMENT BETWEEN THE UNITED ARAB REPUBLIC... 1959). V r. 1961 sa uskutočnilo stretnutie predstaviteľov PJTC a zástupcov Tanganiky, Ugandy i Kene s cieľom vytvoriť hydrometeorologický prieskum povodí Viktóriinho jazera, jazera Kyoga a Albert. Následne v r. 1963 požiadal Egypt spolu s Keňou, Sudánom, Tanzániou a Ugandou rozvojový program UNDP o spoluprácu pri hydrometeorologickom prieskume Viktóriinho a Albertovho jazera. Uvedené štáty podpísali v r. 1967 plán technického projektu s názvom Hydromet, ktorý sa v auguste toho roku začal aj realizovať. Jeho dlhodobým cieľom bol zber hydrometeorologických údajov, odborné školenie personálu a poskytovanie odbornej pomoci pri plánovaní ochrany a rozvoja vodných zdrojov Nílu v oblasti rovníkových jazier. Projekt Hydromet, ktorý celkovo trval 25 rokov (1967 – 1992), počas ktorých síce istý úspech v oblasti technickej spolupráce dosiahol, ale Etiópia ako najväčší prispievateľ vody do toku Nílu jeho súčasťou nikdy nebola. K vytvoreniu

⁵ Permanent Joint Technical Commission – PJTC

efektívneho dohovoru medzi štátmi povodia teda nedošlo (Swain 2011: 692; Rabie Elemam 2010: 227- 228).

Egypt a Sudán, krajiny motivované Akčným plánom z Lagosu, spustili v r. 1980 diplomatickú ofenzívu, cieľom ktorej bolo vytvorenie spolupráce medzi všetkými štátmi povodia Nílu. Jej zásluhou sa v r. 1984 uskutočnilo v Kinshase, hl. meste DR Konga, stretnutie a vytvorilo zoskupenie Undugu, čo v preklade zo svahilčiny znamená bratstvo. Jeho členským štát bol Egypt, Sudán, Uganda, Zaire (dnešná DR Kongo) a Stredoafriická republika. Rwanda sa k nemu pripojila v r. 1988, Burundi v r. 1990 a Tanzánia získala štatút pozorovateľa. Etiópia sa síce nikdy nestala ani ČŠ ani pozorovateľom, ale prácu predmetného zoskupenia podporovala a na stretnutí v r. 1992 v Addis Abebe dokonca predložila potencionálny rámec spolupráce medzi štátmi povodia Nílu. Zámerom zoskupenia Undugu bolo vytváranie prostredia pre vzájomnú spoluprácu, ako aj výmena informácií v oblasti infraštruktúry, obchodu a životného prostredia so zreteľom na obyvateľov povodia. Na rozdiel od projektu Hydromet, ktorý v rámci technickej spolupráce medzi ČŠ úspech dosiahol, zoskupenie Undugu bolo v r. 1993 rozpustené bez dosiahnutia zaumienených výsledkov (Abawari 2011: 18-23; Rabie Elemam 2010: 227-229).

Za reakciu na viaceré politické zmeny v štátoch povodia a rastúce povedomie o environmentálnych hrozbách vyžadujúcich si medzisektorové plánovanie, považujeme stretnutie ministrov pre vodné zdroje štátov DR Konga, Egyptu, Rwandy, Sudánu, Tanzánie a Ugandy v roku 1992 v Kampale. Výsledkom tohto stretnutia bolo pretvorenie projektu Hydromet na Výbor pre rozvoj a ochranu životného prostredia povodia Nílu⁶ (*TECCONILE*) sústredujúceho sa na koordináciu záujmov štátov povodia. Burundi, Keňa, Eritrea a Etiópia zastávali štatút pozorovateľa, Eritrea ho však získala až v r. 1993 po oddelení od Etiópie. Predmetný výbor *TECCONILE* začal fungovať v r. 1993; na jeho čele stála rada ministrov pre vodné zdroje s podpornou technickou skupinou

⁶ Committee for Promotion of Development and Environmental Protection of the Nile Basin – *TECCONILE*

zastupujúcou riadiaci výbor. S pomocou Kanadskej medzinárodnej rozvojovej agentúry viedol TECCONILE sériu desiatich konferencií pod názvom Nile 2002, pričom prvá z nich začala hneď v r. 1993. Ich výsledkom bolo vytvorenie akčného plánu pre povodie Nílu v r. 1995, ktorý bol radou ministrov ČŠ prijatý. V akčnom pláne bolo navrhnutých 22 projektov na vybudovanie kapacitného zabezpečenia a posilnenie technickej podpory s odhadovanou výškou nákladov 100 mil. USD. Séria spomínaných konferencií zároveň predstavovala platformu pre vedecké diskusie a neformálne rozhovory upriamené nielen na podporu aktívnej výmeny údajov súvisiacich s povodím Nílu, ale aj na rozvojovú spoluprácu v danej oblasti. Samotná činnosť výboru TECCONILE sa dá považovať za úspešnú, keďže na rozdiel od svojich predchodcov (Hydromet, Undungu) vytvoril funkčnú platformu na organizovaný dialóg medzi všetkými štátmi povodia Nílu (Abawari 2011: 18-23; Rabie Elemam 2010: 228-229; Tadesse 2008: 17-18).

3.3 Vznik a fungovanie Iniciatívy povodia Nílu

V r. 1998 sa v tanzánskej Arushi konalo stretnutie ministrov pre vodné zdroje štátov povodia Nílu. Zúčastnilo sa ho 8 z 10 ministrov štátov povodia (nezúčastnili sa zastupitelia Eritrey a DR Konga), ktorí sa zhodli na schválení nového akčného plánu následne vedúceho k formálnemu vytvoreniu Iniciatívy povodia Nílu (*Nile Basin Initiative – NBI*) vo februári r. 1999. NBI je ako nástupca TECCONILE podporovaná UNDP, Svetovou bankou či inými darcami (Swain 2011: 692). V septembri r. 1999 bol sformovaný aj jej sekretariát so sídlom v ugandskom meste Entebbe. Predstavuje regionálne partnerstvo desiatich štátov povodia Nílu, cieľom ktorých je zabezpečenie rozvoja hospodárstva s vodami Nílu (Abawari 2011: 24).

Štáty povodia sa dohodli na „Zdieľanej vízii“, usilujúcej sa o udržateľný socioekonomický rozvoj dosahovaný prostredníctvom spravodlivého využívania toku Nílu. Ciele NBI sú definované v piatich bodoch:

1. „rozvoj vodných zdrojov povodia Nílu; udržateľným a spravodlivým spôsobom zaistiť prosperitu, bezpečnosť a mier pre jednotlivé národy;

2. zabezpečiť efektívne hospodárenie s vodou a optimálne využívanie zdrojov;
3. zabezpečiť spoluprácu a spoločný postup medzi krajinami povodia usilujúcimi sa o obojstranne výhodné zisky;
4. zamerať sa na odstraňovanie chudoby i na podporu ekonomickej integrácie; a
5. zabezpečiť, aby bol výsledkom programu presun od plánov k činom“ (Swain 2011: 692).

Zámerom „zdieľanej vízie“ bolo vytvorenie prostredia na kooperatívne riadenie a rozvoj povodia Nílu pomocou siete limitovaného, ale efektívneho súboru projektov orientujúcich sa na celé povodie. Na kritické sektory sa sústreďujú tak, aby zabezpečili integrovaný a komplexný manažment vodných zdrojov, čo urýchľuje práve sociálno-ekonomický rozvoj. Konkrétne ide o (1) Nílsky cezhraničný environmentálny akčný program⁷ riadený Sudánom, ďalej o (2) projekt na regionálny obchod s energiou v povodí Nílu⁸ koordinovaný Tanzániou, (3) projekt na efektívne využívanie vody na poľnohospodársku produkciu⁹ spravovaný Keňou, (4) projekt na plánovanie a riadenie vodných zdrojov¹⁰ pod záštitou Etiópie, (5) projekt aplikovaného vzdelávania¹¹ vedený Egyptom, (6) projekt na budovanie dôvery a zapojenie zainteresovaných strán¹² a (7) projekt na sociálno-ekonomický rozvoj a zdieľanie výhod¹³ organizovaný tajomníkom NBI zo sídla predmetnej inštitúcie v Ugande (Rabie Elemam 2010: 229-230).

Na dosiahnutie týchto cieľov navrhli členské štáty Iniciatívy Strategický akčný program propagujúci „Zdieľanú víziu“ a dva Doplnkové akčné programy¹⁴. Určený je najmä na pretavenie „Zdieľanej vízie“ do konkrétnych činností, a to pomocou dvojitého komplementárneho prístupu, ktorý pozostáva nielen z (1)

⁷ Nile Trans-boundary Environmental Action Program

⁸ Nile Basin Regional Power Trade

⁹ Efficient Water Use for Agricultural Production

¹⁰ Water Resources Planning and Management

¹¹ Applied Training Project

¹² Confidence Building and Stakeholder Involvement

¹³ Socio-economic Development and Benefit Sharing Projects

¹⁴ Subsidiary Action Programmes

položenia základov spolupráce v rámci regionálneho programu koncentrujúceho sa na budovanie dôvery a kapacity v celom povodí spolu s možnosťou rozvoja, ale zároveň aj zo (2) spolupráce pri realizácii fyzických investícií prostredníctvom prác na východnom Níle a v oblasti (nílskych) rovníkových jazier (Swain 2011: 692).

3.3.1 Štrukturálna organizácia NBI

Vytvorenie NBI ako medzivládnej spolupráce medzi desiatimi štátmi povodia Nílu (Burundi, DR Kongo, Egypt, Etiópia, Keňa, Rwanda, Južný Sudán, Sudán, Tanzánia a Uganda) funguje na zásade subsidiarity. Eritrea členom NBI nie je, ale má štatút pozorovateľa. Najvyšším rozhodovacím orgánom NBI je Nílska rada ministrov (*Nile-COM*) zložená z ministrov ČŠ pre vodné zdroje a priamo podporovaná Nílskym technickým poradným výborom (*Nile-TAC*), na čele ktorého je dvadsať vysokých vládnych predstaviteľov (dvaja predstavitelia z každého ČŠ). V byrokratickej hierarchii sa následne pod *Nile-COM* a *Nile-TAC* nachádza Sekretariát (*Nile-SEC*) zodpovedajúci za celkové smerovanie NBI. Generálny riaditeľ predmetného Sekretariátu je menovaný na dvojročné funkčné obdobie, jeho post sa pritom obsadzuje na základe abecednej rotácie názvov ČŠ. V štruktúre NBI fungujú aj dve úradovne. Prvou je Technická regionálna úradovňa východného Nílu¹⁵ (*ENTRO*) koordinovaná Podporným akčným programom pre východný Níl¹⁶ (*ENSAP*), druhou je Koordinačná jednotka pomocného akčného programu pre nílske rovníkové jazerá¹⁷ (*NELSAP-CU*) spravovaná Pomocným akčným programom pre nílske rovníkové jazerá¹⁸ (*NELSAP*). Obe úradovne, *ENTRO* a *NELSAP-CU*, poskytujú podporu pri identifikácii, vyjednávaní a implementácii spoločných investičných projektov zameraných na obojstranné a udržateľné výhody pre ČŠ (Knaepen – Byiers 2017: 5-6; Nile Basin Initiative n.d.-d).

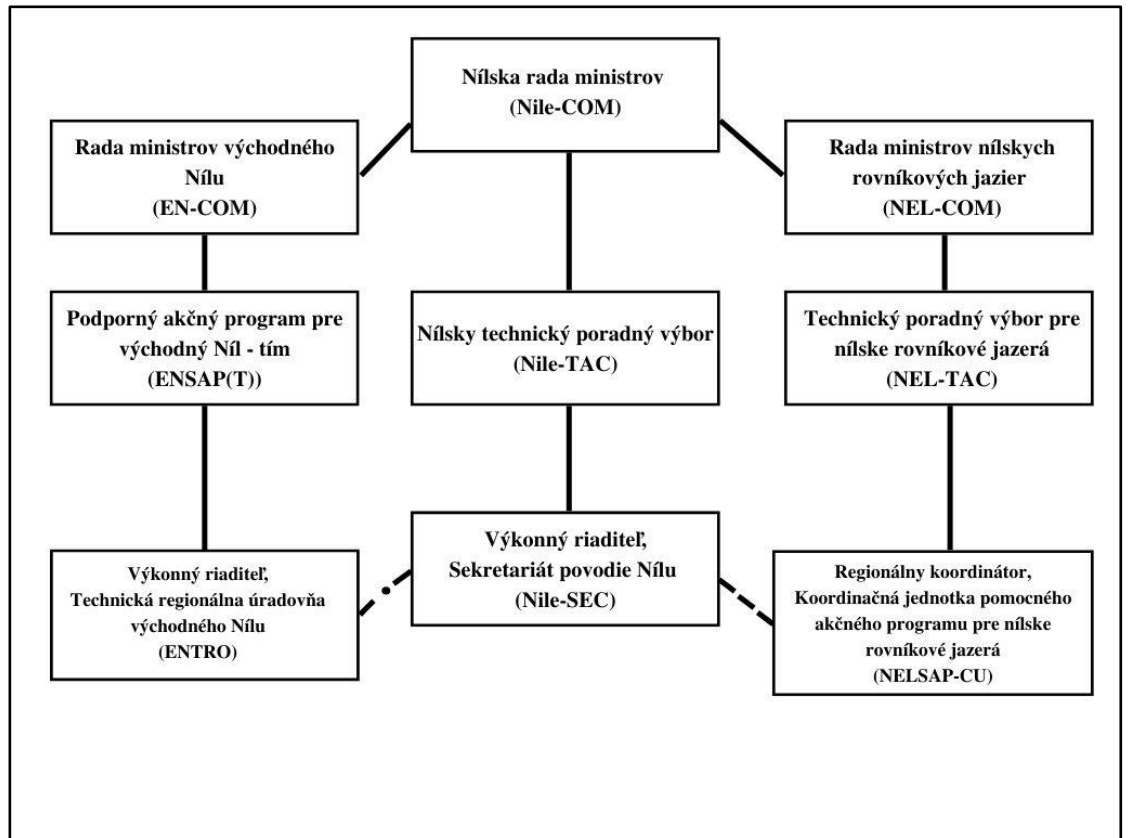
¹⁵ Eastern Nile Technical Regional Office – ENTRO

¹⁶ Eastern Nile Subsidiary Action Program – ENSAP

¹⁷ Nile Equatorial Lakes Subsidiary Action Program Coordination Unit – NELSAP-CU

¹⁸ Nile Equatorial Lakes Subsidiary Action Program – NELSAP

Schéma 2: Organigram štruktúry NBI

Zdroj: <https://www.nilebasin.org/index.php/nbi/who-we-are>, 20.05. 2022, vizualizácia autora

Nile-COM ako najvyšší politický a rozhodovací orgán NBI zodpovedá za nasledovné činnosti:

- A. schvaľovanie ročného plánu činností a rozpočtu;
- B. zaistenie plynulého výkonu činností NBI;
- C. zabezpečenie vládnych príspevkov od ČŠ, ako aj podpora od externých agentúr a mimovládnych organizácií;
- D. menovanie a ukončenie služby výkonného riaditeľa na odporúčanie Nílskeho technického poradného výboru;
- E. prijímanie všetkých politík a politických rozhodnutí Iniciatívy;
- F. schválenie obsadenia ďalších vedúcich postov Nílskym technickým poradným výborom (Nile Basin Initiative n.d.-b).

Úlohou Nile-TAC je (1) poskytovať technickú podporu a poradenstvo Nile-COM ohľadom riadenia a rozvoja Nílu; (2) pôsobiť ako spojnica medzi Nile-COM,

rozvojovými partnermi a sekretariátom NBI a (3) poskytovať dohľad nad programovým riadením aktivít NBI (ibid.).

Financovanie NBI je založené na príspevkoch ČŠ, ako aj na podpore od zahraničných darcov zohrávajúc v celkovom financovaní NBI naozaj významnú rolu, keďže už o jej založenie sa značne pričínili CIDA, UNDP a Svetová banka. Tá napríklad v r. 2001 pomohla zriadiť Medzinárodné konzorcium pre kooperáciu na Níle¹⁹ (*ICCON*). V rámci ktorého sa darcovia prispeli NBI sumou 140 mil. USD na prvú fázu investičného programu, odhadovaná hodnota ktorého bola 3 mld. USD. Vtedajší riaditeľ Svetovej banky J. Wolfensohn sa o NBI osobne zaujímal, keďže predstavovala možnosť, ako znížiť chudobu a podporiť ekonomický rozvoj v regióne. V r. 2003 vznikol na žiadosť Nílskej rady ministrov Zvereňený fond níliskeho povodia²⁰ (*NBTF*) s cieľom jednotnej správy a kategorizácie darcovskej podpory. Práve prostredníctvom neho získala NBI podporu od Kanady, Dánska, Holandska, Švédska a Spojeného kráľovstva. Za desať rokov (2003 – 2013) bolo z NBTF dokončených 28 projektov vychádzajúcich zo „Zdieľanej vízie“ a z doplnkových akčných programov (The World Bank Group 2016; Abawari 2011: 27-28; Nile Basin Initiative Institutional... 2008).

3.3.2 SWOT analýza NBI

1. Silné stránky (S)

- NBI predstavuje prvé²¹ multilaterálne zoskupenie štátov povodia Nílu, v ktorom 10 z 11 štátov zastáva pozíciu člena (členské štáty sú si v NBI rovné). Výnimkou je Eritrea, ktorá síce nie je ČŠ, ale má štatút pozorovateľa.
- NBI má vytvorenú byrokratickú štruktúru a orgány poskytujúce platformu na dialóg medzi ČŠ súvisiaci s dosahovaním cieľov stanovených pri vzniku NBI.

¹⁹ International Consortium for Co-operation on the Nile – ICCON

²⁰ Nile Basin Trust Fund – NBTF

²¹ Dohody z r. 1929 a 1959 boli bilaterálne (medzi Egyptom a Veľkou Britániou, respektíve medzi Egyptom a Sudánom). V projekte Hydromet, UNDUGU aj TECCON mal viac ako jeden štát povodia štatút pozorovateľa (vo všetkých troch projektoch sa ním vyznačovala Etiópia, ktorá je najväčším prispievateľom vody do povodia Nílu) (Abawari 2011: 21).

- NBI reaguje na súčasné hrozby vyplývajúce z klimatických zmien a svoje kroky ohľadom dosiahnutia udržateľného rozvoja reflektuje na pozadí stratégií vytvorených OSN (MDGs a SDGs) (Nile Basin Initiative n.d.-a). V r. 2017 NBI predstavila stratégiu na obdobie 2017 – 2027 schválenú ČŠ, v ktorej identifikovala šesť strategických priorít v podobe nasledovných cieľov: bezpečná voda – zabezpečenie dostatku vody pri stúpajúcom dopyte (v nadväznosti na SDG č. 6), energetická bezpečnosť – odblokovanie a optimalizácia potenciálu vodnej energie (v súvislosti so SDG č. 7), potravinová bezpečnosť – zvýšenie poľnohospodárskej produktivity (so zreteľom na SDG č. 2, 3 a 12), udržateľné životné prostredie – ochrana a obnova zničených ekosystémov (s prihliadaním na SDG č. 13, 14 a 15), adaptácia na klimatické zmeny – príprava na vplyvy klimatickej zmeny (s ohľadom na SDG č. 13 a 17) a posilnenie cezhraničnej spolupráce pri manažmente vodných zdrojov – prepájanie ľudí s cieľom vybudovať zdieľaný základ výhod pre všetkých (rešpektujúc SDG č. 17) (Nile Basin Initiative n.d.-a; Belay et al. 2010: 14).
- NBI má vytvorenú silnú darcovskú základňu globálne fungujúcich inštitúcií, akými je Svetová banka, UNDP, Nemecká agentúra pre technickú spoluprácu, Africká rozvojová banka či CIDA (Knaepen – Byiers 2017:11-12).

2. Slabé stránky (W)

- NBI nie je uznaná za organizáciu povodia rieky (*River Basin Organisation – RBO*), považuje sa len za „prechodnú inštitúciu“. Jej prerod z iniciatívy na plnohodnotne uznávanú organizáciu mala/má zabezpečiť Rámcová dohoda o spolupráci²² (CFA), na vytvorení znenia ktorej pracoval panel expertov od januára 1997. Nílskej rade ministrov ho predložil na stretnutí v auguste v r. 2000. V období medzi augustom r. 2000 a augustom r. 2001 fungovala Prechodná komisia²³, úlohou

²² Cooperative Framework Agreement – CFA

²³ Transitional Committee

ktorej bolo upraviť navrhnuté znenie CFA tak, aby sa odstránili konfliktné body. Svoj prvý návrh odprezentovala v auguste r. 2001, no štáty povodia ho neprijali, lebo sa domnievali, že konfliktné body nevyriešil, čím došlo k predĺženiu rokovaní pod vedením Vyjednávacej komisie²⁴ Vyjednávacia komisia fungovala v rokoch 2003 – 2005. Počas nich sa snažila vytvoriť návrh dohody vyhovujúci štátom povodia, hoci mal/má každý z nich iný národný prístup k využívaniu nílskych vôd (Ayebare 2010, s. 3-5; Nile Basin Initiative n.d.-c). Najväčší problém spôsoboval predkladaný článok 14(b)²⁵ o vodnej bezpečnosti, ktorý znel nasledovne: „výrazne neovplyvňovať bezpečnosť vody ktoréhokoľvek štátu povodia Nílu“ (Ayebare 2010, s. 4). S uvedeným znením sa nestotožňoval Egypt a Sudán, ktorí ho navrhovali pozmeniť znenie článku 14(b) nasledovne: „neovplyvňovať nepriaznivým spôsobom bezpečnosť vody, jej súčasné využívanie a práva akéhokoľvek iného štátu povodia Nílu“ (ibid.). Tento nesúhlas a predkladané znenie článku 14(b) pramenilo z dohôd z r. 1929 a 1959, v ktorých sa Veľká Británia (vtedajšia koloniálna veľmoc) zaväzovala, že na Níle a jeho prítokoch nepostaví žiadne vodné diela spôsobujúce zníženie prietoku vody do Egypta. Egypt argumentoval, že podľa medzinárodného práva je spomínaná dvojica dohôd pre štáty záväzná, zatiaľ čo ostatné štáty tieto dohody skôr vnímali/-jú ako koloniálny prežitok, a teda ich ani nerešpektujú/-ovali (Knaepen – Byiers 2017: *passim*). Následne v období od marca 2006 do júna 2007 prebiehali ministerské rokovania, počas ktorých došlo k odstráneniu zvyšných výhrad, až na tú ohľadom článku 14. V rokoch 2009 až 2010 došlo k viacerým rokovaniam na rozdielnych úrovniach, k nájdeniu konsenzu však nedošlo. V máji 2010 CFA podpísala²⁶ Etiópia, Rwanda, Tanzánia, Uganda a Keňa. V r. 2011 sa k signatárom pridalo aj Burundi. Zmluva bude ratifikovaná a platná

²⁴ Negotiations Committee

²⁵ Predkladaný článok 14(a) znel nasledovne: „spolupracovať na zabezpečení toho, aby všetky štáty dosiahli a udržali si bezpečnosť vody“ (Ayebare, 2010, s. 3).

²⁶ V r. 2013 CFA ratifikovala Etiópia a Rwanda, v r. 2015 Tanzánia a v r. 2019 Uganda.

najskôr 60 dní po tom, čo ju ratifikuje aspoň šesť krajín, v súčasnosti však v platnosti nie je, keďže ju ratifikovali iba štyri štáty (Nile Basin Initiative n.d.-c). Uznávame, že CFA by vytvorila právny základ Komisie pre povodie Nílu, na základe čoho by sme tento bod mohli v predkladanej SWOT analýze zaradiť i pod príležitosti. Keď však vezmeme do úvahy dĺžku trvania rokovaní a neschopnosť štátov CFA ratifikovať, považujeme to za slabú stránku manažmentu povodia Nílu.

- Chod NBI je finančne závislý od darcovských príspevkov. ČŠ neprispievajú v pravidelných intervaloch a v dostatočnej výške určenej na pokrytie základných prevádzkových nákladov (Nile Basin Initiative Institutional... 2008: passim). Podľa zverejneného draftu finančnej stratégie NBI na obdobie rokov 2017 – 2027 mali ČŠ k 30. júnu 2017 nedoplatky na členských príspevkoch vo výške 5,9 mil. USD (NBI Secretariate 2018: 4).
- Chýbajúci koordinačný rámec medzi NBI a ostatnými regionálnymi organizáciami/inštitúciami fungujúcich v rámci povodia Nílu a zameriavajúcim sa na prípravu a plánovanie investičných projektov. V oblasti východnej Afriky existuje viacero regionálnych organizácií s podobným mandátom ako NBI, príkladom je Komisia pre povodie Viktóriinho jazera²⁷ (LVBC) s mandátom založeným na koordinovaní aktérov a aktivít zameraných na dosiahnutie trvalo udržateľného rozvoja a odstránenie chudoby v povodí Viktóriinho jazera. Medzi LVBC a NBI však neexistuje žiaden investičný plán spoločných projektov, hoci by práve taký pán vedel dopomôcť mobilizácii finančných prostriedkov (Nile Basin Initiative Institutional Strengthening Project 2008; Lake Victoria Basin Commission n.d.).
- Takmer všetky ČŠ NBI majú dlhodobý problém s vysokou korupciou (výnimkou je len Rwanda). Podľa Transparency International sa za posledných päť rokov (2017 – 2021) sedem²⁸ z desiatich ČŠ v indexe

²⁷ Lake Victoria Basin Commission – LVBC

²⁸ Burundi, DR Kongo, Keňa, Uganda, Sudán, Južný Sudán a Egypt (Transparency International, 2022).

vnímania korupcie nachádzalo na pozíciách za stým miestom a Južný Sudán v tomto období zastával buď predposledné (179. miesto), alebo posledné miesto (180. miesto v r. 2021) (Transparency International 2022). Riadenie takej komplexnej byrokratickej štruktúry, akou je NBI, si vyžaduje množstvo finančných prostriedkov. Preto fakt, že jej ČŠ majú dlhodobý problém s korupciou, môže ovplyvňovať celkové riadenie projektov na Níle, do ktorých investovali/investujú zahraniční darcovia.

3. Príležitosti (O)

- Vedenie NBI si je vedomé svojich nedostatkov, vďaka čomu sa na ne môže plnohodnotne sústrediť a pracovať na ich odstránení. Ako prvý príklad uvedieme Finančnú stratégiu na obdobie 2017 – 2022, ktorá nielenže jasne rozdeľuje typy nákladov, ale zároveň uvádza aj stratégie, ako ich pokryť (NBI, 2018). Druhým príkladom je technická správa (*Mapping of Investment Projects of River Basin Organisations (RBOs) and Regional Economic Communities (RECs) that Contribute to the Emerging Nile Basin Investment Agenda*) (Azza 2022) z marca 2022, ktorá detailne popisuje projekty prebiehajúce v povodí Nílu i spoluprácu inštitúcií pri ich prevedení. Takáto sebareflexia v podobe akčných plánov a mapovania projektov môže pozitívne vplývať na potencionálnych sponzorov a investorov. Aj prostredníctvom nej sa totiž NBI snaží preukázať, že vie hospodáriť efektívne.
- Svetová banka vníma NBI ako platformu na spoločné plánovanie a zdieľanie informácií (World Bank Group 2015: passim). Výhodnosť ich vzájomnej spolupráce sa preukázala napr. pri vytvorení projektu vodnej elektrárne Rusumo Falls²⁹ s výkonom 80 megawattov na rieke Kagera, ktorá bude elektrickou energiou zásobovať Burundi, Rwandu a Tanzániu. Svetová banka podporuje NBI už od jej vzniku, za ten čas sa medzi nimi vytvorila určitá inštitucionálna dôvera. Tá pri realizácii projektov na

²⁹ Rusumo Falls Hydroelectric Project

Níle umožňuje NBI žiadať Svetovú banku o rôznorodé podoby podpory. (Soliman 2019; World Bank Group 2019).

4. Hrozby (T)

- História nestability a konfliktov v štátoch povodia Nílu. Len za posledných desať rokov sa ČŠ NBI stali ohniskom viacerých konfliktov. Príkladom toho je Južný Sudán, v ktorom prebehla občianska vojna s viac ako 400-tisíc obetí (Malley 2018). V súčasnosti BR OSN znepokojuje situácia týkajúca sa nadchádzajúcich prezidentských volieb, priebeh ktorých by mohol výrazné nepokoje znovu obnoviť (UN SC 2022). Taktiež v DR Kongo sa v r. 2016 s končiacim druhým volebným obdobím prezidenta J. Kabila v krajine rozmohli nepokoje a chaos, ktorý vyvolával samotný Kabila, a to prostredníctvom represí voči opozícii, demonštrantom a novinárom (Vítková 2020). A hoci napokon opätovne nekandidoval, jeho viac ako sedemnásťročná vláda zanechala v štátnych štruktúrach hlboko zakorenenú korupciu (DW.COM 2018; Clowes – Kavanagh 2021). Naďalej taktiež stále prebieha konflikt medzi federálnou vládou Etiópie a predstaviteľmi štátu Tigráj³⁰, kvôli ktorému viac ako dva milióny Tigrájčanov ušli do susedného Sudánu a región má nedostatočný prístup k potravinám (ceny potravín vzrástli o 400 %, miera detskej podvýživy stúpila na 13 %) (BBC News 2021; The Guardian 2022). Na základe týchto informácií je možné predpokladať, že ČŠ, ktoré sa nachádzajú v konfliktnej situácii, znížia svoje členské príspevky (alebo úplne prestanú prispievať), čo môže mať za následok oslabenie celkovej štruktúry NBI a pozastavenie projektov na Níle. V horšom prípade to dokonca môže vyústiť do eskalovaného napätia medzi susednými ČŠ (ak bude musieť jeden ČŠ zvládať príliv utečencov z druhého ČŠ), v dôsledku čoho nie je vylúčený celkový odklon od „Zdieľanej vízie“ a tým aj zastavenie fungovania NBI.

³⁰ Etiópie je federatívna republika, ktorá sa skladá z deviatich štátov, Tigráj je jeden z nich.

- Právne nezhody medzi ČŠ NBI vyplývajúce z predchádzajúcich dohôd z r. 1929 (medzi Egyptom a Veľkou Britániou) a 1959 (medzi Egyptom a Sudánom). Na základe dohôd z r. 1929 a 1959 si Egypt naďalej nárokuje na právo využívania nílskej vody. Pravidlá ohľadom jej využívania a právomoci z nich (z pravidiel) vyplývajúce nereflektujú potreby štátov horného povodia Nílu (štátov dominantne prispievajúcich vodou do povodia) a Egyptu dávajú pri jeho spravovaní takmer hegemonické postavenie (Gebreluel 2014: 26-28). Naliehanie na dodržiavanie týchto dohôd, s ktorými ostatné ČŠ krajiny nesúhlasia (keďže v čase ich podpisu boli pod správou koloniálnej Veľkej Británie), nielenže spôsobuje napätie medzi ČŠ, čím brzdí rokovania ohľadom smerovania NBI, ako i pretvorenie iniciatívy na organizáciu (tento jav možno pozorovať pri vytváraní CFA), ale zároveň môže byť aj zárodkom ďalších konfliktov medzi primárnymi prispievateľmi vody do povodia a jej dominantnými využívatel'ami.
 - Príkladom odvolávania sa na dohody z r. 1929 a 1959 sú i diplomatické rokovania a vyhlásenia súvisiace so stavbou Veľkej etiópskej renesančnej priehrady³¹ (*GERD*). Tú začala Etiópia budovať v r. 2011, pričom jej súčasťou je aj hydroelektráreň s výkonom 6000 megawattov³² (Gebreluel 2014: 25-26). Podobný projekt Etiópia plánovala už v 80. rokoch, no túto snahu Egypt úspešne zablokoval. Začiatok výstavby GERD však Egyptania nedokázali výrazne ovplyvniť, a to z dôvodu práve prebiehajúcej Arabskej jari spôsobujúcej aj dočasné pozastavenie účasti Egyptu v NBI (Dahir 2020: 10). Po akom-takom upokojení politickej situácie sa Egypt v r. 2014 začal namiesto sabotovania výstavby priehrady sústreďovať na to, aby naplnenie GERD značne neovplyvnilo prietok vody Nílu. Sudán

³¹ Grand Ethiopian Renaissance Dam – GERD

³² Pre porovnanie, výkon priehrady GERD je väčší než majú dokopy jadrové elektrárne Temelín (3120 megawattov) a Dukovany (2040 megawattov) (ČEZ, n.d.-a.; ČEZ, n.d.-b).

jej stavbu spočiatku uvítal, pretože ju považoval nielen za efektívny spôsob regulácie vody počas obdobia povodní, ale aj ako nádej na získanie lacnejšej elektriny (Dahir 2020: 11-12). Zmena v postoji krajiny nastala v r. 2020, keď Etiópia zatvorila tri zo štyroch odtokov, čím došlo k zníženiu hladiny a tým aj k narušeniu zavlažovacích a zásobovacích systémov (Zane 2021). Diplomatické nezhody sa medzi Egyptom a Etiópiou sa stupňovali a v r. 2020 vyústili do stretnutia BR OSN týkajúceho sa dokončenia stavby GERD. Zatiaľ čo egyptská strana tvrdila, že GERD priehrada pre ňu predstavuje existenčnú hrozbu, etiópska strana Egypt nepriamo obvinila z úsilia zachovať tok Nílu podľa dohody z r. 1959 (Zane 2020). Najaktuálnejší postoj BR OSN pochádza zo septembra 2021, keď vo svojom prehlásení BR uvidela, že: „...podporuje Egypt, Etiópiu a Sudán, aby na pozvanie predsedu Africkej únie obnovili rokovania s cieľom urýchlene dokončiť znenie vzájomne prijateľnej a záväznej dohody o naplnení a fungovaní GERD v primeranom časovom rámci“ (Nichols 2021). Výstavbou predmetnej priehrady sa na jednej strane oslabilo mocenské postavenie Egypta pri rozhodovaní o vodách Nílu, na strane druhej sa však posilnilo postavenie Etiópie. A hoci je ozbrojená konfrontácia nateraz nepravdepodobná (Gebreluel 2014: 28-31), konflikt ohľadom GERD môže do budúcnosti brzdiť projekty NBI, dokonca aj celé fungovanie NBI.

- Výrazný nárast populácie spojený so socioekonomickými problémami môže spôsobiť zvýšený dopyt po využívaní Nílu ako zdroju vody. V ČŠ NBI stúpol v rokoch 2010 – 2020 celkový počet obyvateľov o 21,8 % (zo 416 538 769 na 507 196 740 obyvateľov), pričom v samotnom Egypte došlo k nárastu o 23,7 % (ČŠ, ktorý je stopercentným odberateľom nílскеj vody) a v Etiópii o 31,2 % (ČŠ prispievajúci najväčším podielom vody do Nílu) (The World Bank n.d.-e).

- Dosah klimatických zmien na politiky štátov povodia. Mobilizácia zdrojov a strategické plánovanie pri takej existenčne dôležitej téme, akou sú klimatické zmeny, si vyžaduje vysoký stupeň spolupráce a inštitucionálnej dôvery. Nedostatok vody spôsobený klimatickými zmenami môže jednotlivé štáty ovplyvniť natoľko, že sa pod tlakom svojho obyvateľstva rozhodnú konať individuálne (Belay et al. 2010: 15).

4 Medzinárodná komisia na ochranu rieky Dunaj

Do rozsiahleho povodia rieky Dunaj spadá celkovo 19 európskych štátov. Jej prítoky (Sáva, Tisa či Inn) sú významnými riečnymi tokmi aj samé o sebe. V kapitole o Medzinárodnej komisii na ochranu rieky Dunaj (*International Commission for the Protection of the Danube River – ICPDR*), úlohou ktorej je manažment predmetného veľtoku v štrnástich značne odlišných štátoch, sa budeme venovať jednotlivým aspektom vplývajúcim a formujúcim manažment Dunaja. Taktiež poukážeme na výrazné regionálne rozdiely medzi krajinami, ktorými Dunaj preteká, rovnako ako aj na to, ako do správy Dunaja zasahujú smernice EÚ.

4.1 Fyzicko-geografický a socioekonomický profil povodia Dunaja

Dunaj je so svojimi 2 850 kilometrami po Volge druhou najdlhšou riekou v Európe. Samotné povodie má celkovú rozlohu 817-tisíc km² a prostredníctvom viac než tristo prítokov z 19 krajín tvorí najmedzinárodnejšie povodie rieky na svete (ICPDR, n.d.-b; ICPDR, n.d.-f). Celkovo tak rozloha Dunaja tvorí 10 % povrchu kontinentálnej Európy (ICPDR, n.d.-g). Pramení z nemeckého pohoria Čierny les (tiež označovanom ako Schwarzwald), kde vzniká sútokom riek Brigach a Breg, no a následne preteká desiatimi krajinami (Nemeckom, Rakúskom, Slovenskom, Maďarskom, Chorvátskom, Srbskom, Bulharskom, Rumunskom, Moldavskom a Ukrajinou). Jeho povodie možno rozdeliť na tri úseky: horný, stredný a dolný tok. Ako horný tok sa označuje úsek od prameňa po roklinu s názvom Devínska brána (geomorfologický útvar na hraniciach medzi Rakúskom a Slovenskom). Stredný tok pozostáva z úseku od Devínskej brány po Železnú bránu na juhu rumunských Karpát a posledný, dolný tok, tečie od Železnej brány po deltové ústie do Čierneho mora (Garland Pinka et al., n.d.). Pred samotným vyústením do Čierneho mora rieka vytvára tri ramená tvoriace Dunajskú deltu, rozloha ktorej zaberá okolo 6 750 km² (Gascoigne 2009: 3). S dĺžkou 966 km a rozsahom povodia 157 186 km² je jej najdlhším prítokom a súčasne aj prítokom s najväčším povodím rieka Tisa. Druhým najväčším prispievateľom je Sáva s dĺžkou 861 km, ale druhým najdlhším prítokom rieka

Prut s dĺžkou 950 km, ktorá je zároveň posledným veľkým prítokom pred spomínanou Dunajskou delťou (Gascoigne 2009: 6-9). Tú súčasne zaraďujeme medzi prírodné rezervácie zapísané v zozname svetového dedičstva UNESCO (UNESCO, n.d.).

V povodí Dunaja žije približne 83 mil. ľudí, pričom pre 20 mil. z nich predstavuje zdroj pitnej vody. Zároveň pre štáty povodia oplýva aj výrazným hospodárskym významom. Na jeho brehoch sa nachádzajú štyri hlavné mestá (Viedeň, Bratislava, Budapešť a Belehrad) (ICPDR, n.d.-b). Ale aj napriek Dunaju, ktorý bezprostredne spája desať európskych krajín, ide o štáty s rozdielnymi socioekonomickými podmienkami, o čo sa najviac pričínilo rozdelenie Európy na východnú a západnú. Po rozpade východného bloku, v ktorom fungovalo socialistické riadenie ekonomiky, došlo k ekonomickým otrasom vyplývajúcim z prechodu na trhovú ekonomiku (voľný obchod, privatizácia, deregulácia rôznych sektorov, kolaps priemyselnej a poľnohospodárskej výroby) (Gascoigne 2009: 13). Na rozdielny vývin socioeconomickej úrovne v jednotlivých štátoch povodia vieme poukázať i prostredníctvom podielu poľnohospodárskeho sektora na HDP, napríklad v rokoch 2010 až 2020 tvoril sektor poľnohospodárstva, lesného hospodárstva a rybolovu v Nemecku priemerne 0,72 % celkového HDP, v Rakúsku to bolo 1,2 %, ale v Maďarsku až 3,68 % a v Rumunsku dokonca 4,63 % (The World Bank n.d.-a). Krajiny povodia Dunaja sa nevyhýbajú európskemu trendu v poklese rastu populácie, na základe čoho je možné predpokladať, že pri využívaní Dunaja ako zdroja dôjde k zmene (Gascoigne 2009: 15).

Obrázok 2 Mapa povodia rieky Dunaj

Zdroj: http://www.icpdr.org/geochemical_maps/?country=DRB, 12.06. 2022.

4.2 Počiatky manažmentu povodia rieky Dunaj

Prvé pokusy o zriadenie určitej inštitucionalizovanej správy povodia Dunaja sa datujú do 19. storočia. Príkladom je Európska komisia pre Dunaj, ktorá vznikla na základe Parížskej mierovej zmluvy z r. 1856 a existovala v rokoch 1856 až 1948. Jej úloha spočívala v zabezpečení istoty lodnej dopravy vo vtedajšej ruskej delte Dunaja medzi rumunskými prístavmi Braila a Galati, ktoré do trhu integrovali osmanskú periferiu a v ktorých počas ruského spravovania panoval chaos v pravidlách lodnej dopravy a obchodu. Chod Európskej komisie pre Dunaj možno označiť za celkom úspešný, podarilo sa jej zlepšiť infraštruktúru v dôležitom dopravnom a obchodnom uzle a stanoviť pravidlá lodnej dopravy, vďaka čomu z Dunaja vytvorila konkurencieschopnú dopravnú alternatívu k železniciam na prepravu podunajského obilia. Zmena nastala v 20. rokoch minulého storočia, keď

bola kvôli vypätým vzťahom veľmocí a rumunskej snahe získať úplnú územnú suverenitu obmedzená (Ardeleanu 2020: 323-334).

Ďalšia výrazná zmena, ktorá podnietila vznik novej inštitucionalizovanej správy Dunaja, nastala v r. 1948 ako výsledok Belehradskej konferencie. Cieľom Belehradskej konferencie, ktorej sa zúčastnili predstavitelia ZSSR, satelitných štátov ZSSR povodia Dunaja, Francúzska, Veľkej Británie a USA bolo vytvorenie administratívneho riadenia a kontroly nad Dunajom. Zatiaľ čo reprezentanti Veľkej Británie vyvíjali úsilie o otvorenie Dunaja medzinárodnej plavbe, zástupcovia USA sa snažili znížiť vplyv ZSSR v juhovýchodnej Európe (Max 1983: 59). Výsledkom konferencie aj napriek tomu bolo väčšinové vyhovenie požiadavkám východného bloku, a teda nahradenie konceptu voľnej plavby plavbou pod výhradnou kontrolou štátov³³, ktorými Dunaj preteká (Linnerooth-Bayer - Murcott 1996: 525). Táto zmena bola ustanovená v Belehradskom dohovore a vzťahovala sa na splavnú časť rieky (od Ulmu po Čierne more s prístupom cez Sulinský kanál). Signatárom predmetného dohovoru bolo Československo, Bulharsko, Maďarsko, ZSSR, Rumunsko, Ukrajina a bývalá Juhoslávia (Belehradský dohovor 1948). Belehradským dohovorom sa taktiež zriadila Dunajská komisia, ktorej právomoci ktorej spočívali napríklad v odovzdávaní rád a odporúčaní osobitným riečnym administráciám, ďalej v koordinovaní hydrometeorologickej služby na Dunaji, v zhromažďovaní štatistických údajov, vo vydávaní lodivodných príručiek, ale aj v zjednotení pravidiel riečneho dozoru, vo vytvorení jednotného dopravného navigačného systému či v zostavovaní a schvaľovaní rozpočtu. Dunajská komisia bola podľa Belehradského dohovoru tvorená z predstaviteľov podunajských krajín (každá krajina mala jedného predstaviteľa), z ktorých si na funkčné obdobie troch rokov členovia zvolili predsedu, podpredsedu a tajomníka (ibid.). Spolková republika Nemecko mala v Dunajskej komisii štatút pozorovateľa, Rakúsko sa stalo členom v r. 1960 (Linnerooth-Bayer - Murcott 1996: 526).

³³ V roku 1948 preteká Dunaj Spolkovou republikou Nemecko, Rakúskom, Československom, Maďarskom, Juhosláviou, Bulharskom, Rumunskom a ZSSR (Linnerooth-Bayer - Murcott 1996: 525).

Hoci kolaps ZSSR a celkový rozpad východného bloku výrazne zmenil geopolitickú štruktúru v Európe, Dunajská komisia funguje naďalej. Sídli v Budapešti a jej oficiálnym jazykom je nemčina, ruština a francúzština. Súčasným ČŠ Komisie je Bulharsko, Chorvátsko, Maďarsko, Moldavsko, Nemecko, Rakúsko, Rumunsko, Rusko, Slovensko, Srbsko a Ukrajina. Hlavnými cieľmi Dunajskej komisie je aj naďalej zabezpečovanie a rozvíjanie voľnej plavby po Dunaji pre obchodné lode, a to v súlade so záujmami a suverénnymi právami ČŠ. Aby sa uvedené ciele naozaj naplnili, Dunajská komisia spolupracuje s medzinárodnými orgánmi zapojenými do riadenia riečnej vodnej dopravy. ČŠ uvažujú aj o jej modernizovaní prostredníctvom dodatočných právomocí a rozšírenia členskej základne (Francúzsko, Turecko a Európske spoločenstvo totiž deklarujú vôľu stať sa členmi takto modernizovanej Dunajskej komisie) (Danube Commission n.d.).

Keďže jej primárnym cieľom nie je manažovanie povodia Dunaja, ale vytvorenie čo najlepších podmienok na plavbu, charakterizovať by sme ju mohli aj ako technickú medzinárodnú organizáciu. A práve z toho dôvodu sa v našej práci budeme cielene venovať Medzinárodnej komisii na ochranu rieky Dunaj, ktorá je medzinárodným koordinačným orgánom pre udržateľný a nestranný manažment povodia Dunaja (Kovacs et al. 2018: 8).

4.3 Vznik a fungovanie Medzinárodnej komisie na ochranu rieky Dunaj

Vzniku Medzinárodnej komisie na ochranu rieky Dunaj (*International Commission for the Protection of the Danube River – ICPDR*) predchádzali viaceré záväzky štátov povodia Dunaja. Tie prvotné pramenili z Bukureštskej deklarácie z r. 1985, ktorá vznikla ako reakcia na zhoršujúcu sa kvalitu vody Dunaja; jednotlivé štáty zaväzovala k spolupráci pri rozvoji integrovaného systému vodohospodárstva, ako aj k zriadeniu jednotnej monitorovacej siete (International Waters Governance n.d.). Bukureštská deklarácia takto posilnila princíp, že environmentálna kvalita rieky závisí od životného prostredia celého povodia (Shepherd n.d.). V r. 1991 štáty povodia prijali aj ďalšie záväzky v podobe

Environmentálneho programu pre povodie Dunaja³⁴ (EPDRB), v rámci ktorého sa dohodli na prijatí jednotného monitorovacieho systému, zákonov o zodpovednosti v prípade cezhraničného znečistenia, pravidiel na ochranu mokradí, ako aj na ochranu území s ekologickým významom (International Waters Governance n.d.; Shepherd n.d.). EPDRB taktiež požadoval, aby došlo k vytvoreniu strategického akčného plánu, ktorý pozostával zo štyroch hlavných cieľov: (1) zlepšenie vodných ekosystémov a zníženie znečistenia vstupujúceho do Čierneho mora, (2) udržiavanie a zlepšenie kvality a množstva vody v Dunaji, (3) kontrola škôd spôsobených náhodnými únikmi a (4) rozvoj regionálnej spolupráce vo vodohospodárstve (Gerlak 2004: 407). Následne mu GEF pomohol dotáciou vo výške 8,5 mil. USD, a to v období rokov 1992 až 1996. Cieľom programu bolo vytvorenie regionálnej spolupráce v oblasti vodohospodárstva, zdefinovanie problémov v regióne, identifikovanie projektov s vysokou prioritou, monitorovanie kvality vody a zavedenie systému varovania pred havarijným znečistením (Gerlak 2004: 407).

Popri tom, ako podunajské štáty vytvárali strategický akčný plán, pripravovali i Dohovor o spolupráci pri ochrane a trvalo udržateľnom využívaní rieky Dunaj, známy aj ako Dohovor o ochrane Dunaja (ďalej len Dohovor). Návrh Dohovoru bol vytvorený počas troch rokovacích kôl vo Viedni, v Bratislave a v Bukurešti. Počas ich celého trvania pritom v rakúskej metropole fungoval dočasný sekretariát na podporu procesov rokovaní. Pred podpísaním už finálneho znenia Dohovoru došlo ešte k dvom prípravným stretnutiam v Sofii a Prahe. K podpisu Dohovoru došlo 29. júna 1994 práve v spomenutej Sofii (Kittinger 1997: 44). Dohovor podpísalo jedenásť štátov povodia³⁵, ako aj EÚ. Platnosť nadobudol v októbri 1998, keď ho ratifikovalo deväť štátov (ICPDR n.d.-h). Srbsko sa k pripojilo v r. 2003, Bosna a Hercegovina v r. 2005 a Čierna Hora v r. 2008 (Shepherd n.d.). V rámci tohto Dohovoru, ktorý dával právny základ vzniku

³⁴ The Environmental Programme for the Danube River Basin

³⁵ Bulharsko, Česká republika, Chorvátsko, Maďarsko, Moldavsko, Nemecko, Rakúsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko, Ukrajina a Európske spoločenstvo (ICPDR n.d.-h).

ICPDR, sa štáty dohodli na udržateľnom a férovom hospodárení s povrchovými a podzemnými vodami (ICPDR n.d.-h).

Dohovor taktiež jasne vymedzuje, ktoré štáty sa označujú ako podunajské. Podľa čl.1 písmena (a) Dohovoru sú podunajskými štátmi „suverénne štáty, na území ktorých leží podstatná časť povodia Dunaja. Pod podstatnou časťou sa rozumie podiel presahujúci 2 000 km² celkového hydrologického povodia“ (Dohovor o spolupráci pri ochrane a trvalom využívaní Dunaja 1994). Z tohto dôvodu má ICPDR štrnásť ČŠ, i keď sa celkové povodie Dunaja rozprestiera na území 19 krajín (medzi štáty, ktoré nie sú ČŠ ICPDR patrí Albánsko, Taliansko, Macedónsko, Poľsko a Švajčiarsko) (ICPDR n.d.-e).

Celkový manažment ICPDR je postavený na troch hlavných cieľoch:

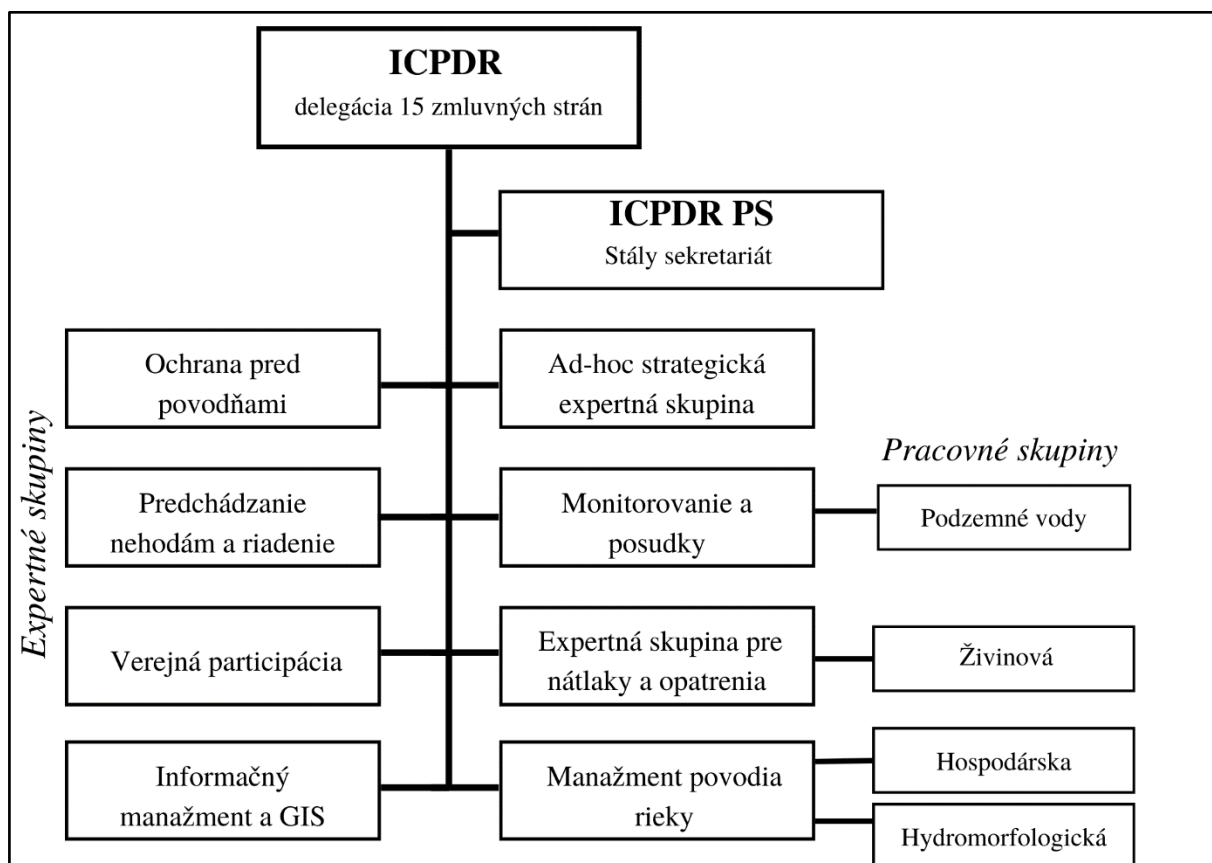
1. čistejší Dunaj – zníženie znečistenia prichádzajúceho zo sídel, priemyslu a poľnohospodárstva;
2. zdravší Dunaj – ochrana rieky ako ekosystému, ktorý poskytuje životné prostredie pre faunu a flóru, ako aj služby pre ľudí (zdroj pitnej vody, možnosti rekreácie) a
3. bezpečnejší Dunaj –záruka bezpečného životného prostredia pre ľudí (bez obáv z následkov spôsobených povodňami) (ICPDR n.d.-b).

4.3.1 Štrukturálna organizácia ICPDR

ICPDR tvorí pätnásť zmluvných strán (14 štátov a EÚ), ktoré v rámci organizácie reprezentujú ich vlastné delegácie. Každá zmluvná strana menuje maximálne päť delegátov vrátane vedúceho svojej delegácie a zástupcu. Medzi jednotlivými zmluvnými stranami zároveň funguje aj jednoročné rotujúce predsedníctvo založené na abecednom poradí. Stály sekretariát ICPDR sídli v priestoroch OSN vo Viedni už od jeho otvorenia v r. 1999. Sekretariát je tvorený jedenástimi stálymi zamestnancami, ale keď vezmeme do úvahy všetkých delegátov ČŠ, pozorovateľov a konzulantov, tak je ICPDR tvorená viac ako 300-členným kolektívom. Generálne manažérske a kontrolné funkcie pripadajú pozícii generálneho tajomníka. Expertní technickí zamestnanci dohliadajú na chod hlavných funkcií sekretariátu. ICPDR svojou štruktúrou predstavuje koordináciu

platformu na riešenie multilaterálnych problémov v šírke povodia členských štátov. Ustanovujúcim orgánom ICPDR je Valné zhromaždenie³⁶ prijímajúce politické rozhodnutia; Stála pracovná skupina³⁷ poskytujúca politické usmernenia; technické expertné skupiny a pracovné skupiny pripravujúce podklady i technickú dokumentáciu (ICPDR n.d.-a; ICPDR n.d.-b; ICPDR n.d.-l).

Schéma 3 Organigram štruktúry ICPDR

Zdroj: <https://www.icpdr.org/main/icpdr/about-us>, 05.06. 2022, vizualizácia autora.

Technická správa celého chodu ICPDR sa opiera o prácu ôsmich expertných skupín (ES) zložených zo zástupcov zmluvných strán a pozorovateľských organizácií. Ich úlohou je prepájať ICPDR s národnou správou Dunaja v ČŠ a taktiež umožniť ICPDR istú decentralizáciu pracovných procesov. Obyčajne sa ES stretávajú dvakrát ročne, ich práca je podporená technickými expertmi zo stáleho sekretariátu ICPDR. Špecifickými problémami

³⁶ Ordinary Meeting Group

³⁷ Standing Working Group

sa zaoberajú pracovné skupiny, ktoré pomáhajú tvoriť celkové správy expertných skupín. Na plenárnych zasadnutiach ICPDR ES prezentujú svoje správy a navrhujú možné riešenia problémov (ICPDR n.d.-i).

V rámci organizačnej štruktúry ICPDR funguje aj sieť pozorovateľov, ktorí zastupujú rôzne verejné záujmy (sociálne, kultúrne, ekonomické a environmentálne). Entity so štatútom pozorovateľa nemajú rozhodovacie práva, ale môžu participovať na všetkých stretnutiach ES, ako aj na plenárnych zasadnutiach. Taktiež majú prístup k technickej dokumentácii a právo prispievať do diskusií. Štatút pozorovateľa dostane entita, ktorá je schválená ICPDR a spĺňa kritériá určené v smerniciach pre pozorovateľov. Od r. 2020 štatútom pozorovateľa pri ICPDR disponuje 24 entít, medzi nimi je napríklad Dunajská komisia, Dunajské environmentálne fórum, Medzinárodná asociácia na výskum Dunaja alebo Európska asociácia vôd (ICPDR n.d.-k).

ICPDR zostavuje ročný alebo dvojročný rozpočet navrhovaných výdavkov a hodnotí návrhy pre nasledujúce hospodárske obdobie. Celý rozpočet vrátane možných doplnkových rozpočtov ICPDR hradia zmluvné strany rovnakým dielom (ak ICPDR jednohlasne nerozhodne inak), výnimkou je len EÚ prispievajúca na správne náklady do výšky 2,5 % rozpočtu. Ostatne, každá zmluvná strana samostatne hradí svoje výdavky spojené s časťou národných zástupcov a expertov samostatne v ICPDR (ICPDR n.d.-a; Dohovor o spolupráci pri ochrane a trvalom využívaní Dunaja 1994). Ročný rozpočet ICPDR sa zvyčajne pohybuje okolo jedného milióna eur. Podľa poslednej zverejnenej ročnej správy za r. 2020 činil celkový rozpočet ICPDR sumu 1 127 359, 18 eur, z čoho najväčšiu vykázanú položku predstavovali platy zamestnancov (Bath 2021: 20).

4.3.2 SWOT analýza

1. Silné stránky (S)

- Signatárom Dohovoru o ochrane Dunaja, a teda aj členom ICPDR je EÚ, ktorá tvorila už od rozpadu ZSSR hybnú silu pre dosiahnutie ekologického a udržateľného vodohospodárstva v povodí Dunaja. ČŠ

EÚ³⁸ sú od r. 2000 viazané Rámcovou smernicou EÚ o vode (ďalej len Smernica) predstavujúcou politický rámec založený na princípe cezhraničnej spolupráce štátov povodia a od ČŠ požadujúcou prípravu plánov manažmentu povodí pre každé správne územie vrátane tých medzinárodných. ICPDR sa stala entitou, ktorá implementuje Smernicu v celom povodí Dunaja (implementovať sa ju zaviazali aj nečlenské štáty EÚ) (Kovacs et al. 2018: 12-13).

- ICPDR taktiež vytvára synergie s EÚ, a to pri stratégii pre podunajský región (*EU Strategy for the Danube Region – EUSDR*). Cieľom predmetnej stratégie je koordinácia medzi už existujúcimi politikami pokrývajúcimi podunajský región (nevenuje sa spôsobom financovania, ale postupom, ako dosiahnuť úzku spoluprácu) (European Regional Development Fund n.d.).
- ICPDR vytvára podrobné a dátovo podložené plány manažmentu povodia Dunaja, rovnako ako aj plány manažmentu rizika povodní na Dunaji. Posledné aktualizácie oboch plánov pochádzajú z r. 2021. V prvom z menovaných nachádzame aktualizované hodnotenia a údaje týkajúce sa nielen faktorov vplývajúcich na kvalitu povodia Dunaja, ale aj ekonomickú analýzu správy povodia. ICPDR v ňom publikuje aj zoznam signifikantných problémov vodohospodárstva³⁹, v súvislosti s ktorými sa celkový cyklus manažmentu organizuje. Plán manažmentu rizika povodní na Dunaji je sa venuje zníženiu potencionálnych nepriaznivých následkov povodní na ľudské bezpečie, hospodársku činnosť a kultúrne dedičstvo prostredníctvom prevencie a systému včasného varovania (ICPDR 2021a; ICPDR 2021b).

³⁸ Medzi ČŠ EÚ, ktoré sú zároveň ČŠ ICPDR, zaraďujeme Bulharsko, Českú republiku, Chorvátsko, Nemecko, Maďarsko, Rakúsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko.

³⁹ V poslednom zverejnenom pláne manažmentu boli za signifikantné problémy vodohospodárstva na Dunaji označené nasledovné: znečistenie organickými látkami, znečistenie živinami, znečistenie nebezpečnými látkami, hydromorfologické zmeny a vplyvy zmeny klímy.

- ICPDR taktiež každoročne publikuje výročné správy, v ktorých prezentuje ročné pracovné výsledky jednotlivých expertných a pracovných skupín. Ich súčasťou je aj zverejnenie rozpočtu a výdavkov na daný rok. Na základe nich možno vyčítať nielen výšku finančného príspevku ČŠ, ale aj jednotlivé výdavky na zamestnancov, chod kancelárií, publikačnú činnosť a cestovné náklady (ICPDR n.d.-c).
- ICDPR predstavuje silnú platformu pre vedecké skúmanie a integrované riadenie povodia Dunaja. Každých šesť rokov sa v danom povodí uskutočňuje podrobný monitorovací prieskum (*Joint Danube Survey*), ktorý sa následne využíva ako podklad pre rozhodovacie procesy týkajúce sa správnych opatrení na aktualizáciu plánov manažmentu povodia Dunaja. Vytváranie komplexných vedeckých správ umožňuje práve štruktúra ICPDR, ktorá kombinuje prácu expertných a pracovných skupín s priamym zameraním na konkrétnu problematiku (ICPDR n.d.-i; ICPDR, n.d.-j; ICPDR 2021c).
- Spolupráca medzi farmármi a expertmi zameraná na šetrnejší spôsob poľnohospodárskej produkcie a tým aj na zníženie využívania dusíkatých zlúčenín (hnojenie) sa ukázala ako naozaj úspešná. Vďaka zníženému znečisteniu môžu dunajské biotypy prosperovať aj v dlhodobom horizonte. Priemerný prebytok dusíka v povodí je relatívne nízky (približne 21 kg na hektár za rok), zatiaľ čo priemer v EÚ predstavuje približne 50 kg na hektár (oba údaje platia pre r. 2015) (ICPDR 2019: 6-7).

2. Slabé stránky (W)

- Medzi členskými štátmi ICPDR dlhodobo panujú veľké regionálne socioekonomické rozdiely, v dôsledku čoho dochádza k rozdielnym prístupom k vodohospodáreniu. Príkladom sú praktiky využívané v poľnohospodárstve (v ČŠ povodia nachádzame výrazné regionálne rozdiely v koncentrácii dusíkatých zlúčenín v pôde), v pripojení na

kanalizačné systémy, ale aj vo využívaní Dunaja ako energetického zdroja (vodné elektrárne) (ICPDR 2019: passim).

- Cieľom ICPDR je udržiavať povodie Dunaja environmentálne bezpečné (tok bez prítomnosti nebezpečných látok pochádzajúcich z priemyslu a poľnohospodárstva, ktorý poskytuje vhodné životné prostredie pre faunu a flóru), ale ekologický stav Dunaja je dlhodobo kritický. Štatútom dobrého ekologického stavu v súčasnosti disponuje len približne 24,7 % územia povodia a až 90 % úsekov povodia nespĺňa ekologické požiadavky, ktoré vyplývajú zo Smernice a vzťahujú sa na populáciu rýb v Dunaji (ICPDR n.d.-b; Kovacs et al. 2018: 21).
- Medzi ČŠ ICPDR a ICPDR neexistuje postup koordinácie v krízových situáciách; ich zvládnutie sa primárne riadi na základe národných bezpečnostných mechanizmov (Butkovic - Sanardzija 2013: 31-32). Manažment rizík v povodí Dunaja sa zakladá na princípe solidarity (Kovacs et al. 2018: 18), pri ktorom je možné polemizovať, či ho ČŠ vždy dôsledne nasledujú. Ako príklad uvedieme haváriu v rumunskej bani na zlato Baia Mare v r. 2000, pri ktorej sa kyanidové zlúčeniny využívané pri extrakcii zlata z hornín vyliali z uskladňovacích nádrží do rieky Somes privádzajúcej vodu do Tisy vlievajúcej sa v Srbsku do Dunaja. A keďže farmári využívali Tisu na zavlažovanie polí, havária priamo zasiahla i srbskú poľnohospodársku produkciu (iDNES.cz 2000).
 - V celom povodí sa nachádza viac ako 250 vysokorizikových inštalácií (najrôznejšie sklady na ukladanie chemikálií alebo ropných produktov) uskladňujúce viac ako 6 mil. ton škodlivých látok (Kovacs et al. 2018: 19).

3. Príležitosti (O)

- Budovanie efektívnych kanalizačných systémov na zníženie podielu organického znečistenia⁴⁰ vôd Dunaja. V rokoch 2006 až 2018 došlo

⁴⁰ Pod označením organické znečistenie sa rozumie znečistenie vodného toku fekáliami, odpadom pochádzajúcim z domácností a z priemyselnej výroby (hlavne z výroby papiera, z potravinárstva a z

k preinvestovaniu viac ako 22 mld. eur na infraštruktúru spracovania odpadových vôd. V tom istom období sa zrealizovalo aj výrazné napojenie na kanalizáciu komún a priemyselných podnikov produkujúcich viac ako 2 000 PE⁴¹. Vďaka tomu na Slovensku a v Slovinsku vzrástlo pripojenie na čističky odpadových vôd o približne 20 % (zo 70 % na 90 %), no a v Rumunsku tento nárast činil cca 35 % (z 30 % na 65 %). Podľa dostupných informácií z r. 2018 sa približne 80 % odpadových vôd odvádza prostredníctvom verejných kanalizácií a okolo 73 % sa čistí v centralizovaných čističkách (ICPDR 2019: 4-5). Väčšina ČŠ ICPDR je síce členom EÚ, ale pre tie nečlenské štáty EÚ je jednou z najdôležitejších otázok pri budovaní kanalizačnej infraštruktúry otázka financovania. V takýchto prípadoch však ICPDR dokáže poskytovať pomoc vo forme poradenstva a prezentovania príkladov dobrej a zlej praxe, ktoré odpozorovala aj pri projektoch v iných ČŠ ICPDR.

- ČŠ ICPDR, ktoré sú aj ČŠ EÚ, majú možnosť požiadať o finančné príspevky a to prostredníctvom viacerých štrukturálnych a investičných fondov EÚ, akým je Európsky fond regionálneho rozvoja (EFRR), Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka (EPFRV), Európsky námorný a rybársky fond (EMFF) alebo Kohézny fond (CF). Finančné príspevky z týchto fondov môžu byť využité na projekty s environmentálnymi cieľmi (EC 2016).
 - Pre ČŠ ICPDR, ktoré nie sú ČŠ EÚ, majú tiež možnosť získať isté finančné príspevky z fondov EÚ. Medzi tieto fondy/programy patrí program pre životné prostredie a oblasť

mäsospracujúcich výrob). Počas rozkladu organického odpadu dochádza k úbytku kyslíka vo vode, v dôsledku čoho odumiera vodná fauna a flóra a celkovo sa znižuje kvalita vody.

⁴¹ Populačný ekvivalent (PE), u nás skôr používaný termín ekvivalentný obyvateľ (EO), vyjadruje množstvo biologicky odstrániteľného organického znečistenia vyprodukovaného obyvateľom na deň. Za jeho ukazovateľ považujeme biochemickú spotrebu kyslíka (BSK₅) za 5 dní, ktorá je ekvivalentná znečisteniu 60 g BSK₅ produkovanej jedným obyvateľom na deň (EnviroPortal 2020).

klímy (LIFE) či Nástroj európskeho susedstva (ENI) (CINEA n.d.; EC n.d.).

- Zintenzívnenie spolupráce vyplývajúce z následkov klimatických zmien (častejšie sa opakujúce obdobia sucha a povodní). ICPDR bola prvou komisiou povodia, ktorá do r. 2012 vypracovala stratégiu adaptácie na klimatické zmeny aktualizovanú v r. 2018. V rámci nej sa dozvedáme o prierezových opatreniach súvisiacich s adaptáciou na klimatické zmeny (napr. vypracovanie manažmentu rizík pri nedostatku vody, technologické opatrenie zamerané na zlepšenie infraštruktúry, ale aj politické prístupy zamerané na podporu multilaterálnej koordinácie činností). ICPDR vo svojom prístupe v snahe tmiť následky klimatických zmien využíva aj konzultácie o možných konkurenčných použitíach a prioritách, aby sa tak predišlo potencionálnym konfliktom medzi ČŠ (ICPDR n.d.-d).

4. Hrozby (T)

- Dôsledky extenzívneho poľnohospodárstva, ktoré vplývajú na kvalitu podzemnej vody. Pre viac ako 59 mil. ľudí žijúcich v povodí Dunaja predstavujú podzemné vody hlavný zdroj pitnej vody (sedem ČŠ ICPDR čerpá viac ako 90 % pitnej vody z podzemných zdrojov). Všetky podunajské štáty podnikajú kroky v snahe znížiť vypúšťanie dusíkatých zlúčenín v poľnohospodárstve. Napríklad v Rumunsku prebehlo v rokoch 2012 až 2018 viacero projektov zameraných na zlepšenie kvality vody (medzi nimi sa ocitla aj výstavba zariadení na skladovanie hnojív) (ICPDR 2019: 12-13). Avšak výskumy ukazujú medzery v údajov potrebných na presné vedecké posúdenie stavu podzemných vôd. Zatiaľ posledný monitorovací prieskum z r. 2019 identifikoval v siedmich monitorovacích staniách pre podzemné vody prítomnosť 286 pesticídnych látok, liečiv, priemyselných látok a iných izotopov. Zároveň poukázal na to, že dochádza k regionálnemu znečisteniu podzemných vôd, keďže 23 % detegovaných látok sa našlo iba v lokalite

podzemnej vody a nie v priľahlých dunajských lokalitách (ICPDR 2021c: 14).

- Prítomnosť antibioticky multirezistentných baktérií sa v rokoch 2013 až 2019 sa výrazne zvýšila (príkladom je rastúca prítomnosť baktérie E.coli) (ICPDR 2019: 7). Takéto odolné baktérie sa môžu šíriť na veľké vzdialenosti, v dôsledku čoho môže v budúcnosti dôjsť k zníženiu kvality vody a následne k ohrozeniu verejného zdravia.

5 Komisia rieky Mekong

Mekong, nazývaný aj ako matka riek alebo rieka Deviatich drakov, patrí k najdôležitejším vodným zdrojom v juhovýchodnej Ázii (Lauridsen 2004: 47). Od svojho prameňa v Tibetskej náhornej plošine až po ústie v Juhočínskom mori predstavuje pre štáty povodia zdroj obživy, vody, zavlažovania a energie. V histórii juhovýchodnej Ázie bol Mekong taktiež neraz dôležitým strategickým bodom, či už išlo o snahu Veľkej Británie a Francúzska kolonizovať jeho povodie, alebo o bipolárne rozdelenie Vietnamu na komunistický Severný Vietnam a Spojenými štátmi podporovaný Západný Vietnam (Osborne 2000: 431-434). V súčasnosti je správou tohto ázijského veľtoku poverená Komisia rieky Mekong, ČŠ ktorej sa vyznačujú rozdielnym politickým nastavením a ešte rozdielnejšou históriou.

5.1 Fyzicko-geografický a socioekonomický profil povodia Mekongu

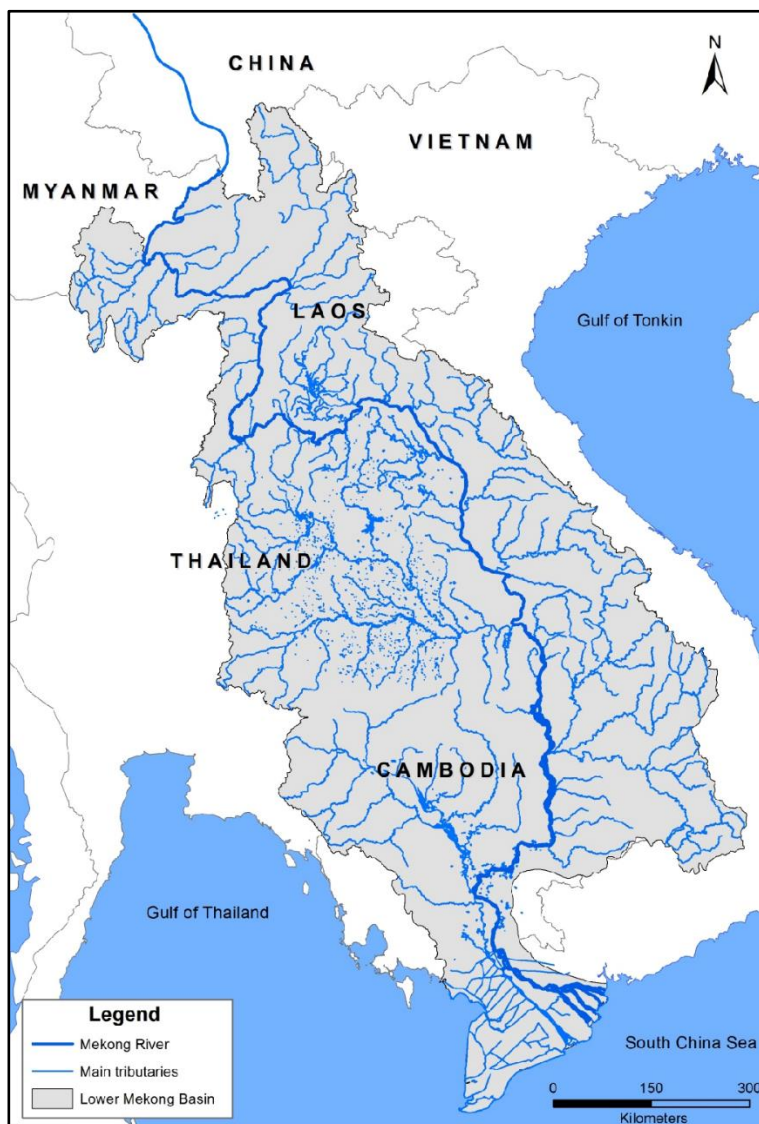
S dĺžkou približne 4 900 km je Mekong najdlhšou riekou juhovýchodnej Ázie. Prameň Mekongu vyviera z Tibetskej náhornej plošiny v čínskej provincii Čchingchaj, odkiaľ pokračuje smerom na juh, kde tvorí prírodnú hranicu medzi Mjanmarskom a Laosom. Následne tečie cez Thajsko do Kambodže a Vietnamu, kde svojou deltou ústi do Juhočínskeho mora (MRC n.d.-d). Povodie rieky možno rozdeliť do dvoch častí tvorených siedmimi širokými a topograficky rozdielnymi regiónmi. Horný tok povodia Mekongu s rozlohou 190 800 km² sa skladá z časti Tibetskej náhornej plošiny, z oblasti troch riek a z oblasti povodia Lancang⁴². Dolný tok povodia má rozlohu približne 571 000 km² a je tvorený horským regiónom Severnej vysočiny (medzi severovýchodom Mjanmarska, severom Thajska a severom Laosu), Náhornou plošinou Khorat, oblasťou povodia jazera Tonlé Sap, samotným jazerom Tonlé Sap (označovaným aj ako Veľké jazero) a deltou Mekongu ústiaceho do Juhočínskeho mora (MRC n.d.-c). Spomínaná delta Mekongu vzniká pri meste Phnom Pénh, kde sa tok Mekongu rozdeľuje na dve vetvy s názvom Mekong a Bassac. Celková rozloha delty je približne 65 000 km². Objem mekonskej vody, značne závisí od obdobia, ale k

⁴² V Číne sa rieka Mekong označuje ako Lancang (MRC n.d.-c).

najväčšiemu prietoku dochádza v dolnom povodí počas monzúnov (máj až jún). V hornej časti povodia tok kulminuje začiatok augusta až septembra. V novembri až máji monzúnové vetry zapríčiňujú v južných oblastiach obdobie sucha. Poľnohospodári v povodí Mekongu praktizujú striedavé pestovanie, ktoré je nastavené práve na striedanie obdobia sucha a dažďa. Vhodnou ilustráciou toho sú napríklad pestovatelia ryže, ktorí v nížinách využívajú zaplavené polia. Tie, prirodzene, zaliali monzúnové dažde, čím sa však do istej miery stali závislými od povodňovej vody (samotné obdobie záplav dodáva do Mekongu okolo 70 – 80 % celkového ročného objemu prietoku) (MRC n.d.-f; White et al. n.d.).

Mekong predstavuje pre viac ako 65 mil. ľudí žijúcich v jeho povodí spojnicu, poskytuje možnosť obchodovať a zdroj získania obživy. Väčšina ľudí žije vo vzdialenosti do 5 km od koryta rieky a venuje sa predovšetkým poľnohospodárstvu. Hlavnou pestovanou plodinou je ryža. V štátoch dolného toku, kde je pôda obhospodarovateľná, pracuje priemerne 41 % obyvateľov v poľnohospodárstve (z toho najväčší percentuálny podiel pracujúcich v sektore poľnohospodárstva má Laos – 61 %) (údaje z r. 2019) (MRC n.d.-g; The World Bank n.d.-b). Samotný Mekong sa často označuje za panenskú rieku, a to najmä z dôvodu zachovania nerozvinutej produktívnej kapacity rieky (Lauridsen 2004: 48).

Obrázok 3 Mapa povodia rieky Mekong

Zdroj: <https://d3i71xaburhd42.cloudfront.net/17b3ea7a8f462edf675cb1952646fdb6c06fc113/16-Figure1.1-1.png>, 03.07. 2022.

5.2 Počiatky manažmentu povodia Mekongu

Predchodcom Komisie rieky Mekong bol Mekonský výbor⁴³ (MC), ktorý vznikol v r. 1957, keď štáty dolného povodia (Kambodža, Laos, Thajsko a Južný Vietnam) prijali Štatút výboru pre koordináciu vyšetrovania dolného povodia Mekongu, cieľom ktorého bola poskytnutie podpory, koordinácia a dohľad nad plánovaním projektov rozvoja vodných tokov (Radosevich – Olson 1999: 6). Táto spolupráca nebola iniciovaná po nijakom prebehnutom konflikte, vnímala sa výlučne ako

⁴³ Mekong Committee

prostriedok formalizovania spolupráce v regióne. Jej iniciátorom bola OSN, a preto bola aj založená ako súčasť Hospodárskej komisie OSN pre Áziu a Ďaleký východ⁴⁴ (ECAFE). Za najdôležitejšiu zložku MC môžeme označiť Sekretariát so sídlom v Bangkoku, ktorý pokrýval plánovanie a technickú správu (Jacobs 2002: 356). Ten v rokoch 1957 – 1975 financovala väčšinou OSN a mal aj taktiež mal štatút regionálneho orgánu OSN. Z toho dôvodu sa vtedajšie nečlenské štáty OSN, Čína a Mjanmarsko, na jeho činnostiach MC nezúčastňovali. V období od 1957 – 1975 prebiehali štúdie zamerané na zhromažďovanie hydrologických informácií, ktoré mali byť následne využité pri realizácii hydroenergetických projektov (Lauridsen 2002: 52-53).

S cieľom rozšíriť mandát MC bola v r. 1971 navrhnutá rozšírená Mekonská charta. Rozšírenie mandátu v zahŕňalo vykonávanie stavebných činností. Takéto rozšírenie však nebolo prípustné pre všetky štáty, a tak rozšírenú chartu neprijali. Zmena nastala až v r. 1975, keď došlo k podpísaniu Spoločnej deklarácie princípov využívania vôd povodia dolného Mekongu (*Joint Declaration of Principles for Utilization of the Waters of the Lower Mekong Basin*), vďaka ktorej sa mohlo dolné povodie Mekongu rozvíjať, a to prostredníctvom vytvárania projektových agentúr zodpovedajúcich za prevedenie jednotlivých projektov. Takýto vývoj v správe vodného toku bol dlhodobo podporovaný aj západnými mocnosťami, napríklad prezident USA Johnson, ktorý ho vnímal ako možnosť rozvíjania mierovej spolupráce (Lauridsen 2002: 52-53; Radosevich – Olson 1999: 6-7). Momentum potencionálneho rozvoja bolo pomerne rýchlo zastavené z dôvodu nestability v regióne (v Kambodži sa k moci dostal Pol Pot, v Laose došlo k vládnym zmenám a končiaca vojna vo Vietname), preto v r. 1978 preto došlo k pretvoreniu MC na Dočasný mekonský výbor⁴⁵ (IMC). ČŠ IMC bolo Thajsko, Laos a Vietnam. Kambodža sa pokúsila znovu pristúpiť k spolupráci pri správe Mekongu v r. 1991, avšak vstup Kambodže podmienilo Thajsko⁴⁶, a to

⁴⁴ United Nations Economic Commission for Asia and the Far East – ECAFE

⁴⁵ Interim Mekong Committee

⁴⁶ Thajsko sa nachádza v strede povodia Mekongu, v dôsledku čoho ho priamo ovplyvňuje čínske a mjanmarské hospodárenie s vodou (Lauridsen 2004: 54).

prostredníctvom pripustenia Číny a Mjanmarska, čím sa znova dochádza k zabrzdzeniu spolupráce (Lauridsen 2002: 53-54). Väčší posun nastal opätovne až v r. 1995, kedy došlo k podpísaniu Dohody o spolupráci pri trvalo udržateľnom rozvoji povodia rieky Mekong⁴⁷, tiež známej ako Dohoda z Mekongu. K jej signatármi boli Kambodža, Laos, Thajsko a Vietnam. Dohoda z Mekongu dala položila inštitucionálny základ vzniku Komisie rieky Mekong (*Mekong River Commission*) (Radosevich – Olson 1999: 12).

5.3 Vznik a fungovanie Komisie pre Mekong

Ako sme už uviedli, Dohoda z Mekongu (1995) položila inštitucionálny základ Komisie rieky Mekong (MRC) a stanovila princípy a ciele jej fungovania tak, aby bol rámec fungovania komisie dostatočný na vykonávanie operatívnych rozhodnutí pri správe rieky (Radosevich – Olson 1999: 12). Táto dohoda taktiež ustanovila tri stále orgány: radu, zdieľaný výbor a sekretariát (Jacobs 2002: 360). Víziou MRC je vytvorenie ekonomicky prosperujúceho, sociálne spravodlivého a environmentálne nezávadného bezpečného povodia Mekongu. Túto víziu má MRC dosiahnuť cez podporu a koordináciu trvalo udržateľného vodohospodárstva tak, aby vznikol vzájomný prospech a blaho. Práca MRC sa zameriava na štyri kľúčové oblasti, v ktorých sa MRC priamo snaží presadiť svoje poslanie ako organizácia spravujúca povodie. Medzi štyrmi spomenutými kľúčovými oblasťami sú nasledovné:

1. posilnenie národných plánov a projektov zameraných na celé povodie,
2. posilnenie regionálnej spolupráce,
3. zlepšenie monitorovania a komunikácie o podmienkach povodia a
4. zefektívnenie organizácie povodia rieky (MRC n.d.-j).

V rámci MRC funguje súbor špecifických postupov na riadenie Mekongu ako vodného zdroja. Tieto postupy sú založené na kooperatívnom prístupe, čo demonštruje snahu ČŠ spolupracovať. Pokrývajú nasledujúce oblasti: zdieľanie údajov a informácií, konzultácie o projektoch infraštruktúry, monitorovanie

⁴⁷ Agreement on the Cooperation for the Sustainable Development of the Mekong River Basin

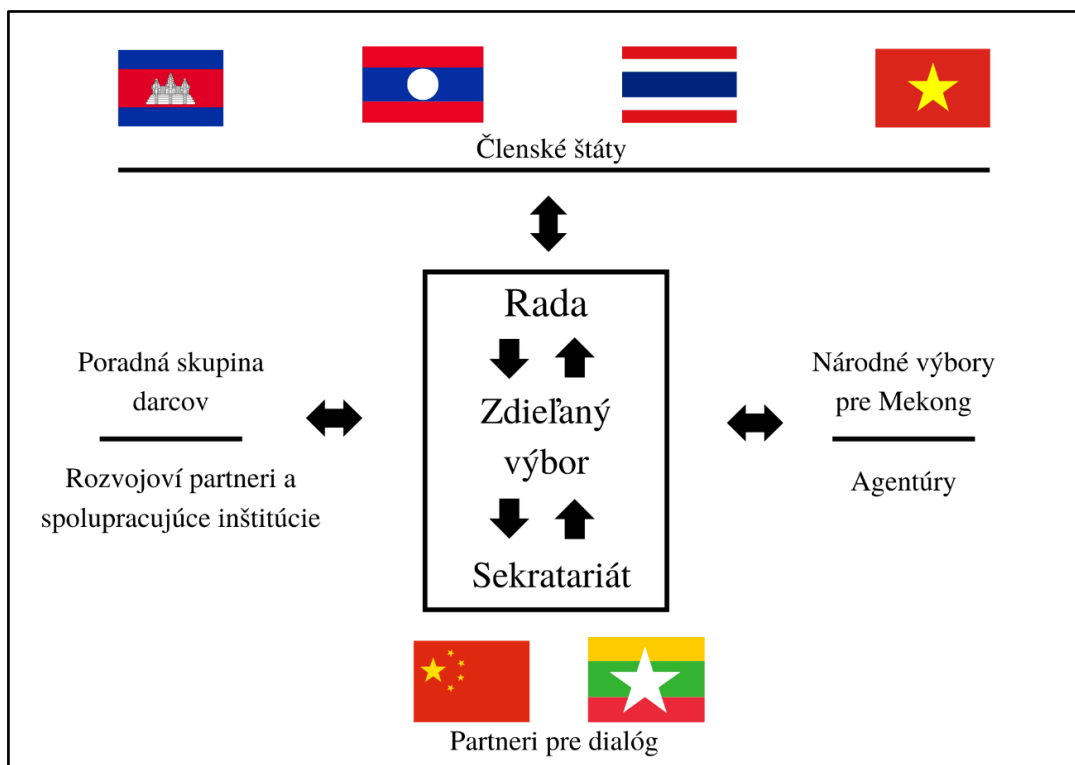
využívania vody, údržba toku a kvalita vody. Každý jeden z týchto postupov má vypracovanú príručku, v ktorej sú vymedzené nielen právomoci rady, spoločnej komisie a sekretariátu, ale aj princípy, na akých je postup založený a funkčný rámec daného postupu (MRC n.d.-h).

V súlade so zámerom vychádzajúcich z Dohody z Mekongu sa v rámci štruktúry MRC vytvárajú strategické plány rozvoja povodia. V súčasnosti prebieha implantácia v poradí už piateho plánu na obdobie rokov 2021 – 2025, na základe čoho vidíme, že časové rozvrhnutie pôsobenia strategických plánov sa pohybuje v rozpätí od štyroch do piatich rokov (MRC n.d.-i).

5.3.1 Štruktúrna organizácia MRC

Štatútom ČŠ MRC oplývajú Kambodža, Laos, Thajsko a Vietnam. zatiaľ čo dvojica štátov horného povodia Mekongu (Čína a Mjanmarsko) sa zaraďuje k partnerom v dialógu.

Schéma 4 Organigram štruktúry MRC

Zdroj: <https://www.mrcmekong.org/about/mrc/governance-and-organisational-structure/>, 05.07. 2022, vizualizácia autora.

Rada predstavuje najvyšší politický rozhodovací orgán, ktorý za každý ČŠ je zostavený jedným členom (buď z ministerskej, alebo vládnej úrovne) za každý ČŠ. Členovia rady sú splnomocnení prijímať politické rozhodnutia, vydávať strategické usmernenia či schvaľovať plány a ročné rozpočty. Predsedníctvo rady si ČŠ striedajú na základe abecedného poradia a rozhodnutia rady sa prijímajú jednomyseľne, pokiaľ nie je v rokovacom poriadku určené inak. K stretnutiam rady dochádza minimálne raz za rok, v prípade mimoriadnych udalostí môže dôjsť k zasadnutiu rady ak sa to považuje za potrebné. Od r. 2010 prebieha Summit predsedov vlád, ktorý sa koná každé štyri roky s cieľom zhrnúť výsledky a stanoviť smerovanie MRC na nadchádzajúce štvorročné obdobie. Úlohou zdieľaného výboru (ďalej len ZV) je implementácia politik a rozhodnutí rady, ako aj vytváranie plánov rozvoja povodia, rozvojových projektov a vedenie vedeckých štúdií. Pri vykonávaní úloh ZV pomáhajú pracovné a expertné skupiny, ktoré poskytujú rady v špecifických technických a vedeckých otázkach. Podobne ako v rade, aj v ZV sú zastúpené ČŠ jedným zástupcom (z nie nižšej úrovne ako z vedúcich sekcií) a predsedníctvo sa strieda v obrátenom abecednom poradí. K zasadnutiam dochádza aspoň dvakrát ročne a rozhodnutia sa prijímajú jednomyseľne. Rozpočet MRC zostavuje ZV, a to s podporou rozpočtového výboru. Vnútorý finančný audit prevádza audítorsky výbor. Sekretariát so sídlom vo Viang Čane vedie generálny riaditeľ reprezentujúci operačnú zložku MRC, čiže je zodpovedný za medzinárodnú facilitáciu rovnako ako aj za technické a administratívne fungovanie MRC. Sekretariát priamo spolupracuje s partnermi, respektíve je podporovaný konzultantmi z národnej, ale aj medzinárodnej úrovne. Samotný sekretariát je delený na štyri divízie a jednu kanceláriu⁴⁸, tvorí ho viac ako 60 zamestnancov a sídli v Phnom Penh (MRC 2017: 9-13; Lauridsen 2004: 54-55; MRC n.d.-e).

Dva nečlenské štáty MRC, Čína a Mjanmarsko, zastávajú od r. 1996 v štruktúre MRC úlohu partnerov pre dialóg. Takáto spolupráca so štátmi horného

⁴⁸ Konkrétne ide o divíziu environmentálneho manažmentu, divíziu plánovania, divíziu technickej podpory, administratívnu divíziu a kanceláriu generálneho riaditeľa (MRC n.d.-e).

toku Mekongu má okrem výmeny údajov prispieť k optimálnemu využitiu prietoku vody cez zásobníky vybudované práve na predmetom hornom toku (MRC n.d.-b).

Rozvojoví partneri a partnerské organizácie sú entity, ktoré spolupracujú s MRC a poskytujú určitú formu pomoci, či už ide o finančnú podporu alebo o pomoc pri výskumných projektoch. Medzi rozvojových partnerov zaraďujeme Svetovú banku, EÚ, USA, Fínsko alebo Nemecko. Medzi partnerskými organizáciami sú Ázijská rozvojová banka, ASEAN, UNDP, alebo WWF (MRC n.d.-a).

V r. 2021 predstavoval celkový príjem MRC 11 279 282 USD, čo je v porovnaní s r. 2020 o 7 636 219 USD menej. I keď tvorili príjmy z fondov najväčšiu zložku príjmov, boli to práve ony, ktoré sa zmenšili najviac (v r. 2020 tvoril príjem z fondov 18 335 446 USD, zatiaľ čo v r. 2021 to bolo 10 739 638 USD) (MRC 2021: 4).

5.3.2 SWOT analýza

1. Silné stránky (S)

- Štrukturálna organizácia MRC vytvorila efektívnu informačnú sieť, vďaka čomu došlo aj k zníženiu nákladov pre každú zainteresovanú stranu. Vyplýva to zo skutočnosti, že trojicu jej stálych orgánov tvoria zástupcovia ČŠ (napr. v Rade MRC sú ČŠ zastúpené ministrami) (Posey 2005:13).
- MRC sa zameriava na technické fungovanie povodia Mekongu a má vyvinuté mechanizmy a nástroje na riadenie vodohospodárstva, na kontrolu znečistenia a na krízový manažment (The Economist Intelligence Unit 2020: 7).
- MRC vie efektívne získavať finančné príspevky od darcov a rozvojových partnerov. V rokoch 2018 až 2021 získala MRC od darcov a rozvojových partnerov dokopy 34 371 020 USD. Medzi jej najväčších prispievateľov patrí Sida, GIZ, EÚ a Japonsko (MRC 2021: 9; MRC 2020: 9; MRC 2019: 9).

2. Slabé stránky (W)

- Absencia Číny a Mjanmarska ako ČŠ MRC. Ide o štáty, ktoré ležia na hornom toku rieky, a i keď majú štatút partnerov pre dialóg a taktiež došlo k zlepšeniu spolupráce pri monitorovaní hydrologických údajov⁴⁹, hociaká stavebná aktivita na Mekongu, by mala výrazný dopad na objem prietoku vody v dolných štátoch povodia. MRC bez spolupráce s Čínou nevie efektívne vykonávať svoju činnosť. Dôvodom fakt, že samotný prameň Mekongu vyviera práve v Číne (Lauridsen 2004: 76).
 - Možnosť, že by sa Čína stala plnohodnotným ČŠ MRC, je nepravdepodobná. A práve z toho dôvodu danú skutočnosť považujeme za slabú stránku, nie za príležitosť (Lauridsen 2004: 54).
- Medzi ČŠ panujú veľké regionálne rozdiely. Od vzniku MRC v roku 1995 stúpila populácia v členských štátoch priemerne o 39,99 %. V priebehu 26 rokov svojho fungovania (od r. 1995 do r. 2021) vzrástol počet obyvateľov v Laose o 52,26 % (zo 4 846 477 na 7 379 358), vo Vietname o 31,05 % (zo 74 910 462 na 98 168 829), ale v Thajsku iba o necelých 18 % (z 59 467 272 na 69 950 844). V rovnakom časovom období všetky ČŠ zaznamenali výrazný nárast ekonomiky, ale ich súčasné hodnoty HDP sú priepastne rozdielne (za r. 2021 bola hodnota thajského HDP 505,08 mld. USD, vietnamského HDP 362,64 mld. USD, kambodžského HDP 26,96 mld. USD a laoského HDP 18,83 mld. USD). Rozdiel panuje aj pri obyvateľoch zamestnaných v poľnohospodárstve. V r. 2019 v ňom pracovalo 61 % Laosanov, 37 % Vietnamčanov, 35 % Kambodžanov a 31% Thajčanov (The World Bank n.d.-b; The World Bank n.d.-d; The World Bank n.d.-f).
- I keď MRC za dobu svojho fungovania zhromaždila značný objem technických a vedeckých znalostí, nedá sa s istotou tvrdiť, že by mala MRC

⁴⁹ Pokiaľ v r. 2020 nedošlo k podpisu dohody medzi MRC a Čínou týkajúcej sa celoročného zdieľania hydrologických údajov, Čína zverejňovala hydrologické údaje iba v období od júna do októbra (MRC n.d.-c). Na svojom území postavila 11 priehrad, Laos len dve (The Economist Intelligence Unit 2021: 21).

rozhodujúci vplyv na ČŠ v oblasti vodohospodárenia. Tým totiž chýba politická vôľa na proaktívne uplatnenie nadobudnutých poznatkov v manažmente povodia (Hirsch et al. 2006: 92).

3. Príležitosti (O)

- Užšia spolupráca MRC s Programom širšieho subregiónu Mekongu⁵⁰ (ďalej len GMS). GMS je program hospodárskej spolupráce, ktorý vznikol s pomocou Ázijskej rozvojovej banky. Svojou činnosťou podporuje realizáciu prioritných projektov v oblasti poľnohospodárstva, energetiky, životného prostredia, informačných a komunikačných technológií, cestovného ruchu, dopravy a rozvoja miest. ČŠ GMS sú nielen všetky ČŠ MRC, ale zároveň aj Čína a Mjanmarsko (GMS n.d.). Predmetná spolupráca môže dopomôcť ďalšiemu rozvoju pobrežných štátov, a to prostredníctvom rôznych projektov, v ktorých MRC môže pôsobiť ako poradca. ČŠ GMS majú právo požiadať o pôžičky určené na financovanie svojich projektov. Ako príklad uvádzame Nemecko, ktoré v r. 2018 vyčlenilo 4,6 mil. USD ako dar pre GMS určený na posilnenie cezhraničnej spolupráce v oblasti vodohospodárstva, a to práve prostredníctvom MRC (GMS 2018).

4. Hrozby (T)

- Čínska výstavba priehrad na hornom toku Mekongu, ktorá ovplyvňuje nie len objem prietoku rieky, ale zároveň aj narušila cyklus trenia rýb, čím došlo k zníženiu ich populácie. Úbytkom rýb bolo a aj je poznačených množstvo komunit žijúcich v povodí rieky, pre ktoré bol rybolov primárnym a jediným možným zdrojom živobytia. Čína však odmieta prebrať zodpovednosť za spomínaný pokles populácie rýb a zodpovednosť pripisuje klimatickým zmenám. Okrem uvedeného, Čína navyše investuje do hydroenergetických projektov v Laose, čím môže dôjsť k ďalšiemu narušeniu ekosystémov (Simmons et al. 2022).

⁵⁰ Greater Mekong Subregion Program

- Predlžujúce sa obdobie nadmernej slanosti v páse delty počas každoročných záplav. Takéto predlžujúce sa obdobie nadmernej slanosti zabíja populácie rýb a obmedzuje rast plodín. V oblastiach južného Vietnamu napríklad zaznamenali viac ako 50 % stratu produkcie ryže (The Economist Intelligence Unit 2021: 21). Vietnam sa dlhodobo zaraďuje medzi top 10 producentov ryže⁵¹, v r. 2021 jej poľnohospodárstvo tvorilo 12,36 % HDP (Statista 2022). Podľa dát dostupných z r. 2019, Vietnam patril k exportérom ryže, ktorí ryžu nepotrebovali dovážať (Wallach 2022), ale vzhľadom na postupujúcu environmentálnu degradáciu ryžových polí je pravdepodobné, že Vietnam o schopnosť čistého exportu ryže príde.

⁵¹ Po cukrovej trstine a kukurici je ryža tretou najčastejšie pestovanou poľnohospodárskou plodinou (Wallach 2022).

Záver

Cieľom našej diplomovej práce bolo predstaviť princípy fungovania, spôsoby a mechanizmy manažmentu cezhraničných vodných tokov. Na vytvorenie komplexného obrazu fungovania akejkoľvek inštitúcie je potrebné poznať základy, na akých bola vybudovaná. A práve z toho dôvodu sme pri vybraných vodných tokoch, troch medzinárodných riekach, najprv popísali fyzickú geografiu a socioekonomické podmienky panujúce v ich povodí. Poukázali sme, že tieto faktory majú bezprostredný vplyv či už na to, ako dané rieky vnímajú a využívajú obyvatelia žijúci v ich povodí, ale zároveň aj na to, aké projekty sa v ich povodí uskutočňujú, respektíve majú potenciál uskutočniť. Následne sme predstavili udalosti predchádzajúce vytvoreniu správy povodia, ako i dohody medzi jednotlivými štátmi a aktérmi, ktoré viedli k vytvoreniu súčasnej organizácie. Pri opise súčasne existujúcej správy povodia sme sa zamerali na to, aké entity sú v danej organizácii zoskupené, pričom sme nezabudli ani na jej štruktúru a distribúciu právomocí. Usilujúc sa o porovnanie jednotlivých manažmentov, sme kapitoly štruktúrovali rovnako; vyhnúť sme sa však chceli kompilácii faktov o manažmente, a preto sme na konci každej z nich sprítomnili SWOT analýzu. V SWOT analýzach sme vyhodnotili silné a slabé stránky manažmentu, ako aj príležitosti a hrozby, s ktorými sa teoreticky môže zaoberať. Jednotlivé hodnotenia v SWOT analýze boli prevedené na základe nadobudnutých poznatkov za podpory zdrojov od autorov, ktorí sa manažmentu vodných zdrojov aktívne venujú.

Keďže sa čitateľom našej diplomovej práce spočiatku môže zdať zvolená téma pre geografické prostredie, v ktorom žijeme, nerelevantná, upriamujeme pozornosť na dátum 5. júla 2022. V tento deň bol kvôli nadmernému suchu v piatich regiónoch na severe Talianska vyhlásený stav núdze. Povodie rieky Pád, v ktorom žije približne 17 mil. ľudí zažíva najhoršie suchá za posledných 70 rokov. Farmári prišli o 30 % úrody ryže, chovatelia dobytka sa obávajú o udržateľnosť chovu čeliac vysokým prevádzkovým nákladom, Miláno uzavrelo všetky okrasné fontány a viaceré mestá na severe Talianska začali používať prídellový systém na pitnú vodu. Talianska vláda na boj so suchom vyčlenila 36,5 mil. eur (Agence

France-Presse 2022; BBC News 2022; Clifford 2022). V súvislosti s medzinárodnými vzťahmi môžeme poukázať na smutnú výhodu tejto situácie, a síce, že rieka Pád pramení aj ústi na území Talianska. Ako následok týchto udalostí sa nám pri písaní práce vynorila rétorická otázka, a to ako by dané štáty riešili rovnakú situáciu, ak by nastala na cezhraničnej rieke. Kvôli čoraz častejšie sa prejavujúcim klimatickým zmenám, ktoré majú dopad na vodné zdroje sa ich manažment v rámci medzinárodných vzťahov stáva čoraz aktuálnejšou otázkou. Preto považujeme za potrebné poznať nielen spôsoby manažmentu povodia medzinárodných vodných tokov, ale aj mechanizmy, ktoré v nich fungujú, a faktory, ktoré ich ovplyvňujú.

Spoločné riadenie cezhraničných vodných tokov predstavuje náročný politický proces, na konci ktorého však môžu štáty získať omnoho viac, než keby mali medzi sebou viesť konflikt o využívanie daného vodného toku. Na vytvorenie a fungovanie spoločnej správy povodia vplýva mnoho faktorov, od historických vzťahov medzi štátmi cez ich socioekonomickú situáciu až po prístup k vode zo zdrojov iných než zo zdieľaného vodného toku. Nami vybrané prípadové štúdie pokrývajúce manažment Nílu, Dunaju a Mekongu sa potýkajú so všetkými vyššie uvedenými faktormi., respektíve ich povodie je tvorené pestrou paletou štátov, ktoré sa od seba líšia či už typom politického zriadenia, socioekonomickým nastavením spoločnosti, ale aj samotným prístupom ku správe vybraného vodného toku.

Povodie Nílu manažuje Iniciatíva povodia Nílu, ktorá združuje 10 z 11 štátov povodia. Vo svojej podstate Iniciatíva povodia Nílu poskytuje ČŠ platformu na vedenie rokovaní, ale samotná iniciatíva nedisponuje možnosťou suverénne rozhodovať o správe povodia. I keď sú všetky štáty, ktoré významne prispievajú do povodia Nílu, súčasťou NBI, panujú medzi nimi veľké socioekonomické rozdiely vyplývajúce ešte z ich koloniálnej minulosti. A práve koloniálna minulosť štátov, spoločne so zmluvami uzatvorenými počas tohto obdobia dávajú Egyptu isté hegemonické práva pri spravovaní Nílu a brzdí ďalší vývoj manažmentu jeho povodia, ktorý mal nastať po uzatvorení a ratifikovaní CFA. Tým zároveň malo

nasť aj pretvorenie NBI na RBO. Vybudované byrokratické a riadiace štruktúry NBI, ktoré sú si vedomé svojich slabín a snažia sa reagovať na súčasné výzvy spojené s klimatickými zmenami, dávajú NBI Inštitúcii prostredníctvom výraznej finančnej podpory od darcovských organizácií predispozíciu na efektívne fungovanie. Avšak prevládajúce rozpory medzi ČŠ, neustále zvyšovanie vzájomnej nedôvery medzi ČŠ a ich vnútorné problémy (napätá vnútropolitická situácia v Južnom Sudáne pred nadchádzajúcimi prezidentskými voľbami, boje medzi federálnou vládou Etiópie a predstaviteľmi štátu Tigraj alebo vládne štruktúry extrémne zasiahnuté korupciou po 17-ročnej vláde prezidenta Kabilu v DR Kongo) však zabraňujú ďalšiemu efektívnemu rozvoju spoločného manažmentu povodia Nílu.

Za správu povodia Dunaja zodpovedá Medzinárodná komisia na ochranu rieky Dunaj, ktorá funguje v relatívne stabilnom európskom regióne. Výhodou fungovania ICPDR je prítomnosť EÚ ako entity, ktorá je členom ICPDR a zo štrnástich ČŠ ICPDR je deväť z nich aj členom EÚ. Právnym základom na vznik ICPDR bol Dohovor o ochrane Dunaja z r. 1994, ktorý vznikol ako reflexia na zhoršujúci sa ekologický stav povodia, ktorý vznikol ako následok extenzívneho poľnohospodárstva a výstavby viacerých veľkých vodných diel (hlavne v štátoch bývalého východného bloku). Samotnú spoluprácu jednotlivých ČŠ ICPDR pri manažmente povodia Dunaja možno označiť za fungujúcu a inštitucionálne integrovanú, ale nenapĺňuje svoje hlavné ciele. Hlavnými cieľmi ICPDR je, aby bolo povodie Dunaja čistejšie, zdravšie a bezpečnejšie. A hoci tvorí kvalitnú základňu pre vedecké skúmanie, povodie Dunaja je v dlhodobom kritickom environmentálnom stave a sú v ňom prítomné antibioticky multirezistentné baktérie. V neposlednom rade treba zdôrazniť, že aj keď medzi ČŠ ICPDR panujú kooperatívne vzťahy, nachádzame medzi nimi výrazné regionálne rozdiely.

Povodie Mekongu s dôležitou geostrategickou pozíciou v juhovýchodnej Ázii spravuje Komisia pre Mekong, ktorá vznikla v r. 1995 a tým nahradila Mekonský výbor. MRC je často označovaná ako príklad najlepšej praxe v manažmente medzinárodného povodia (Lauridsen 2004: 47) a nepochybne MRC

predstavuje správu povodia, ktorá uľahčuje spoluprácu pri správe vodného toku, čím predišla násilným konfliktom, ktoré nie sú v novodobej histórii regiónu ničím nezvyčajným. Na základe informácií prezentovaných v SWOT analýze však nepredstavuje efektívnu správu povodia. Fakt, ktorý stojím za týmto konštatovaním je ten, že ČŠ MRC sú len štáty dolného toku. Krajiny horného toku, Mjanmarsko a Čína, síce majú štatút partnerov pre dialóg, ale samotný prameň Mekongu vyviera práve v Číne. Povodie Mekongu si od počiatku fungovania MRC prešlo značným vývojom. MRC totiž vytvorila informačnú sieť medzi ČŠ a partnermi pre dialóg, položila základňu technologických poznatkov o fungovaní predmetného povodia, o kontrole znečistenia či o pozorovaní každoročných záplav. K naplneniu idey o MRC ako o efektívnej inštitúcii však nedošlo. I keď došlo k väčšiemu zainteresovaniu Číny do MRC, ide o zdieľanie hydrologických informácií, avšak hydroenergetický potenciál Mekongu a jeho využívanie, ktorého si je Čína vedomá, znižuje snahy užšie spolupracovať.

V rámci zhrnutia možno konštatovať, že všetky tri vybrané spôsoby manažmentu povodia cezhraničných riek tvoria silnú základňu vedeckých a technických poznatkov potrebných pre riadenie povodia. Takisto všetky tri vybrané manažmenty vykázali schopnosť získavať potrebné finančné zabezpečenie na chod inštitúcii. V prípade NBI a MRC sú hlavným zdrojom financovania darcovské príspevky, v prípade ICPDR ide o príspevky ČŠ, ktoré môže získavať dodatočné financovanie na projekty spojené s vodohospodárstvom z grantov EÚ. Všetky tri manažmenty tvoria platformu pre vedecko-technologické skúmanie, ale aj pre vedenie politických rokovaní príslušných rezortných ministrov. Za funkčnú spoluprácu pri správe medzinárodného vodného toku možno označiť ICPDR, úlohu ktorej značne uľahčuje poloha regiónu a umocňuje inštitucionálna prítomnosť EÚ (samotná EÚ dlhodobo dáva do popredia riešenia environmentálnych problémov a zelenej politiky). Na druhej strane NBI aj MRC sú tvorené menej rozvinutými krajinami, medzi ktorými často panujú vypäté politické vzťahy. Inštitucionálne sú NBI a MRC na rozdielnom administratívnom stupni; Níl spravuje iniciatíva, zatiaľ čo Mekong komisia, hoci v praxi prebieha manažment povodia oboch riek takmer rovnako. Možný rozvoj manažmentu

povodia Nílu je značne paralyzovaný nevráživosťou medzi Etiópiu (ako najväčším prispievateľom vody do toku Nílu), Egyptom a Sudánom, ktorí sa nechcú vzdať práv na využívanie nílskych vôd vychádzajúcich zo zmlúv uzavretých v koloniálnom období. Efektívnosť manažmentu povodia Mekongu je poznačená absenciou Číny v MRC, ktorá sa MRC nemusí nejako zodpovedať, respektíve v predstihu prezentovať plánované projekty, ktoré by mohli zmeniť prietok vody v Mekongu. Obe správy vedia zabezpečiť finančné príspevky na svoj chod, hoci obe sú výrazne závislé od finančných príspevkov donorov.

Spoločná správa medzinárodných vodných tokov predstavuje náročný politický proces, v ktorom musia jednotlivé štáty robiť mnoho kompromisov a prejavovať vôľu pri vytváraní funkčnej správy povodia, rozhodnutia ktorej budú zároveň rešpektovať. S prihliadnutím na čoraz častejšie a výraznejšie sa prejavujúce následky klimatických zmien sa spolupráca štátov pri manažmente zdieľaných vodných tokov stane nevyhnutnou. I keď nami vybrané prípadové štúdie vykazujú značné nedostatky, v každom prezentovanom prípade kolektívna správa mala a má pozitívne vplyvy na fungovanie povodia. Samotná kolektívna správa medzinárodných vodných tokov nevyrieši všetky problémy, s ktorými sa štáty povodia potykajú, ale bude nápomocná pri naplňaní trvalo udržateľného rozvoja povodia.

Zdroje

Adjakloe, Y. D. (2021). Customary water resources governance in the Faase community of Ghana. *Social Sciences & Humanities Open*, 4(1). (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590291121001248>, 14.02. 2022).

AGREEMENT BETWEEN THE REPUBLIC OF THE SUDAN AND THE UNITED ARAB REPUBLIC FOR THE FULL UTILIZATION OF THE NILE WATERS. (1959). (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20453/volume-453-I-6519-English.pdf>, 15.05. 2022).

Agence France-Presse. (2022). Italy declares state of emergency in drought-hit northern regions. *The Guardian*. 05.07. 2022 (<https://www.theguardian.com/world/2022/jul/05/italy-declares-state-emergency-drought-hit-northern-regions>, 15.07. 2022).

Ardeleanu, C. (2020). *The European Commission of the Danube, 1856–1948: An Experiment in International Administration*. Brill.

Ayebare, A. (2010). *A Political Storm Over the Nile*. (New York: International Peace Institute). (<https://www.ipinst.org/2010/12/a-political-storm-over-the-nile>, 17.05. 2022).

Azza, N. (2022). Mapping of Investment Projects of River Basin Organizations (RBOs) and Regional Economic Communities (RECs) that Contribute to the Emerging Nile Basin Investment Agenda. *Nilebasin.Org*. Marec 2022 (<http://ikp.nilebasin.org/node/4766>, 04.06. 2022).

Barcelonský dohovor (1921). *International water law* (https://www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/barcelona_conv.html, 05. 02. 2022).

Bath, T. (2021). *Shared waters - joint responsibilities, ICPDR Annual Report 2020* (H. Masliah-Gilkarov, Ed.).

BBC News. (2021). *Ethiopia's Tigray war: The short, medium and long story*. 29.06.2021 (<https://www.bbc.com/news/world-africa-54964378>, 02.06. 2022).

BBC News. (2022). *Drought emergency declared in northern Italy*. 05.07. 2022 (<https://www.bbc.com/news/world-europe-62046165>, 15.07. 2022)

Belay, A. A. - Semakula, H. M. - Wambura, G. J. - Jan, L. (2010). SWOT Analysis and Challenges of Nile Basin Initiative: An Integrated Water Resource Management Perspective. *Chinese Journal of Population Resources and Environment* 8(1), s. 8–17.

Belehradský dohovor (1948). (https://www.minzp.sk/files/oblasti/voda/medzinarodne-dohovory/multi-spolupraca/1-dohovor_rezim_plavby_na_dunaji.pdf, 08.06. 2022).

Bourne, C. B. (1996). The International Law Association's Contribution to International Water Resources Law. *Natural Resources Journal* 36(2), s. 155–216.

Bradlow, D. (2018). Kofi Annan: a complicated legacy of impressive achievements, and some profound failures. *The Conversation*. 19.08. 2018 (<https://theconversation.com/kofi-annan-a-complicated-legacy-of-impressive-achievements-and-some-profound-failures-101791>, 06.02. 2022).

Brown, J. R. - Rivera, J. A. (2000). Acequias de comun: The tension between collective action and private property rights. *Biennial conference of the IASCP; constituting the commons: Crafting sustainable commons in the new millennium*. (https://www.researchgate.net/publication/42762634_Acequias_de_Comun_The_Tension_Between_Collective_Action_and_Private_Property_Rights, 08.03. 2022).

Butkovic, H., - Sanardzija, V. (2013). Regional Organization Study: International Commission for the Protection of the Danube River (ICPDR). *ANVIL*. (<https://irmo.hr/wp-content/uploads/2014/06/ICPDR-Study.pdf>, 28.06. 2022).

CINEA. (n.d.). *LIFE*. (https://cinea.ec.europa.eu/programmes/life_en, 24.06. 2022).

Clifford, C. (2022). Italy has declared a state of emergency because of drought: “There is no doubt that climate change is having an effect,” the prime minister said. *CNBC*. 05.07. 2022 (<https://www.cnbc.com/2022/07/05/italy-declared-a-state-of-emergency-because-of-drought-in-the-po-river.html>, 15.07. 2022).

Clowes, W. - Kavanagh, M. (2021). Document leak shows Kabila family, associates looted DRC funds. *Crime News | Al Jazeera*. 19.11. 2021 (<https://www.aljazeera.com/economy/2021/11/19/document-leak-shows-kabila-family-associates-looted-drc-funds>, 02.06. 2022).

Convention on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourses. (1997). General Assembly of the United Nations. (https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_3_1997.pdf, 07.02. 2022).

Cséfalvayová, K. (2012). Právna úprava zdieľania medzinárodných vodných tokov: kritické zhodnotenie. *MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY* 10(4), s. 182–191. (https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/medzinarodne-vztahy/archiv/2012/4/mv_2012_4_182-191_csefalvayova_p.pdf).

ČEZ. (n.d.-a). *Jaderná elektrárna Dukovany*. (<https://www.cez.cz/cs/o-cez/vyrobnizdroje/jaderna-energetika/jaderna-energetika-v-ceske-republice/edu>, 20.05.2022).

ČEZ. (n.d.-b). *Jaderná elektrárna Temelín*. (<https://www.cez.cz/cs/o-cez/vyrobnizdroje/jaderna-energetika/jaderna-energetika-v-ceske-republice/ete>, 20.05. 2022).

Danube Commission. (n.d.). *Danube Commission – Danube Commission – Donaukommission – Commission du Danube – Дунайская Комиссия* (<https://www.danubecommission.org/dc/en/danube-commission/>, 14.06. 2022).

Delli Priscoli, J. (2003). *Participation, Consensus, Building, and conflict management training course: tools for achieving PCCP* (Paris: UNESCO).

Dieperink, C. (1998). From open sewer to salmon run: lessons from the Rhine water quality regime. *Water Policy* 1(5), s. 471–485.

- Dohovor o spolupráci pri ochrane a trvalom využívaní Dunaja (1994). (https://www.minzp.sk/files/oblasti/voda/medzinarodne-dohovory/multi-spolupraca/11-dohspolavyuvanie_dunaja.pdf, 19.07. 2022).
- DW.COM. (2018). *DR Congo's Kabila to step down before elections*. 08.08. 2018 (<https://www.dw.com/en/dr-congos-joseph-kabila-to-step-down-ahead-of-key-elections/a-45007314>, 02.06. 2022).
- EC. (n.d.). *Nástroj európskeho susedstva (ENI)*. Ec.Europa.Eu. (https://ec.europa.eu/regional_policy/sk/policy/what/glossary/e/european-neighbourhood-investment, 24.06. 2022).
- EC. (2016). *Európske štrukturálne a investičné fondy*. 11.11. 2016 (https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_sk, 24.06. 2022).
- el Dahan, M. (2009). FACTBOX: Nile river agreements and issues. *Reuters*. 27.7. 2009 (<https://www.reuters.com/article/us-egypt-nile-factbox-sb-idUSTRE56Q3MD20090727>, 17.05. 2022).
- EnviroPortal. (2020, July 1). *ekvivalentný obyvateľ (1 EO)*. (<https://enviroportal.org/portfolio-items/ekvivalentny-obyvatel-1-eo/>, 17.06. 2022).
- European Regional Development Fund. (n.d.). *About EUSDR. Danube-Region.Eu*. (<https://danube-region.eu/about/>, 24.06. 2022).
- FAO - IHE Delft. (2020). *Water accounting in the Nile River Basin* (<https://www.fao.org/3/ca9895en/ca9895en.pdf>, 15.06. 2022).
- Garland Pinka, P. - Georgiev Penčev, P. - Bell, K. (n.d.). Danube River. *Britannica.Com*. (<https://www.britannica.com/place/Danube-River/additional-info#contributors>, 13.06. 2022).
- Gascoigne, O. (2009). *Danube Basin: facts & Figures*. Icpdr.Org. (<https://www.icpdr.org/flowpaper/app/#page=1>, 13.06. 2022).

- Gebreluel, G. (2014). Ethiopia's Grand Renaissance Dam: Ending Africa's Oldest Geopolitical Rivalry? *The Washington Quarterly* 37(2), s. 25–37.
- Gerlak, A. K. (2004). The Global Environment Facility and Transboundary Water Resource Management: New Institutional Arrangements in the Danube River and Black Sea Region. *The Journal of Environment & Development* 13(4), s. 400–424.
- Gerlak, A. K. 2007. *Regional water governance and institutional arrangements around transboundary waters*. Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association 48th Annual Convention. (http://www.allacademic.commeta/p179029_index.html, 17.02. 2022).
- Gleick.Com. (n.d.). *About Peter Gleick*. (<https://www.gleick.com/#about>, 06.02. 2022).
- Gleick, P. H. (1993). Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security. *International Security* 18(1), s. 79–112. (<https://doi.org/10.2307/2539033>).
- Gleick, P. H. et al. (2002). *The World's Water 2002–2003 (Vol. 3)*. Amsterdam University Press.
- Global Water Policy. (n.d.). *Global Water Policy – We can choose to write a new water story* (<https://www.globalwaterpolicy.org/>, 06.02. 2022).
- GMS. (n.d.). About the Greater Mekong Subregion. *Greatermekong.Org*. (<https://greatermekong.org/about>, 09.07. 2022).
- GMS. (2018). German Funding to Strengthen Water Cooperation among Mekong Countries. *Greatermekong.Org*. 09.10. 2018 (<https://greatermekong.org/german-funding-strengthen-water-cooperation-among-mekong-countries>, 09.07. 2022).
- Gondo, R. et al. (2018a). Dissonance in customary and statutory water management institutions: issues of cultural diversity in the management of water resources in the Okavango Delta, Botswana. *Environment, Development and Sustainability* 21(3) (<https://link.springer.com/article/10.1007/s10668-018-0093-3>, 12.03. 2022).

- Gondo, R. et al. (2018b). Institutions and water governance in the Okavango Delta, Botswana. *Chinese Journal of Population Resources and Environment* 17(1) (<https://doi.org/10.1080/10042857.2018.1544752>, 12.03. 2022).
- Hicks, G. A. - Peña, D. G. (2010). Customary Practice and Community Governance in Implementing the Human Right to Water--The Case of the Acequia Communities of Colorado's Rio Culebra Watershed. *Willamette J. Int'l L. & Disp. Resol* 18, s. 185–208. (<https://digitalcommons.law.uw.edu/faculty-articles/376/>).
- Hirsch, P. et al. (2006, Máj). *National Interests and Transboundary Water Governance in the Mekong*. The University of Sydney.
- Hurst, H. E. - Smith, C. G. - El-Kammash, M. M. (n.d.). *Nile River - Physiography*. Encyclopedia Britannica. (<https://www.britannica.com/place/Nile-River/Physiography>, 17. 05. 2022).
- Hutchins, W. A. (1928). The Community Acequia: Its Origin and Development. *The Southwestern Historical Quarterly* 31(3), s. 261–284. (<https://www.jstor.org/stable/30234998>).
- ICPDR. (n.d.-a). *10 Frequently Asked Questions about the ICPDR* (<https://www.icpdr.org/main/icpdr/10-frequently-asked-questions>, 17.06. 2022).
- ICPDR. (n.d.-b). *About Us* (<https://www.icpdr.org/main/icpdr/about-us>, 13.06. 2022).
- ICPDR. (n.d.-c). *Annual Reports* (<https://www.icpdr.org/main/publications/annual-reports>, 25.06. 2022).
- ICPDR. (n.d.-d). *Climate Change Adaptation* (<https://www.icpdr.org/main/activities-projects/climate-change-adaptation>, 24.06.2022).
- ICPDR. (n.d.-e). *Contracting Parties* (<https://www.icpdr.org/main/icpdr/contracting-parties>, 15.06. 2022).

ICPDR. (n.d.-f). *Countries of the Danube River Basin* (<https://www.icpdr.org/main/danube-basin/countries-danube-river-basin>, 15.06.2022).

ICPDR. (n.d.-g). *Danube Basin* (<https://www.icpdr.org/main/danube-basin>, 13.06.2022).

ICPDR. (n.d.-h). *Danube River Protection Convention* (<https://www.icpdr.org/main/icpdr/danube-river-protection-convention>, 15.06.2022).

ICPDR. (n.d.-i). *Expert Groups* (<https://www.icpdr.org/main/icpdr/expert-groups>, 15.06.2022).

ICPDR. (n.d.-j). *Joint Danube Survey* (<https://www.icpdr.org/main/activities-projects/joint-danube-survey>, 25.06.2022).

ICPDR. (n.d.-k). *Observers* (<https://www.icpdr.org/main/icpdr/observers>, 16.06.2022).

ICPDR. (n.d.-l). *Permanent Secretariat* (<https://www.icpdr.org/main/icpdr/permanent-secretariat>, 16.06.2022).

ICPDR. (2019). INTERIM REPORT ON THE IMPLEMENTATION OF THE JOINT PROGRAM OF MEASURES IN THE DANUBE RIVER BASIN 2018. (https://www.icpdr.org/main/sites/default/files/nodes/documents/icpdr_interim-report-18_295x225_190327-single-web.pdf, 15.06.2022).

ICPDR. (2021a). *Danube Flood Risk Management Plan (DFRMP) Update 2021 / ICPDR - International Commission for the Protection of the Danube River*. Icpdr.Org. (<https://www.icpdr.org/main/publications/danube-flood-risk-management-plan-dfrmp-update-2021>, 26.06.2022).

ICPDR. (2021b). *Danube River Basin Management Plan (DRBMP) Update 2021 / ICPDR - International Commission for the Protection of the Danube River*. (<https://www.icpdr.org/main/publications/danube-river-basin-management-plan-drbmp-update-2021>, 26.06.2022).

- ICPDR. (2021c). *Joint Danube Survey 4 (JDS4)*. (No. 4). ICPDR Secretariat. (<http://www.danubesurvey.org/jds4/publications/public-report>, 24.06. 2022).
- iDNES.cz. (2000). *Rumunsko poprvé přiznalo ekologickou katastrofu* (https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/rumunsko-poprve-priznalo-ekologickou-katastrofu.A000213175252zahranicni_lsd, 15.07. 2022).
- International Law Association. (1966). *The Helsinki Rules* (https://www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/ILA/Helsinki_Rules-original_with_comments.pdf, 08.02. 2022).
- International Water Law Project. (n.d.). *Transboundary Water Management Organizations*. (https://www.internationalwaterlaw.org/institutions/transboundary_wmos.html, 07.05. 2022).
- International Waters Governance. (n.d.). *International Waters Governance - Danube River Basin* (<http://www.internationalwatersgovernance.com/danube-river-basin.html>, 15.06. 2022).
- IRIN News. (2014). Water and conflict. *The New Humanitarian*. 22.04. 2014 (<https://www.thenewhumanitarian.org/analysis/2014/04/22/water-and-conflict>, 06.02. 2022).
- Jacobs, J. W. (2002). The Mekong River Commission: transboundary water resources planning and regional security. *The Geographical Journal* 168(4), s. 354–364.
- Karimi, P. et al. (2012). Nile Basin farming systems and productivity. In: Awulachew, S.B. – Smahktin, V. – Molden, D. – Peden, D. eds., *The Nile River basin: water, agriculture, governance and livelihoods*. (London: Routledge), s. 133-153.
- Kittinger, W. (1997). The Danube River Protection Convention. *Protecting Danube River Basin Resources* 24, s. 43–47. (https://doi.org/10.1007/978-94-017-2805-8_5, 25.06. 2022).

Knaepen, H. - Byiers, B. (2017). Understanding the Nile Basin Initiative; Balancing historical rights, national needs and regional interests. ECDPM. (<https://ecdpm.org/publications/nile-basin-initiative-balancing-historical-rights-national-needs-regional-interests/>, 05.06. 2022).

Kovacs, A. et al. (2018). *A Shared River – Managing the Danube River Basin*. ICPDR.

(https://www.icpdr.org/main/sites/default/files/nodes/documents/a_shared_river.pdf, 12.06. 2022).

Lake Victoria Basin Commission. (n.d.). *WHO WE ARE* (<https://www.lvbcom.org/Who%20we%20are>, 02.05.2022).

Lauridsen, P. E. (2004). Transboundary Water Management in the Mekong: River of Controversy or River of Promise?, In: Boesen J. – munk Ravnborg H. eds., *FROM WATER 'WARS' TO WATER 'RIOTS'? - LESSONS FROM TRANSBOUNDARY WATER MANAGEMENT* (Copenhagen: Danish Institute for International Studies), s. 47-79.

Linnerooth-Bayer, J. - Murcott, S. (1996). The Danube River Basin: International Cooperation or Sustainable Development. *Natural Resources Journal* 36(3), s. 521–547. (<https://www.jstor.org/stable/24885861?seq=1>).

Malley, R. (2018). 10 Conflicts to Watch in 2019. *International Crisis Group*. 28.12. 2018 (<https://www.crisisgroup.org/global/10-conflicts-watch-2019>, 02.06. 2022).

Max, S. M. (1983). Cold War on the Danube: The Belgrade Conference of 1948 and Anglo-American Efforts to Reinternationalize the River. *Diplomatic History* 7(1), s. 57–78. (<https://doi.org/10.1111/j.1467-7709.1983.tb00382.x>).

Millington, P. et al. (2006, January). An introduction to integrated river basin management (English). Integrated river basin management briefing note (No. 1). The World Bank Group. (<https://documents1.worldbank.org/curated/en/965371468340137430/pdf/411500Intro0to1mgmt0NOTE1101PUBLIC1.pdf>, 20.02. 2022).

Mitchell, R. B., & Keilbach, P. M. (2001). Situation Structure and Institutional Design: Reciprocity, Coercion, and Exchange. *International Organization* 55(4), s. 891–917. (<https://doi.org/10.1162/002081801317193637>).

MRC. (n.d.-a). *Development Partners and Partner Organisations* (<https://www.mrcmekong.org/about/mrc/development-partners-and-partner-organisations/>, 05.07. 2022).

MRC. (n.d.-b). *Dialogue Partners* (<https://www.mrcmekong.org/about/mrc/dialogue-partners/>, 05.07. 2022).

MRC. (n.d.-c). *Geographic Regions* (<https://www.mrcmekong.org/about/mekong-basin/geography/geographic-regions/>, 02.07. 2022).

MRC. (n.d.-d). *Geography* (<https://www.mrcmekong.org/about/mekong-basin/geography/>, 02.07. 2022).

MRC. (n.d.-e). *Governance and Organisational Structure* (<https://www.mrcmekong.org/about/mrc/governance-and-organisational-structure/>, 05.07. 2022).

MRC. (n.d.-f). *Hydrology* (<https://www.mrcmekong.org/about/mekong-basin/hydrology/>, 02.07. 2022).

MRC. (n.d.-g). *People* (<https://www.mrcmekong.org/about/mekong-basin/people/>, 02.07. 2022).

MRC. (n.d.-h). *Procedures* (<https://www.mrcmekong.org/about/mrc/procedures/>, 05.07. 2022).

MRC. (n.d.-i). *Strategic Plans* (<https://www.mrcmekong.org/about/mrc/strategic-plans/>, 05.07. 2022).

MRC. (n.d.-j). *Vision and Mission* (<https://www.mrcmekong.org/about/mrc/vision-and-mission/>, 04.07. 2022).

MRC. (2017, September). *1995 Mekong Agreement and Procedures; Meeting the needs, keeping the balance*. Mekong River Commission.

(<https://www.mrcmekong.org/assets/Publications/MRC-1995-Agreement-n-procedures.pdf>, 10.07. 2022).

MRC. (2019, December). *CONSOLIDATED AUDITED STATEMENTS AND INDEPENDENT AUDITORS' REPORT*. Mekong River Commission. (<https://www.mrcmekong.org/resource/ajg3ud>, 15.07. 2022).

MRC. (2020, December). *CONSOLIDATED AUDITED STATEMENTS AND INDEPENDENT AUDITORS' REPORT*. Mekong River Commission. (<https://www.mrcmekong.org/resource/ajg0nb>, 15.07. 2022).

MRC. (2021, December). *CONSOLIDATED AUDITED STATEMENT AND INDEPENDENT AUDITORS' REPORT*. Mekong River Commission. (https://www.mrcmekong.org/assets/Publications/MRC-Consolidation-Audit-Report_2021.pdf, 15.07. 2022).

NBI. (n.d.). *Agriculture Production and Yield – Nile Basin Water Resources Atlas*. Atlas.Nilebasin.Org. (<http://atlas.nilebasin.org/treatise/agriculture-production-and-yield/>, 28.06. 2022).

NBI Secretariate. (2018). NBI Financing Strategy 2017–2022. *Nilebasin.Org*. Máj 2018 (<http://ikp.nilebasin.org/en/node/4416>, 04.06. 2022).

Nichols, M. (2021). U.N. council urges Egypt, Ethiopia, Sudan to restart dam talks. *Reuters*. 16.09. 2021 (<https://www.reuters.com/world/africa/un-council-urges-egypt-ethiopia-sudan-restart-dam-talks-2021-09-15/>, 04.06. 2022).

Nile Basin Initiative. (n.d.-a). *NBI Strategy* (<https://www.nilebasin.org/index.php/what-we-do/nbi-strategy>, 30.05. 2022).

Nile Basin Initiative. (n.d.-b). *Governance* (<https://www.nilebasin.org/index.php/nbi/governance>, 29.05. 2022).

Nile Basin Initiative. (n.d.-c). *Cooperative Framework Agreement* (<https://nilebasin.org/nbi/cooperative-framework-agreement>, 30.05. 2022).

Nile Basin Initiative. (n.d.-d). *Who We Are* (<https://www.nilebasin.org/index.php/nbi/who-we-are>, 28.05. 2022).

- Nile Basin Initiative Institutional Strengthening Project (No. AB3787). (2008, April). The World Bank. (<https://documents1.worldbank.org/curated/zh/396621468201609793/08100020P-rojec1nt010Appraisal0Stage.doc>, 14.06. 2022).
- OECD. (2013). International Regulatory Co-operation: Case Studies, Vol. 3 Transnational Private Regulation and Water Management. OECD Publishing. (<https://doi.org/10.1787/9789264200524-en>).
- Oregon State University. (n.d.). Aaron Wolf. College of Earth, Ocean, and Atmospheric Sciences. (<https://ceoas.oregonstate.edu/people/aaron-wolf>, 06.02. 2022).
- Otis, G. (2002). A World Without Water. *Global Policy Forum*. 27.08. 2002 (<https://archive.globalpolicy.org/ngos/advocacy/conf/2002/0827water.htm>, 06.02. 2022).
- Osborne, M. (2000). The Strategic Significance of the Mekong. *Contemporary Southeast Asia* 22(3), s. 429–444.
- Pacific Institute. (n.d.). Dr. Peter H. Gleick. (<https://pacinst.org/team/dr-peter-h-gleick/>, 06.02. 2022).
- Pahl-Wostl, C. (2007). Transitions towards adaptive management of water facing climate and global change. *Water Resources Management* 21(1), s. 49–62.
- Pahl-Wostl, C. et al. (2007). Managing Change toward Adaptive Water Management through Social Learning. *Ecology and Society* 12(2). (<https://doi.org/10.5751/es-02147-120230>, 05.02. 2022).
- Posey, D. (2005). Defining Interests: The Mekong River Commission. *The journal of International Policy Solutions* 2(1), s. 1-25. (<https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.491.4972&rep=rep1&type=pdf>, 18.07. 2022).

- Raadgever, G. T. et al. (2008). Assessing Management Regimes in Transboundary River Basins: Do They Support Adaptive Management?. *Ecology and Society* 13(1). (<https://doi.org/10.5751/es-02385-130114>).
- Rabie Elemam, H.E.(2010). Egypt and Collective Action Mechanisms in the Nile Basin. In: Tvedt T. eds., *The River Nile in the Post-colonial Age. Conflict and Cooperation in the Nile Basin Countries*. (London: Bloomsbury Academic), s. 217-237.
- Radosevich, G. – Olson, D. (1999). EXISTING AND EMERGING BASIN ARRANGEMENTS IN ASIA: Mekong River Commission Case Study. (<http://web.worldbank.org/archive/website00668/WEB/PDF/MEKGONGR.PDF>, 15.07. 2022).
- Shepherd, K. (n.d.). *The flow of Danube cooperation: a history of shared responsibility | ICPDR - International Commission for the Protection of the Danube River*. Icpdr.Org. (<https://www.icpdr.org/main/publications/flow-danube-cooperation-history-shared-responsibility>, 15.06.2022).
- Simmons, K. et al. (2022). Chinese dams on Mekong River endanger fish stocks, livelihoods, activists say. *NBC News*. 07.02. 2022 (<https://www.nbcnews.com/news/world/chinese-dams-mekong-river-endanger-fish-stocks-livelihoods-activists-say-n1288720>, 07.07. 2022).
- Soliman, A. (2019). Working together in the Nile River Basin for a win-win future. *World Bank Blogs*. 20.02. 2019 (<https://blogs.worldbank.org/water/working-together-nile-river-basin-win-win-future>, 04.06. 2022).
- Statista. (2022). *GDP contribution of agriculture, forestry and fishing in Vietnam 2011–2021*. 18.01. 2022 (<https://www.statista.com/statistics/1027971/vietnam-gdp-contribution-of-agriculture-forestry-and-fishing-sector/>, 10.07. 2022).
- Swain, A. (1997). Ethiopia, the Sudan, and Egypt: The Nile River Dispute. *The Journal of Modern African Studies* 35(4), s. 675–694.
- Swain, A. (2011). Challenges for water sharing in the Nile basin: changing geopolitics and changing climate. *Hydrological Sciences Journal* 56(4), s. 687–702.

Swatuk, L.A. - Wirkus, L. (2009). Transboundary Water Governance in Southern Africa: An Introduction. In L.A. Swatuk and L. Wirkus eds., *Transboundary Water Governance in Southern Africa – Examining Underexplored Dimensions* (Nomos: Baden-Baden), s. 11-30.

Tadesse, D. (2008). The Nile: Is it a Curse or Blessing?. *Africa Portal*. 01.11. 2008 (<https://www.africaportal.org/publications/the-nile-is-it-a-curse-or-blessing/>, 17.05. 2022).

The Economist Intelligence Unit. (2020). *The Blue Peace Index 2020*. The Economist.

(https://impact.economist.com/projects/bluepeaceindex/pdf/EIU_Blue%20Peace%20Index_2020.pdf, 13.07. 2022).

The Economist Intelligence Unit. (2021). *Under Pressure; The economic costs of water stress and mismanagement*. The Economist. (https://impact.economist.com/projects/bluepeaceindex/pdf/EIU_Under%20Pressure_Economic%20Costs%20of%20Water%20Stress_2021.pdf, 13.07. 2022).

The World Bank. (n.d.-a). *Agriculture, forestry, and fishing, value added (% of GDP) - Germany, Austria, Romania, Hungary | Data* (<https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=DE-AT-RO-HU>, 13.06. 2022).

The World Bank. (n.d.-b). *Employment in agriculture (% of total employment) (modeled ILO estimate) - Lao PDR, Cambodia, Vietnam, Thailand | Data* (<https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS?locations=LA-KH-VN-TH>, 02.07. 2022).

The World Bank. (n.d.-c). *Employment in agriculture (% of total employment) (modeled ILO estimate) - Uganda, Burundi, Kenya, South Sudan, Sudan, Tanzania, Egypt, Arab Rep., Congo, Dem. Rep., Rwanda, Eritrea, Ethiopia | Data* (<https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS?locations=UG-BI-KE-SS-SD-TZ-EG-CD-RW-ER-ET>, 17.05. 2022).

The World Bank. (n.d.-d). *GDP (current US\$) - Thailand, Lao PDR, Vietnam, Cambodia* / *Data*

(<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2021&locations=TH-LA-VN-KH&start=1995>, 08.07. 2022).

The World Bank. (n.d.-e). *Population, total - Egypt, Arab Rep., Ethiopia, Uganda, Kenya, Congo, Dem. Rep., Rwanda, Burundi, Tanzania, South Sudan, Sudan* / *Data*

(<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=EG-ET-UG-KE-CD-RW-BI-TZ-SS-SD>, 03.06. 2022).

The World Bank. (n.d.-f). *Population, total - Thailand, Cambodia, Vietnam, Lao PDR* / *Data*

(<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2021&locations=TH-KH-VN-LA&start=1995>, 08.07. 2022).

The World Bank. (2015). *Cooperation in the Nile Basin: Sharing and using knowledge to improve water resource management (Briefing note 6)* (<https://documents1.worldbank.org/curated/en/803001468185966729/pdf/102252-BRI-P092334-PUBLIC-ADD-SERIES-Box394828B-Brief-6-Informing-Nile-Dialogue.pdf>, 07.06. 2022).

The World Bank. (2016). *The Nile Basin Trust Fund*. 14.01. 2016 (<https://www.worldbank.org/en/programs/cooperation-in-international-waters-in-africa/brief/nile-basin-trust-fund>, 06.06. 2022).

The World Bank. (2019). *Stronger Together: 20 Years of Cooperation Around the Nile*. 22.02. 2019 (<https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/02/22/stronger-together-20-years-of-cooperation-around-the-nile>, 04.06. 2022).

Transparency International. (2022). *2021 Corruption Perceptions Index - Explore the results*. 04.02. 2022 (<https://www.transparency.org/en/cpi/2021/>, 01. 06. 2022).

The Guardian. (2022). *'Trying to survive': millions in Tigray face hunger as they wait in vain for aid*. 29. 03. 2022 (<https://www.theguardian.com/global->

development/2022/mar/23/trying-to-survive-millions-in-tigray-face-hunger-as-they-wait-in-vain-for-aid, 02.06. 2022).

Tvedt, T. (2010). About the Importance of Studying the Modern History of the Countries of the Nile Basin in a Nile Perspective. In: Tvedt T. eds., *The River Nile in the Post-colonial Age. Conflict and Cooperation in the Nile Basin Countries*. (London: Bloomsbury Academic), s. 1-13.

UN SC. (2022). *South Sudan Not Ready for Free, Fair Elections Given Failure to Implement Peace Agreement, Human Rights Activist Tells Security Council | Meetings Coverage and Press Releases*. 07.03. 2022 (<https://www.un.org/press/en/2022/sc14821.doc.htm>, 02.06. 2022).

UN Water. (n.d.). *Transboundary Waters* (<https://www.unwater.org/water-facts/transboundary-waters/>, 05.05. 2022).

UNESCO. (n.d.). *Danube Delta* (<https://whc.unesco.org/en/list/588/>, 17.06. 2022).

UNESCO. (2012). *Managing Water Under Uncertainty And Risk: United Nations World Water Development Report #4* (Paris: United Nations Education, Scientific & Cultural Organization).

United Nations. (n.d.). *THE 17 GOALS | Sustainable Development* (<https://sdgs.un.org/goals>, 06.02. 2022).

United Nations. (2014a). *CONVENTION ON THE LAW OF THE NON-NAVIGATIONAL USES OF INTERNATIONAL WATERCOURSES; ENTRY INTO FORCE*. (<https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2014/CN.271.2014-Eng.pdf>, 07.02. 2022).

United Nations. (2014b). *Integrated Water Resources Management (IWRM) | International Decade for Action "Water for Life" 2005–2015*. 24.11. 2014 (<https://www.un.org/waterforlifedecade/iwrm.shtml>, 07.02. 2022).

United Nations. (2015). *Millennium Development Goals Report: 2015*. United Nations.

Ventura, L. (2021). Poorest Countries in the World 2021. *Global Finance Magazine*. 12.12. 2021 (<https://www.gfmag.com/global-data/economic-data/the-poorest-countries-in-the-world>, 17.05. 2022).

Vítková, K. (2020). Rozvrácené státy: Zplundrované Kongo má pohnutou historii smrtících epidemií i válek. *Aktuálně.cz*. 27.09. 2020 (<https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/rozvracene-staty-demokraticka-republika-kongo/r%7E955b9834ff0b11eaa7deac1f6b220ee8/>, 02.06.2022).

Vollmer, R. et al. (2009). The United Nations World Water Development Report – N° 3 - 2009 – Institutional Capacity Development in Transboundary Waters (Paris: UNESCO).

Wallach, O. (2022). These visuals show the world's 10 biggest rice producers. *World Economic Forum*. 09.03. 2022 (<https://www.weforum.org/agenda/2022/03/visualizing-the-world-s-biggest-rice-producers/>, 13.07. 2022).

White, G. F. et al. (n.d.). *Mekong River | Facts, Definition, Map, History, & Location*. Britannica.Com. (<https://www.britannica.com/place/Mekong-River>, 02.07. 2022).

WHO - UNICEF. (2021). *Billions of people will lack access to safe water, sanitation and hygiene in 2030 unless progress quadruples – warn*. 01.07. 2021 (<https://www.unicef.org/press-releases/billions-people-will-lack-access-safe-water-sanitation-and-hygiene-2030-unless>, 04.06. 2022).

Wolf, A. T. eds. – Grey, D. – Andersen, I. et al. (2010). *Sharing water, sharing benefits: working towards effective transboundary water resources management*. (France: UNESCO).

World Water Assessment Programme. (2003). *Water for People - Water for Life: The United Nations World Water Development Report*. UNESCO. Berghahn Books.

Wouters, P. (2013). *International Law - Facilitating Transboundary Water Cooperation*. Global Water Partnership.

Zane, B. D. (2020). Nile Dam row: Egypt and Ethiopia generate heat but no power. *BBC News*. 10.07. 2020 (<https://www.bbc.com/news/world-africa-53327668>, 04.06. 2022).

Zane, B. D. (2021). River Nile dam: Why Ethiopia can't stop it being filled. *BBC News*. 08.07. 2021 (<https://www.bbc.com/news/world-africa-53432948>, 04.06. 2022).

Resumé

Our diploma thesis examines different approaches to the management of shared waters, particularly transboundary rivers. With the intensified impact of climate change on accessing natural resources management of crucial natural resources, such as water, will be more present in the field of international politics.

Firstly, we introduced the views of various academics who dedicated their work to the issue of sharing water resources. Afterwards, we presented international legal documents covering the management of transboundary water resources and how sovereign states should approach shared water resources. The 1992 Helsinki Convention represents the basic concept of using international river basins. In 1997 the UNGA adopted the Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses. This convention terminologically defined terms such as watercourse, international watercourse, and watercourse state.

Management of international rivers is a complex process in which are interconnected many factors such as socio-economic conditions in countries sharing the river, the environmental state of the river and regional relations between the states that share the particular watercourse. These interconnections were registered also in our diploma thesis in chosen case studies of transboundary river management - Nile Basin Initiative, the International Commission for the Protection of the Danube River, and The Mekong River Commission. The International Commission for the Protection of the Danube River is an example of functional collective management. An advantage, which ICPDR has is a constant shadowing by the EU, which gives member states of ICPDR (which are also member states of the EU) a legal base for water regulations and acts as a supporting factor for stronger cooperation in water management. On the other hand, problems of mistrust and political organisation within the region hinder the efficiency of both NBI and MRC.

Even though, in all presented study cases of shared river water managements have their flows, all of them gained impressive technical knowledge

about the river basin, which can be used in the further sustainable development of the basin. Furthermore, cooperation in water management will become more important for the international community as it is predicted that droughts that can be deadly for many communities will not only be more frequent, but also longer.

Príloha

Tabuľka č. 1

Názov organizácie	Členské štáty
Amazonská organizácia zmluvy o spolupráci (<i>Amazon Cooperation Treaty Organization</i>)	Bolívia, Brazília, Kolumbia, Ekvádor, Guyana, Peru, Surinam, Venezuela
Autonómna dvojnárodná autorita povodia jazera Titicaca (<i>Autonomous Binational Authority of the Basin of Lake Titicaca</i>)	Bolívia, Peru
Komisia pre hraničné rieky medzi Fínskom a Švédskom (<i>Border River Commission between Finland and Sweden</i>)	Fínsko, Švédsko
Výkonné riaditeľstvo trojnárodnej komisie pre rozvoj povodia rieky Pilcomayo (<i>Executive Directorate of the Trinational Commission for the Development of the Pilcomayo River Basin</i>)	Argentína, Bolívia, Paraguaj
Fínsko-nórska komisia pre cezhraničné vody (<i>Finnish Norwegian Transboundary Water Commission</i>)	Fínsko, Nórsko
Ženevská komisia pre manažment hydrologických kolektorov (<i>Genevese Aquifer Management Commission</i>)	Francúzsko, Švajčiarsko
Komisia Veľkých jazier (<i>Great Lakes Commission</i>)	Kanada, USA
Guadianská riečna komisia (<i>Guadiana River Commission</i>)	Španielsko, Portugalsko
Medzivládny koordinačný výbor krajín povodia rieky La Plata (<i>Intergovernmental Coordinating Committee of the River La Plata Basin Countries</i>)	Argentína, Bolívia, Brazília, Paraguaj, Uruguaj
Medzinárodná komisia pre hranice a vodu (<i>International Boundary and Water Commission</i>)	USA, Mexiko
Medzinárodná komisia pre povodie Kongo-Oubangui-Sangha (<i>International Commission of the Congo-Oubangui-Sangha Basin</i>)	Kamerun, Centrálna Africká Republika, Kongo, DR Kongo
Medzinárodná komisia na ochranu Ženevského jazera (<i>International Commission for the Protection of Lake Geneva</i>)	Francúzsko, Švajčiarsko
Medzinárodná komisia na ochranu rieky Dunaj (<i>International Commission for the Protection of the Danube River</i>)	Rakúsko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Chorvátsko, Česko, Nemecko, Maďarsko, Moldavsko, Čierna Hora, Rumunsko, Srbsko, Slovensko, Slovinsko, Ukrajina

Medzinárodná komisia na ochranu Labe (<i>International Commission for the Protection of the Elbe</i>)	Nemecko, Česko
Medzinárodná komisia na ochranu Rýna (<i>International Commission for the Protection of the Rhine</i>)	Nemecko, Francúzsko, Luxembursko, Holandsko, Švajčiarsko
Medzinárodná zdieľaná komisia (<i>International Joint Commission</i>)	USA, Kanada
Medzinárodná Maska komisia (<i>International Meuse Commission</i>)	Belgicko, Francúzsko
Medzinárodná komisia pre povodie rieky Sáva (<i>International Sava River Basin Commission</i>)	Bosna a Hercegovina, Chorvátsko, Slovinsko,
Medzištátna komisia pre koordináciu vody v Strednej Ázii (<i>Interstate Commission for Water Coordination of Central Asia</i>)	Kazachstan, Kirgizsko, Tadžikistan, Turkmenistan, Uzbekistan
Spoločná indo-bangladéšska komisia pre zdieľané rieky (<i>Joint Rivers Commission (Bangladesh and India), Statute of the Indo-Bangladesh Joint Rivers Commission</i>)	Bangladéš, India
Komisia povodia Čadského jazera (<i>Lake Chad Basin Commission</i>)	Čad, Kamerun, Niger, Nigéria
Projekt o vodách lesothských výšin (<i>Lesotho Highlands Water Project</i>)	Lesotho, JAR
Komisia rieky Mekong (<i>Mekong River Commission</i>)	Kambodža, Laos, Thajsko, Vietnam
Moselská komisia (<i>Moselle Commission</i>)	Francúzsko, Nemecko, Luxembursko
Správa povodia Nigeru (<i>Niger Basin Authority</i>)	Benin, Burkina Faso, Kamerun, Pobrežie Slonoviny
Iniciatíva povodia Nílu (<i>Nile Basin Initiative</i>)	Burundi, DR Kongo, Egypt, Etiópia, Rwanda, Sudán, Južný Sudán, Tanzánia, Uganda, Keňa
Komisia pre rieku Orange-Senqu (<i>Orange-Senqu River Commission</i>)	Botswana, Lesotho, Namíbia, JAR
Organizácia spolupráce pre rozvoj povodia rieky Gambia (<i>Organization of Cooperation for the Development of the Gambia River Basin</i>)	Gambia, Guinea, Senegal
Organizácia pre rozvoj rieky Senegal (<i>Organization for the Development of the Senegal River</i>)	Mali, Mauretánia, Senegal

Peipsi centrum pre cezhraničnú spoluprácu (<i>Peipsi Center for Transboundary Cooperation</i>)	Estónsko, Rusko
Stála komisia Indusu (<i>Permanent Indus Commission</i>)	India, Pakistan
Komisia pre správu rieky Uruguaj (<i>Uruguay River Management Commission</i>)	Argentína, Uruguaj
Správa rieky Zambezi (<i>Zambezi River Authority</i>)	Zambia, Zimbabwe

Zdroj: *International Water Law Project, n.d., https://www.internationalwaterlaw.org/institutions/transboundary_wmos.html, 05.02. 2022, vizualizácia autor.*